

БЕЗБЕДНОСНИ ФОРУМ

**Овај број часописа Безбедносни форум представља
зборник радова са научне конференције**

**„УТИЦАЈ УКРАЈИНСКЕ КРИЗЕ НА СТАЊЕ
ГЛОБАЛНЕ, ЕВРОПСКЕ И НАЦИОНАЛНЕ
БЕЗБЕДНОСТИ”**

**Одржавање Конференције и издавање часописа је
суфинансирало**

**Министарство науке, технолошког развоја и
иновација Владе Републике Србије**

ЕВРОАЗИЈСКИ БЕЗБЕДНОСНИ ФОРУМ
УНИВЕРЗИТЕТ СИНГИДУМУ

БЕЗБЕДНОСНИ ФОРУМ

НАУЧНО-ТЕОРИЈСКИ ЧАСОПИС

2/2025 ГОДИНА X
УДК 327.56 / ISSN 2466-4448

ЕВРОАЗИЈСКИ БЕЗБЕДНОСНИ ФОРУМ

УНИВЕЗИТЕТ СИНГИДУМУ

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

Проф. др Митар Ковач

УРЕДНИК

Проф. др Бојана Остојић

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Председник - проф. др Радомир Милашиновић, проф. др Радован Радиновић, проф. др Митар Ковач, проф. др Спасоје Мучибабић, проф. др Зоран Килибарда, проф. др Јан Марчек, проф. др Мила Алечковић, проф. др Станко Нишић, проф. др Јелена Гускова, проф. др Александар Дугин, проф. др Предраг Ћеранић, проф. др Синиша Атлагић, проф. др Милоје Пршић, проф. др Обрад Чабаркапа, проф. др Ања Филимонова, проф. др Милован Станишић, проф. др Драгана Митровић, проф. др Јован Јањић, проф. др Срђан Перишић, доц. др Јасминка Симић, др Владимир Пејак, др Данко Јовановић, др Миле Драгић, др Јасмина Играчки, мр Љубица Гојковић, Петко Рашевић, Стевица С. Карапанџин.

Адреса: Евроазијски безбедносни форум,
Бул. Зорана Ђинђића 45г/3, 11070 Нови Београд;
forum@eabezbednost.org;
тел: +381-64-877-92-73, +381-64-177-41-84.

Рукописи се не враћају.

Часопис излази два пута годишње

Штампа: DIS PUBLIC DOO, Браће Јерковић 111, 11010 Београд

e-mail: dispub.05@gmail.com

САДРЖАЈ

Радомир МИЛАШИНОВИЋ

Прелазак униполарног у мултиполарни светски поредак.....9 – 13

Митар КОВАЧ

Национална безбедност Србије између истока и запада..... 14 – 44

Драган ПЕТРОВИЋ

Основна обележја украјинског сукоба као геополитичког изазова у Европи и његов утицај на положај мањих држава..... 45 – 67

Божидар ФОРЦА

Улога НАТО-а у креирању глобалних и европских безбедносних процеса..... 68 – 101

Срђан ПЕРИШИЋ

Слом геополитичке и идеолошке хегемоније запада и криза у Србији 102 – 108

Слободан С. ЖУПЉАНИН

Међународно позиционирање Републике Српске у условима стварања мултиполарног свјетског поретка 109 – 128

Стевица С. КАРАПАЊЦИН

Војне амбиције Европске уније 129 – 160

Брацо КОВАЧЕВИЋ

Ватикански геополитички однос према Србима 161 – 185

Дарко МАТИЈАШЕВИЋ

Међународне снаге у Републици Српској и Босни и Херцеговини као гарант мира или фактор нарушавања безбједности ... 186 – 193

Преводи сажетака на енглески језик 194 – 203

Преводи сажетака на руски језик 204 – 213

CONTENTS

Radomir MILAŠINOVIĆ

Transition from unipolar to multipolar world order..... 9 – 13

Mitar KOVAČ

National security of Serbia between east and west 14 - 44

Dragan PETROVIĆ

Basic characteristics of the ukrainian conflict as a geopolitical challenge in Europe and its impact on the position of smaller states..... 45 – 67

Božidar FORCA

NATO's role in creating global and european security processes..... 68 – 101

Srđan PERIŠIĆ

Breakdown of the geopolitical and ideological hegemony of the west and the crisis in Serbia 102 – 108

Slobodan S. ŽUPLJANIN

International positioning of the Republika Srpska in the conditions of creating a multipolar world order 109 – 128

Stevica S. KARAPANDŽIN

Military ambitions of the European union..... 129 – 160

Braco KOVAČEVIĆ

Vatican geopolitical attitude toward Serbs 161 – 185

Darko MATIJAŠEVIĆ

International forces in the Republika Srpska and Bosnia and Hercegovina as a guarantee of peace or a factor of violating security 186 – 193

Translations of summaries into English 194 – 203

Translations of summaries into Russian 204 – 213

СОДЕРЖАНИЕ

Радомир МИЛАШИНОВИЧ

Переход от униполярного к многополярному мировому порядку..... 9 – 13

Митар КОВАЧ

Национальная безопасность Сербии между востоком и западом..... 14 – 44

Драган ПЕТРОВИЧ

Основные характеристики украинского конфликта как геополитического вызова в Европе и его влияние на положение малых государств..... 45 – 67

Божидар ФОРЦА

Роль НАТО в формировании глобальных и европейских безопасностных процессов..... 68 – 101

Срджан ПЕРИШИЧ

Крах геополитической и идеологической гегемонии запада и кризис в Сербии..... 102 – 108

Слободан С. ЖУПЛЯНИН

Международное позиционирование Р. Сербской в условиях формирования многополярного мирового порядка.... 109 – 128

Стевица С. КАРАПАНДЖИН

Военные амбиции Европейского союза..... 129 – 160

Брацо КОВАЧЕВИЧ

Геополитическое отношение Ватикана к Сербам..... 161 – 185

Дарко МАТИЯШЕВИЧ

Международные силы в Р. Сербской и Боснии и Герцеговине: гарант мира или фактор нарушения безопасности.....186 – 193

Переводы аннотаций на английский язык 194 – 203

Переводы аннотаций на русский язык 204 – 213

ПРЕЛАЗАК УНИПОЛАРНОГ У МУЛТИПОЛАРНИ СВЕТСКИ ПОРЕДАК

Сажетак: За науку ово је скоро „идеално време” или тренутак да се сагледа до сада познато о узроцима, манифестацијама и делимичним последицама третиране кризе. Задатак аутора је да на компетентан начин проникне у даљи развој и исходиште једног од најекстремнијих конфликта у осамдесетогодишњем раздобљу после Другог светског рата. Дескриптивни метод може се користити само у оној мери која је неопходна за долазак до синтезе односно сублимације елемената који су нужни за стварање мозаика о насловљеној проблематици. Мултидисциплинарни приступ је нужан како би се дала јасна представа о историјској, политичкој, војној, економској, геополитичкој и геостратешкој димензији по свему особене кризе чије се импликације уз благи футуризам могу утемељити у научно доследан рад. Ово никако не значи претерану амбицију аутора, већ више поштовање рада ове конференције и њених захтева. У раду ће се апострофирати досадашња искуствена и теоријска сазнања у реалним димензијама, трендови развоја и јачања суверенистичког на рачун и штету глобалистичког света.

Кључне речи: криза, сукоб, безбедност, глобализација, суверенитет, сила, вредности, ризици.

Нужност теоријског анализирања савремених збивања, посебно ратних произилази из чињенице што су крај двадесетог и почетка двадесет првог века обиловали бројним локалним и регионалним оружаним сукобима али ниједан од њих није имао глобална обележја. После Првог и Другог светског рата први сукоб који поприма карактеристике по узрочним, манифестационим, али и последичним јесте тзв. украјински који би требало објашњавати са међународно-правног, геостратешког, политиколошког, етичког, историјског, економског, социолошког, војно стратешког и посебно безбедносног становишта. Занимљиво би било описати време и међународне околности његовог почетка, трајања и наговештаја исхода барем оружаног вида.

¹ Проф. др Радомир Милашиновић.

Можемо поћи од познате максиме о општем добру и користи за све, безконфликтном свету приликом утемељавања новог светског поретка при неприкосновеној доминацији једног од преко двеста субјеката међународне заједнице – САД, па све до прилично добро представљеног ризика од нуклеарне апокалипсе до педесет посто вероватноће.

Управо ова тврдња мора бити фундирана несумњивом чињеницом да је изванредан број доносилаца круцијалних одлука био неурачунљив. Због тога се с правом може рећи да су поједини теоретичари који тврде да се чак и светски рат „може омаћи” дубоко у праву. Очигледност о њиховој неурачунљивости и инфантилности само је једна од тврдњи више компетентних и познатих личности света.

Уместо свих неумесних обећања о срећи и слободи за све, свет је доживео „оргије силе”. Поменућемо простор бивше СФРЈ, али и милионске жртве на Блиском и Средњем истоку и развалине Либије, Ирака, Сирије, Палестине, Авганистана. Слободно тржиште, демократизација света, права човека, државе без граница, слободно кретање људи и капитала били су шарена лажа не само тадашњих и делимично садашњих идејних и практичних креатора новог светског поретка, већ и „дворских теоретичара” који су на сва звона објавили „крај историје и последњи човек”. Овај други део добро познате „научне студије” сигурно би се и остварио да је Бог допустио творцима зла да уреде светски поредак по својим мерама и самовољи. Они су планирали, али је Бог пресудио, због чега им је глобализам умро пре њих. Толико о њиховим визијама и прихватљивости уређивања света војном, економском, политичком, финансијском и сваком другом силом.

Притисци, дарвинизам, економске, културолошке, нове идеологије, војне и друге „васпитне” мере са иновираним системом вредности обликовали су свет до мере изопачености која је неподношљива људском роду.

Поставља се и логично питање о томе како је теоријска мисао из области филозофије, социологије, права, политикологије, етике и других области, остала у запећку видокруга и тумачења стварности, процеса и тенденција у свету.

Овде смо дужни да поменемо имена људи који су имали и имају критички став и однос према усложњавању и увећавању противуречности које је донео глобализам. Мислим да је у највећој мери био у праву Џорџ Кенан који је после завршетка ере „биполарног света” дао максимум да „ко год мисли да ће нам будућност бити боља од

прошлости мора да је потпуно луд”. Био је дубоко у праву. Парадоксално је да се теоријска мисао развијала упоредо са политичком праксом. Поменућемо Кисинџера, Бжежинског, Хантингтона, Пола Кенедија, Бека, Гиденса, Боумена, Хелда, Фукујаму, Сахарова, Соловјева, Розенауа, Миршајмера, Сол Белоуа, Џ. Френзена, Стивена Волта и многе друге који су толико супротстављени да се једино могу назвати хипер оптимистима, по чему се дијаметрално разликују од хипер песимиста. Хармонични, срећни и безконфликтни свет била је вештом руком писана мисао знаних имена, али је време дало за право онима који су тврдили да је ово епоха не само лажи, већ и светског друштва ризика који су плод ограничених могућности контроле сопствених активности човека. Но, да се вратимо украјинској кризи и њеном утицају на глобалну и регионалну (европску) и националну безбедност. Наша полазна тачка мора се везивати за савремени период или тачније за 1999. годину уочи злочиначког похода НАТО-а на СР Југославију. Наиме, раније формирани Саветодавни америчко-украјински комитет одржао је седницу на којој је истакнуто, и то од стране председника истог Збигњева Бжежинског, да се нови светски поредак при неприкосновеној хегемонији Сједињених Америчких Држава успоставља против Русије, на рачун Русије и на њеним развалинама. Тада се није постављало питање украјинске, европске и глобалне безбедности. На обликовање истих имали су неизмерљив утицај преступничке јудео масонске организације мондијалистичке оријентације, као што су Трилатерала, Билдербешки клуб, Светски економски форум и Савет за иностране односе (ЈУЕСЕЈД). Њихов крешчендо је да „велики новац ствара историју” (СОРОШ). Својевремено је о овим организацијама бриљантно писала професор Смиља Аврамов. Може се слободно рећи да је већ успостављена слободна владавина над човечанством. Светска влада наменила је Русији улогу резервоара и енергетских ресурса, што се често истицало све до скоро. На пример, „Русија је стратешка територија запада” (Бжежински), „У њој се налази лавовски део стратешких резерви планете” (Рокфелер), „Што мање становништва буде живело на овој територији то ће лакше бити освојена од стране запада” (Бжежински), „Децентрализована Русија је реална и пожељна могућност”. Пре свега овога већ се прешло на практичан посао како поделити Русију, при чему би требало водити рачуна пре свега о круцијалном интересу САД, али и интересима Немачке, Јапана и Турске пре свега. Рачун је прављен без крчмара. Наступила је преломна двехиљадита када Владимир Владимирович преузима кормило Русије да би тек двехиљадедвадесетчетврте године, употребом „орешника” почела нова ера националне, европске и светске безбедности. (Не сме

се заборавити да је десетине хемијских лабораторија у Украјини почетком двадесетпрвог века било у функцији проређивања броја становника, не само у Русији већ у свим словенским земљама.) Морал, право и правда били су димна завеса, а пракса – имала је злочиначко лице.

Прво, „орешник” је пробудио, отрезнио, али и шокирао светске владе. Сада нико не говори о Русији као регионалној сили која нема предиспозиције да одлучује о питањима којима се неприкосновено бави „светска влада” (главни је Бајден, а онда Џонсон, Шолц, Макрон, Фон дер Лајен и други). Било би трагикомично да нису смрт милион људи трагична последица њихове безумне лакрдије. Код поменутих индивидуа препознатљива је једна заједничка карактеристика која се дијагностикује као синдром Хубрис, што је ментални дефект, односно гледање себе у улози Бога. Друго, ово оружје је означило не само почетак краја америчког глобализма униполарног света и терора запада над њим, већ и несумњиву потврду процеса стварања новог поретка мултипарних особености повратка суверенизма и коначно утврђивање националне, регионалне, а тиме и међународне безбедности. Русија као корифеј новог поретка управо сад „не сме да покаже слабост, одбаци своје вредности и следи химере либерализма и глобализма”, истакао је недавно на састанку Руског историјског друштва, чији је и председник, Сергеј Наришкин. Он је као веома упућен човек (председник спољне обавештајне службе) скренуо пажњу на то да су у последњих триста година неколико европских земаља отпочеле све велике ратове у свету. Несумњиво је да је мислио на Немачку, Велику Британију и Француску које су и сада најагилније да се продужи оружани сукоб у Украјини.

Сигурно је да се постојањем, радом и прихваћеним принципима од стране БРИКС-а и других наднационалних организација које су доследне у поштовању ОУН и њене повеље, рађа ново стање и облици сарадње међу земљама и народима света. Ово је ново пролеће у животу међународне заједнице уз очигледно рушење пирамиде хијерархије моћи која је имала трагичне последице по европску и националну безбедност чије смо жртве били. Антифашистички покрет о коме се мало писало и говорило полако, али сигурно даје позитивне резултате. Војни, политички и економски униполаризам који је бацао у замку сиромаштва десетине земаља уместо благостања и хармоније применом неконтролисане силе био је велики корак уназад за цео свет. Сви облици безбедности доживели су крах, али су донели нову наду у могућности преобликовања међународних односа. Ово никако не значи да је заустављено ширење НАТО-а, примена разних стратегија ниског интензитета – меке и тврде моћи, обојених револуција, тероризма и

државног тероризма, претњи, уцена, блокада, санкција, притисака, дирижизма, односно извоза и руковођења кризама, дакле примена свих облика силе.

На сцени је сукоб цивилизација под још увек живом максимом да се Америка није одрекла привилегија и предности у односу на друге државе и ексклузивних права која је сама себи дала. Све ово, поред дешавања у Украјини, има несумњив, а вероватно и пресудан утицај на укупно стање безбедности како глобалне тако и европске и националне. Утакмица траје, Европа се тек буди, а резултати су само донекле извесни.

НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ СРБИЈЕ ИЗМЕЂУ ИСТОКА И ЗАПАДА

Сажетак: У контексту процеса који се спроводе у функцији промена међународних односа и светског поретка, са циљем промене дистрибуције моћи главних актера у међународној политици, на простору Евроазије развијају се различити дезинтеграциони и интеграциони процеси. Ти процеси резултирали су стварањем неколико регионалних организација са огромном моћи, која данас угрожава позицију Европе, а посебно Европске уније. Са геополитичког аспекта, нарочито са почетком украјинске кризе, Европа је све више подељена. Постоји реална опасност од тзв. новог хладног рата у Европи, услед повлачења „гвоздене завесе” од Балтика до Блиског истока. Такви трендови прете Европи да остане на маргини новог светског поретка и нестане као релевантан центар моћи у међународним односима. Унутрашња кохезија европске цивилизације више не постоји, а Европа постаје све мање привлачно место за живот и инвестиције. Под утицајем САД-а, ЕУ је постала седиште глобалистичке идеологије која гуши било какве покушаје суверенизма. Такав циљно инструисан процес глобализације довео је до многих криза у свету, укључујући и украјинску кризу. У савременој геополитичкој архитектури Европе, Балкан има веома велики стратегијски значај. Кроз историју, све империје тежиле су да у потпуности господаре Балканом. То данас чини и НАТО, који покушава да потисне руско и кинеско присуство у било ком смислу, почев од политике, привреде, енергетике, финансија, безбедности и војне сарадње. Под плаштом интеграција, ЕУ и НАТО спречавају сарадњу држава Балкана са другим великим државама света, пре свега са Русијом и Кином. Те државе су, једноставно речено, заточеници интереса првенствено САД-а и водећих држава НАТО-а и ЕУ. Балкан је био и остао у центру пажње НАТО-а. Србија је од посебног геостратешког интереса за исток и запад и отуда континуирани притисци Запада на Србију преко ЕУ и НАТО-а. У тако узбурканом свету геополитичких промена и супротстављених интереса, Србија би требало да напусти стратешко опредељење о чланству у ЕУ, због њеног непријатељског деловања на сецесији Косова и Метохије и стварању лажне НАТО државе Косово. Србији је место у све већој

¹ Проф. др Митар Ковач, генерал-мајор у пензији, Универзитет Сингидунум.

сарадњи са државама БРИКС-а, како би заштита своје виталне националне интересе.

Кључне речи: национална безбедност Србије, НАТО, ЕУ, Русија, БРИКС, Балкан.

УВОД

У контексту процеса који се спроводе у функцији промена међународних односа и светског поретка, са циљем промене дистрибуције моћи главних актера у међународној политици, на простору Евроазије развијају се различити дезинтеграциони и интеграциони процеси. Ти процеси резултирали су стварањем неколико регионалних организација са огромном моћи која данас угрожава позицију Европе, а посебно Европске уније. Са геополитичког аспекта, нарочито са почетком украјинске кризе, Европа је све више подељена и без реалне моћи у међународним односима. Њен утицај је деструктиван, јер ради на потхрањивању рата у Украјини. Постоји реална опасност од тзв. новог хладног рата у Европи, услед повлачења „гвоздене завесе” од Балтика до Блиског истока. Такви трендови прете Европи да остане на маргини новог светског поретка и нестане као релевантан центар моћи у међународним односима. Унутрашња кохезија европске цивилизације више не постоји, а Европа постаје све мање привлачно место за живот и инвестиције.

Из Европе се селе капитал, инвестиције и људи. Европска унија све више урушава српске националне интересе. Под утицајем САД-а, ЕУ је постала седиште глобалистичке идеологије која гуши било какве покушаје суверенизма. Такав циљно инструисан процес глобализације довео је до многих криза у свету, укључујући и украјинску кризу. У тако узбурканом свету геополитичких промена и супротстављених интереса, Србија би требало да напусти стратешко опредељење о чланству у ЕУ, због њеног непријатељског деловања на сецесији Косова и Метохије и стварању лажне НАТО државе Косово. Србији је место у све већој сарадњи са државама БРИКС-а, како би заштитила своје виталне националне интересе.

Међународним односима након хладног рата успостављена је нова расподела моћи и утицаја у свету. Убрзо након распуштања Варшавског уговора и разбијања Совјетског Савеза, поједине бивше совјетске републике, мотивисане заједничким интересима, али и историјском блискошћу, започеле су нови модел интеграционих процеса да би умањиле последице распада и унапредиле међусобне

односе. Поред њихове географске близине, томе су допринеле и бројне везе и међузависност која је успостављена у СССР-у.

У контексту процеса који се спроводе у функцији значајне реконструкције међународних односа са циљем промене дистрибуције моћи главних актера у међународној политици, на простору Евроазије успешно се развијају различити интеграциони процеси, који су резултовали стварањем неколико регионалних организација, почев од Заједнице независних држава, Царинске уније, Организације договора о колективној безбедности и Шангајске организација за сарадњу и БРИКС-а, које се међусобно допуњују и стварају широку платформу сарадње и партнерства. Осим што у територијалном погледу представља огромно пространство, Евроазија поседује и значајан демографски потенцијал и природна богатства. Са геополитичког аспекта, такође, читав овај простор је изузетно значајан, јер битно утиче на стање глобалне безбедности.

Имајући у виду вишевековно надметање најугицајнијих држава у међународној заједници за ширење сфера утицаја и остваривање сопствених националних интереса, и данас се одвијају противречни процеси дезинтеграције суверених држава и стварања наднационалних интеграција на које се преносе надлежности суверених држава. То се посебно односи на ЕУ, која је, у основи свог начина управљања и заступљености држава, дискриминативна и неравноправна организација у којој се фаворизују национални интереси водећих и најразвијенијих држава.

Под утицајем САД-а, ЕУ настоји да се постепено шири, често усаглашено са ширењем НАТО-а на исток, кроз процес пријема нових држава, бивших чланица Варшавског уговора. Такав циљно инструисан процес довео је до многих криза и локалних ратова, а посебно се рефлектовао на настајање и ток украјинске кризе, као и на евентуално отпочињање рата између појединих чланица НАТО-а и Русије на простору Украјине и шире. Русија није могла више да дозволи такав негативан тренд ширења, првенствено НАТО-а, па и ЕУ, који директно угрожава њене виталне националне интересе. Због терора украјинског режима над руским народом дошло је до грађанског рата, који је директно угрозио безбедност Руске Федерације. Руско становништво не жели да остане у таквој држави која је русофобна и која је забранила његова елементарна права.

Свет се налази на раскршћу безбедносних процеса, кроз које се изграђује нови мултиполарни светски поредак. Све се то прелама кроз

рат у Украјини и доводи Европу на раскршће безбедносних процеса, са обележјима тешког стања и са неизвесном будућношћу.

Време пред нама је време великих безбедносних дилема и изазова и за безбедност балканских народа и држава. Водеће државе Запада, пре свега САД, Велика Британија, Француска и Немачка, свака из својих националних интереса, настоје да опстану на Балкану и да што више ставе под свој утицај националне и политичке елите на Балкану. Поред тога што то чине кроз билатералне односе, отворено то спроводе кроз различите моделе евроатланских интеграција.

НАТО И ЕВРОПСКА УНИЈА КАО РЕГИОНАЛНИ БЕЗБЕДНОСНИ СИСТЕМИ КОЛЕКТИВНОГ ЗАПАДА

НАТО настоји да држи сталну војну тензију према Русији, да активира и потхрањује „замрзнуте конфликте”, првенствено у близини руских граница. Истовремено, свеобухватно учествује у опремању војски држава које види као НАТО ешалоне у пројектованим ратовима са Русијом. У том погледу, највише су инструментализоване Украјина, Пољска, балтичке државе, Румунија, Јерменија и Грузија. Чине се напори да се и Молдавија придобије за НАТО, како би се интернационализовао проблем Придњестровља и боравак Мировног контингента Руске Федерације. НАТО пројектује и моделује различите кризе и конфликте на границама Русије, почев од Артика, Балтичког мора, Црног мора, па до Блиског истока и Сирије. У целу ту лепену кризу уврштен је и тзв. Западни Балкан и сузбијање „руског утицаја”.

Све то потврђује предвиђање да ће се повећати тензије у Европи и да ће се односи између Русије и НАТО-а погоршавати у блиској будућности. Генерални секретар НАТО-а Јанс Столтенберг континуирано лажно оптужује Русију да јача своју војну моћ на Криму и у Црном мору. Често истиче да „..... Алијанса на то узвраћа својим већим присуством у тим кризним областима.” „Размотрили смо безбедносну ситуацију у Црном мору које има стратешки значај. Русија наставља да нарушава територијалну целовитост Грузије и Украјине, да јача своју војну моћ на Криму и да све активније размешта снаге у региону Црног мора. НАТО на то одговара јачањем свог присуства на копну, на мору и у ваздуху”, рекао је шеф Алијансе по завршетку дводневног састанка министара спољних послова држава чланица. Он је додао да су министри усаглашавали даље кораке са циљем јачања дијалога са Грузијом и Украјином. Раније данас из седишта НАТО-а је саопштено да Русија наставља „енергичну политику и агресивна дејства”, те да ће највероватније до 2030. године остати главна војна

претња. Како се наводи у стратешком извештају НАТО-а, то омета конструктивни дијалог.² Тешко је замислити да и он сам верује у лажи које медијски шири у функцији сатанизовања Русије. За НАТО, конструктивни дијалог је добровољни пристанак на разбијање државе, као што су то урадили са бившом СФР Југославијом и што сада чине са Републиком Србијом.

У оквиру НАТО-а, САД желе и даље да доминирају и да преко тог савеза афирмишу и штите, пре свега, своје националне интересе и циљеве. Од тзв. одбрамбеног савеза створен је агресиван војнополитички блок који покушава да се наметне као „светски жандарм” и инструмент мултинационалних корпорација и водећих држава Запада. То постепено изазива забринутост цивилног друштва у моћнијим и „старим” чланицама ЕУ, јер је угрожен европски мир. Проблем све више ескалира доласком Бајденове администрације.

Јавност у Европи све се више пита: Зашто постоји НАТО данас када нема противтежу другог блока? Добро је што део јавности и у САД не види оправданост постојања НАТО-а, поготово што не оправдавају начин његовог функционисања и деловања у савременим међународним односима. НАТО се већ потврдио као организација која ствара конфликте, разара многе традиционалне државе и често подржава оружане побуне, „обојене револуције” и екстремне покрете који разбијају суверенитет појединих држава. Примера за такво деловање има превише, почев од разбијања бивше СФР Југославије, па до хаоса изазваног на северу Африке и на Блиском истоку.

Схватајући своју незавидну позицију, поједине чланице ЕУ желе да се ослободе зависности од САД-а и НАТО-а, како би ЕУ прерасла у самосталног играча у међународним односима, у војној и спољнополитичкој сфери. Међутим, поред добрих намера, очигледно је да ЕУ у овом периоду није постигла ни политички консензус да изгради аутономан безбедносни и спољнополитички систем који није под доминацијом САД-а. Изласком Велике Британије из ЕУ, додатно су пољуљани евентуални покушаји самосталности ЕУ у процесу доношења стратешких одлука.

Водеће државе ЕУ су данас више забринуте за своју будућност него због лажне претње од Русије, коју су исконструисале САД у процесу изградње конфликта и оружаних сукоба у Европи. Такав наратив је постао део медијске кампање ЕУ и европског дела НАТО-а.

² <https://rs.sputniknews.com/evropa/202012021124001773-sef-nato-rusija-jaca-vojnu-moc-na-krimu-i-u-crnom-moru/>

Оваква ЕУ више није по мери већине слободних грађана и народа Европе. Лажним претњама на источним границама НАТО-а, по „препорукама” САД-а, за бивше совјетске републике се изграђује представа да су чак војно угрожене, те да НАТО тамо треба да концентрише снаге и изграђује тзв. противракетни штит и да базира ракете након једностраног повлачења САД-а из споразума о ракетама кратког и средњег домета.

Због непријатељства према Русији, многе европске државе све чешће су у ситуацији да их САД стављају у улогу таоца и увлаче у сукоб преко економских санкција, а у блиској будућности намеравају да то чине и кроз оружане сукобе. То је посебно очигледно за нове чланице НАТО-а и ЕУ на истоку. У том смислу, Пољска, Румунија и балтичке државе су најистуреније. У ред ових земаља, САД настоје да укључе Молдавију и Грузију. Предвиђено је да те државе буду први ешалон дуж линије сукобљености. Због свих наведених политичких дешавања, Европом се шири расправа о томе шта је заправо НАТО данас, али о овој значајној расправи медији унутар ЕУ из познатих разлога упорно ћуте.

Кроз управљање кризама на евроазијском простору, САД, делујући преко НАТО-а и ЕУ, настоје умањити способности Руске Федерације и њен све већи значај у међународним односима. Истовремено, САД намеравају да, смањењем прихода Руске Федерације од извоза нафте и гаса, изазову социјалне тензије и незадовољство у већим градовима Русије, како би то унутрашње незадовољство расло и постало плодно тло за унутрашње противречности, сукобе, па и смену актуелне власти. Та претпоставка и циљ потпуно су оповргнути у Русији осмишљеном и веома практичном стратегијом и мерама Владе. Под плаштом конфликта у Европи и украјинске кризе, НАТО, а пре свега САД и Велика Британија, настоје да повећају базирање својих војних снага у Пољској, Немачкој, балтичким државама, Румунији, Бугарској и на целом Балкану. То говори у прилог тези да је врло вероватно да је такав развој ситуације последица супротстављености интереса и различитог система вредности бивших и нових центара моћи у међународним односима.

Стање сукобљености у Европи и на Балкану тежишно изазива намера ЕУ да доминира у Европи, али то реално више није могуће јер су настали и нови центри моћи који по сваку цену штите своје системе вредности и националне интересе. То је инерција деловања већ бивше империје, чија администрација није свесна да је прошло време униполарног света у сваком погледу. Због логике силе и примене силе у свету, САД су у великом делу света постале омражена држава.

Доласком Трампа, Америка је делимично кориговала стратегију која се дистанцирала од глобалистичке ЕУ и Велике Британије. Када се, чак и данас, пажљивије анализира присуство војних снага САД-а и Велике Британије у Европи, а пре свега у Немачкој, долази се до закључка да, у суштини, Европа није слободна ни данас, 80 година након Другог светског рата.

Европска унија, као глобалистичко чедо, инструментализована је у функцији интереса администрације САД. То потврђује и стално проширивање санкција ЕУ према Руској Федерацији. Зато, а и због низа других разлога, као и због Косова и Метохије и војне неутралности, Србија треба да преиспита стратешко одређење о чланству у ЕУ. Народ у Србији већински више није за те интеграције, јер је јасно прозreo намере и карактер ЕУ.

Сједињене Америчке Државе разбијају и уништавају државе и организације које не могу да контролишу или које, у потрази за ресурсима и тржиштем, делују у супротности са њиховим интересима и интересима мултинационалних корпорација. Вредности ЕУ су постале анационалне, подсећају на идеологије комунизма и нацизма, односно на пропаганду о бољем животу, по сваку цену. Сиромашни народи и државе су примани у чланство ЕУ, уз јаку медијску и психолошко-пропагандну матрицу о високим стандардима и бољем животу. Због социјалних прилика, многе државе Европе су журиле да што пре уђу у ЕУ, по цену губљења националног суверенитета и преношења значајних државних надлежности на администрацију у Бриселу.

У основи вредности ЕУ данас су милитаризација економије и привреде, а не духовне и културне вредности народа. То се препознаје на сваком месту у институцијама бриселске администрације. Поново се у Европи спремају ратови мимо воље њених грађана. У томе у великој мери учествују власти водећих држава ЕУ, заједно са САД-ом, пре свега Великом Британијом. Немачка и Француска су и даље под доминацијом Америке и никако не успевају да се ослободе хладноратовске логике односа према Русији. Француска се бојажљиво враћа себи, опоменута и отрежњена таласом тероризма и све већим притиском јавности и цивилног друштва. Под притиском САД-а, ЕУ је донела одлуку о увођењу санкција Русији, у суштини због проблема које је Запад произвео у Украјини. У том процесу доношења одлуке о санкцијама био је препознатљив уцењивачки однос и притисци према чланицама ЕУ које се нису слагале с тим поступком, нити је то био израз воље њихових народа. „Американизована ЕУ”, па и цела Европа, доводе се у позицију таоца који трпи последице интереса САД-а, у

походу на Русију. Данас САД више не предводе тај процес, већ Велика Британија, Француска и Немачка.

Милитаризација ЕУ и припрема за некакав рат са Руском Федерацијом јесте, у суштини, злочин према грађанима Европе. Последице санкција трпе грађани свих држава Европе и са једне и са друге линије сукобљености. Те последице санкција и сукобљености у Европи најмање се осећају у САД-у, и у томе јесте суштински проблем. Грађани ЕУ сnose последице њене инструментализације у служби америчких глобалиста. На безбедносним проблемима Блиског истока, украјинске кризе, Балкана и Далеког истока гради се нови мултиполарни свет, који у многome чини бесмисленим НАТО и ЕУ, као инструменте агресивне и милитаристичке политике, као и мултинационалних корпорација у походу на Исток, пре свега на Русију.

Сада су скоро сви режими у државама на Балкану под значајним америчким утицајем и притиском. Тренд локалних интеграција на Балкану у ЕУ условљен је кризом и социјалним приликама због опустошене привреде у процесу плачкашке приватизације, која је углавном диригована споља и уз активно учешће Међународног монетарног фонда и Светске банке. Данас се наставља исти тренд, тако да је све што је било домаће разорено, а сада се „великодушно” отварају компаније са страним капиталом и у јавности представљају као спас и „пут у бољи живот”, док се распродају стратешки ресурси, а будућност потомака доводи у незавидну ситуацију.

ГЕОСТРАТЕГИЈСКИ ЗНАЧАЈ БАЛКАНА ЗА ИСТОК И ЗАПАД

Балкан је мултикултурна, мултинационална и мултиконфесионална средина у којој се на специфичан начин, под утицајем историјских противречности и под утицајем великих сила, стварају претпоставке за различите сукобе. По ко зна који пут у историји, у току је битка за геополитички утицај на Балкану. До краја Хладног рата зоне утицаја су биле јасно подељене, али је након распада Варшавског уговора и разбијања СССР-а, НАТО вероломно почео да се шири на Исток, не чекајући да се заврши природан процес транзиције.

Период од 1991. до 1999. године на Балкану је искористио НАТО за „попуњавање празног простора” који је нарушавао његову територијалну компактност у југоисточној Европи. Тај „копнени прекид” између Италије, с једне стране, и Грчке и Турске, за будуће операције на Блиском и Средњем истоку, као и према Русији, решаван

је пријемом нових чланица у ЕУ и НАТО без испуњавања икаквих већ познатих и прокламованих критеријума тих организација. На другој страни, Југославија је разбијана на свиреп начин, уз непосредно учешће НАТО чланица и уз конципирање и практично тестирање нове улоге тог јединог преосталог војног савеза, који је изгубио смисао постојања и тражио нове разлоге за свој опстанак.

Директна инфилтрација НАТО-а у источној Европи заснивала се на дугорочним интересима и циљевима САД. Водеће НАТО државе пратиле су и сервилно извршавале инструкције САД-а, па и оне које су се односиле на прекомпоновање Балкана и формирање нових сателитских држава без реалне моћи. Балкан је процењен као простор којим треба што пре загосподарити у целини, како би се на југоистоку Европе обезбедила јединствена оперативна основица за даљи поход на Исток и спречио повратак или уплив нових светских сила које су у успону. Настојали су да створе интегрални балкански геополитички и геостратегијски полукруг у односу на границе Руске Федерације и регионе у њеној близини.

Основа балканског геополитичког и геостратегијског обухвата на југоисточном крилу НАТО-а формира се од читавог низа нових упоришта, база, путева, лука, аеродрома, полигона и других инсталација, за САД и НАТО лако доступних како из Средоземног басена, тако и из Јадранског и Егејског басена. Да би се у целости загосподарило Балканом, процењено је да простор бивше СФРЈ има посебан значај, а у оквиру њега Србија, коју треба разбити и потчинити својој вољи. У том контексту, Косово и Метохија представља важан простор за САД и НАТО. То се потврдило и у НАТО агресији 1999. године, која је изведена под плаштом хуманитарне интервенције, са најважнијим циљем да се окупира и отцепи тај део Републике Србије и постане „амерички носач авиона на европском копну”. Тачка која би била оперативни ослонац стабилне запоседнутости Косова и Метохије идентификована је у аеродрому Слатина. Када су НАТО снаге, при окупацији Косова и Метохије 1999. године, првенствено снаге Велике Британије и САД, тежиле да по сваку цену потисну припаднике Руске Војске са те важне позиције, а потом и са целог простора Косова и Метохије, могле су се проценити даље намере НАТО-а и значај Косова и Метохије за даље агресивне намере Алијансе. Наравно, у свему томе препознати су и лични криминални планови сарадње политичких и војних руководилаца из САД и Велике Британије, као и терориста тзв. ОВК, које су „промовисали” у нову политичку елиту лажне државе Косово. То су, пре свега, Медлин Олбрајт, Тони Блер и Весли Кларк,

који су са врхом НАТО државе Косово направили приватни бизнис, узурпирајући ресурсе Републике Србије.

Регион Балкана постао је и остао кључно место сукоба геостратешких интереса великих сила, а самим тим и тачка превирања. Западу се чини да је прва рунда утицаја припала САД-у и ЕУ, али Русија и Кина нису рекле своју последњу реч и боре се за поштовање међународног права и Резолуције 1244 СБ УН, као и за отворену сарадњу са свим државама и народима Балкана, па и Европе у целини. Зато се све више може говорити о Балкану као кризном подручју, где САД и НАТО настоје да примене два различита критеријума при поништавању српских националних интереса на Косову и Метохији и у Републици Српској, а потом и да у целости и без ограничења загосподаре Балканом.

Америчке трупе су од самог почетка окупације Косова и Метохије имале намеру да, базирањем својих снага, у будућности контролишу комуникације на вардарско-моравском правцу, које из централне Европе изводе ка Блиском истоку и Средоземљу. База Бондстил је била изабрана као добра локација за простор Косова и Метохије и за Балкан у целини, са намером да, и након престанка мандата КФОР-а, задрже ту базу ради остварења геостратешких интереса САД, уз отварање нових копнених, ваздухопловних и поморских база.³ Не може се оспорити да су САД од деведесетих година прошлог века, па све до 2010. године, успеле на планетарном нивоу да наметну таласократски концепт као победнички, а да се тај концепт у Европи остварује кроз евроатлантизам, чланство у НАТО-у и ЕУ. Дошло је до замора и неверице слободних народа и држава у Европи, јер су постали свесни да је почетни смисао одбрамбеног карактера НАТО-а прерастао у агресивну војнополитичку организацију која се понаша као пироман и отвара нова жаришта, кризе и сукобе. Посебно је разобличена агресивна стратегија НАТО-а у пројектовању и вођењу украјинске кризе, као и у успостављању линије поделе у Европи од Балтика до Блиског истока. Та линија поделе у Европи и увођење санкција Запада према Руској Федерацији јесу у функцији милитаризације те линије поделе и изазивања локалних ратова, који лако могу прерасти у регионалне, са несагледивим последицама. Таква подељена Европа одговара само САД-у. Питање је да ли ће политичке елите у водећим европским државама, Русији и Кини, да превазиђу вештачке деобе и поделе и појачају сарадњу на политичком,

³ Миломир Степић, *Српско питање – геополитичко питање*, Јантар-група, Београд, 2004, стр. 218.

привредном, енергетском и сваком другом плану. Развој тих односа ће тежишно одредити и односе на Балкану.

Разумети историјски контекст и значај Балкана веома је тешко без анализе геополитике великих сила према овом простору, током дужег временског периода. Геополитика је у суштини концепт двадесетог века. Термин геополитика први пут је употребио Рудолф Кјелен, шведски политиколог 1899. године, али је у широку употребу ушао тек 1930. године, када га је промовисала група немачких географа окупљених око пензионисаног генерала Карла Хаусхофера. Бројни научници на Западу и на Истоку заинтересовали су се за геополитику као теорију, науку која полази од претпостављеног значаја географског фактора за моћ и националне интересе, као и укупни утицај држава у међународним односима. Назив геополитика настао је од две грчке речи: *geo* – земља, и *politico* – политика. Најпознатији савремени војни писац, генерал Пјери Мари Галоа, који у научним круговима слови као родоначелник модерне француске геополитике, сматра да је геополитика у суштини „утицај средине на народе и њихов развој”; с једне стране, народе обликује њихово окружење, а с друге – време.⁴⁵

Појам Балкан се први пут помиње крајем 17. века. Иако се веома дуго користи у географији, геополитици и геостратегији, ипак не постоји прецизно одређење појма Балкан, као ни тзв. Западног Балкана. На основу аналогije са називима Пиринејског и Апенинског полуострва која су названа према доминирајућим планинским масивима, немачки географ Јохан Аугуст Цојне је још 1808. године први именовао тај простор према Старој планини коју су Турци много раније назвали Балкан планина, јер је сматрано да је то главни масив полуострва. У политичкој терминологији, Балкан је дуго носио назив „Европска Турска”.⁶

У нашој научној литератури, поред Јована Цвијића, који је у својим истраживањима истакао значајне геополитичке детерминанте Балкана, није било значајнијих анализа геополитичког положаја Балкана и геополитичких утицаја према овом простору до пред крај 20. века. На овим просторима, геополитика је била помало заборављена и, нажалост, то је један од главних разлога неразумевања геополитичких процеса у највишим политичким круговима на простору западног

⁴ Милољуб Сретеновић, *Војно дело* 3/2009.

⁵ Пјери Мари Галоа, „Нови извори моћи”, *Геополитика, Војно дело*, пролеће/2010.

⁶ Милољуб Сретеновић, *Војно дело* 3/2009.

Балкана, што је имало разорне последице у последњој деценији 20. века.

У географском одређењу простора Балкана, теорија Јована Цвијића је веома цењена и прецизно је изложена. Према тој теорији, његова северна граница је река Дунав – река Сава – река Купа – северна обала Ријечног залива; на југу Средоземно море; на југоистоку Егејско море; на истоку Црно море; а на западу Јадранско и Јонско море. Балкан је геопростор који спаја Европу са Азијом, од које је одвојено мореузима Босфор и Дарданели. У 18. веку, за већи део Балкана коришћен је назив „Европска Турска”, према којем је Отоманско освајање било одлучујуће за балкански идентитет. Управо са Турцима на Балкан је дошла и реч „балкан” у значењу „планина”. Промена имена „Европска Турска” у „Балкан” уследила је слабљењем Турске на Балкану.⁷

Западноевропско гледање на Балкан је веома проблематично, јер га велики број водећих политичара сматра периферијом Европе, склоном хаосу и сукобима због различитих националних, религијских, пограничних и социјалних антагонизама, као и прелазном евроазијском зоном нестабилних државно-територијалних конструкција, отворених за спољне утицаје и профилисање приоритетних интереса светских центара моћи.

На Балкану су се интереси великих империја и доминантних религија тако несрећно укрштали, да су разједињавали и разбијали државе и народе и увећавали разлике у политичком, верском и националном погледу. То је периодично изазивало међусобне сукобе. На Балкану никада није организован стабилан, јединствен геополитички простор, већ је због спољних интереса и унутрашњих противречности издељен на више мањих државица, чији су парцијални интереси спречавали развој интеграционих процеса.

Према мишљењу двојице познатих геополитичара, Рацела и Макиндера, на Балкану је одувек постојала тесна „повезаност борбе за опстанак са борбом за простор”. У њему се преплићу трагови европских и ваневропских утицаја, открива у суштини културу раскршћа која је имала велики значај за балканске геополитичке хоризонте, за поглед на свијет балканског човјека, који је често био

⁷ *Војна Енциклопедија*, друго издање, књига 1, ВИЗ, Београд, 1973, стр. 549.

недовољно схваћен и погрешно интерпретиран од стране сусједних народа и „великих сила”.⁸

Због последица које су преживели кроз историју, многи народи би се радо одрекли да припадају Балкану. Негирање припадности Балкану може бити мотивисано историјским, политичким, верским, или емоционалним разлозима. Балканске земље у ужем смислу су: Хрватска, Босна и Херцеговина, Србија, Црна Гора, Албанија, Македонија, Грчка, Бугарска и европски део Турске. Балканске земље у ширем смислу су, осим наведених, Словенија и Румунија. Балкан у савременој геополитичкој архитектури Европе има одређен геополитички значај као саобраћајно чвориште веза између Европе, Азије и Блиског истока, односно енергетских токова, траса нафтовода и гасовода.⁹

Измешаност различитих народа и вера и њихова вечита борба за веће територије и несасгласје око међудржавних територијалних разграничења, у дугој историји балканских односа били су најчешћи узрок међусобних спорова и оружаних сукоба, што је погодно уплитању спољних сила у „балканске послове”, према познатој макијавелистичкој максими „подели па владај”. Преузимајући улоге заштитника појединих балканских народа, велике силе су истовремено обезбеђивале и зону свог непосредног утицаја, у складу са стратешким интересима.

У представама водећих сила ЕУ дуже време се користи појам балканизација као метафора етничких и верских сукоба, изолационистичког, државног, културног и верског екстремизма, који је довео до страдања Европе у два светска рата. Балканизација¹⁰ сублимира сву политичко-територијалну уситњеност, међусобну антагонизованост и инструментализованост регионалних чинилаца за потребе спољних центара моћи.

Модел „балканизације” представља „групу малих, нестабилних, слабих држава, које се базирају на идеји нације у једном региону у којем се држава и нација територијално не подударају.” Територијалне претензије су често засноване на етничким разлозима присаједињења области у другим државама у којима живе њихови сународници. Такви интереси су често подупрти из вана. То се посебно види на примеру

⁸ М. Грчић, *Балкан као културни субконтинент Европе*, Гласник Српског географског друштва, Београд, 2005.

⁹ <http://pisjournal.com/index.php/item/65-geopolitika-na-balkanu>

¹⁰ Миломир Степић, *У вртлогу балканизације*, Институт за геополитичке студије, Београд, 2001, стр. 178.

косметске кризе и подударности националних интереса САД, Велике Британије, Албаније и албанске националне мањине на простору Косова и Метохије.

У историји међународних односа, балканизација је синоним за сплетове компликованих противречности у односима народа који живе на Балкану. Те противречности су условљене повезаношћу проблема локалног, регионалног и глобалног карактера, у којима велике силе своје интересе и односе преносе на односе народа и држава тог простора, што доводи до криза, сукоба, отворених непријатељстава, па и ратова на националној, верској и политичкој основи. Ривалство је препуштено балканским народима, да се боре за изградњу националних држава или за неповредивост граница.

Завршетком Првог светског рата, са светске сцене збрисане су четири царевине: Отоманско царство, царска Русија, Аустроугарска монархија и Немачка царевина. Сматрало се да ће то имати позитиван одраз и на решавање неоправдано игнорисаних српских националних интереса. Иако победник у рату, Краљевина Србија се, уместо за стварање јединствене српске државе на етничким српским просторима где живи српски народ и просторима које је ослободила Српска војска, определила за идеју уједињења јужнословенских народа. Догађаји који ће након уједињења уследити, показале да је тај избор био најпогубнији управо за српски народ.¹¹

Идеја југословенства базирана је на тежњама дела јужнословенских народа за ослобођењем и уједињењем. Њихов национални идентитет и самосвест су у великој мери били изложени деловању различитих државних, верских и културних образаца који су изњедрили скоро непомирљиве противречности и анимозитете. Расколи и сукоби религијских и националних разлика, у великој мери су исписивали генезу развоја идеје југословенства. Та идеја југословенства веома кратко је била подржана од народа који су из редова губитника у Првом светском рату преведени у победнике након рата, по основу страдања Србије и српског народа. Такав интересни однос Хрвата и Словенаца, а након Другог светског рата Македоније, Црне Горе, Муслимана и Хрвата у БиХ, довели су до разбијања бивше СФРЈ у грађанском рату.

¹¹ Прва југословенска држава названа „Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца” настала је као резултат победе српске војске у Првом светском рату, тежње „Југословенског одбора” за уједињењем јужнословенских народа и воље великих сила, које су формирање нове државе правдале стварањем „санитарног кордона” наспрам Совјетског Савеза.

Настанком заједничке вишенационалне државе, српском народу је први пут било омогућено да живи у једној држави, док су остали јужнословенски народи, тежећи да се одвоје од пријашњих империја, у заједничкој држави нашли привремено уточиште. Њихов стварни интерес и примарни циљ био је стварање самосталних држава. Иако често прикриване, амбиције сепаратизма биле су јасно видљиве из односа појединих народа према новоформираној држави. Сепаратизам Хрвата, Словенаца, Муслимана, Македонаца и Црногораца непрекидно је прожимао целокупне односе од настанка до коначог разбијања СФРЈ. Све те процесе и неискреност појединих народа при формирању Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца веома јасно и пророчански је предвидео војвода Живојин Мишић: „Ми Ваше Величанство, треба да ампутирамо Хрватску. То није наша територија, ми тамо нема шта да тражимо. Они сматрају да смо ми дивљаци и да смо их окупирали, може се свашта десити у будућности”¹². Срби нису били дорасли лукавим играма Хрвата и Словенаца 1918. године. Чак и када је у лето 1917. године потписана Крфска декларација, у којој су дефинисани основни принципи изградње будуће заједничке државе Срба, Хрвата и Словенаца, „Југословенски одбор”, за кога српски сељак који је носио рат на својим плећима није ни знао да постоји, планирао је како злоупотребити српску владу.¹³ Краљ Александар Карађорђевић је својом главом, краљевством, страдањем своје породице платио заблуду југословенства у коју је веровао и којој је принео жртву страдања Србије у Првом светском рату.

На Балкану, скоро традиционално, Србија је стајала на путу немачких агресивних амбиција у Првом и Другом светском рату. Кад год је јачала Немачка, Србија је била угрожена. Почетак реализације плана „Барбароса” и напада Немачке на СССР одложен је за месец дана, због немира и отпора српског народа фашистичкој Немачкој и Тројном пакту. У новијој историји, од НАТО агресије на СР Југославију 1999. године, па до данас, успорен је суштински даљи поход НАТО-а на Исток. Тада је Запад био најјачи, а Русија исцрпљена и опустошена кроз различите унутрашње процесе и превирања. За тих петнаест година на Западу су се десили различити процеси урушавања моћи и јединства. Српски народ је страдао од необуздане војне силе НАТО-а, али је истовремено допринео да се разбије лажна слика о његовој миротворној улози и о његовом „одбрамбеном карактеру”. На страдању Србије, Русија и Кина су виделе опасност која се ваља преко

¹² Савет Живојина Мишића регенту Александру Карађорђевићу 1919. године.

¹³ Станко Нишић, *Велике силе и Балкан*, Војноиздавачки завод, Београд, 1999, стр. 135.

Европе ка њеним границама. Зато се може рећи да је борба српског народа одложила поход НАТО-а на Русију, најмање за десет година. То ће сигурно судбоносно деловати, у крајњем случају, и на распад ове омражене војно-политичке организације под доминацијом САД.

Након Другог светског рата, Југославији, првенствено Србији, није плаћена ратна одштета. То се није десило ни након НАТО агресије 1999. године до данас. Да је Србија добила ратну одштету после ова два рата који су вођени против српског народа, не би нам требали никакви кредити ММФ-а и аранжмани Светске банке. Мултинационалне корпорације на Западу намеравају да принуде руководство Србије да распрода и преостале стратешке државне компаније, као што су Електропривреда и Телеком, пољопривредно земљиште и, на крају, предузећа одбрамбене индустрије. То угрожава виталне српске националне интересе у будућности, јер би се наредне генерације рађале у држави која суштински није њихова, да буду јефтина радна снага у страним компанијама и паори у немачким компанијама и пољопривредним комбинатима по Војводини, а профит би се износио из Србије.

Запад је после Хладног рата пореметио балканску равнотежу успостављену након Другог светског рата, тако што је делегитимисан значај принципа територијалне целовитости вишенационалних држава и оснажен принцип самоопредељења народа, који је селективно примењиван и на штету српског народа који је највише страдао за прву и другу Југославију. Чињеница да веће мањинске заједнице на Западном Балкану налазе подршку за свој идентитет у суседним државама, додатно продубљује потребу избијања конфликта и могућност за њихову интернационализацију. Распад бивше СФРЈ, уз признавање тзв. авнојевских граница, генерисао је грађанске ратове са националним и верским обележјем у Хрватској и посебно у БиХ.

Брзе промене на светској сцени на крају 20. века из основа су промениле простор Балкана. Те промене су имале снагу геополитичког земљотреса, чији је епицентар био у бившој СФРЈ, која је дуго била својеврсни полигон за одмеравање моћи и утицаја великих сила, првенствено водећих сила Запада. На простору СФРЈ, као резултат снажних геополитичких процеса, створено је за кратко време шест држава са намером даље фрагментације тог простора. Запад је, из њима знаних разлога, за тај део Балкана (бивша СФРЈ без Словеније, са Албанијом) усвојио појам „западни Балкан”, који одражава специфично географско, политичко и безбедносно трусно подручје у коме водеће силе НАТО-а желе да раздробе српске националне интересе уз пуну афирмацију албанских националних интереса, кроз поступак

суштинске подршке процесу настанка тзв. Велике Албаније. Србија то јасно препознаје и српски народ не треба да дозволи предају Косова и Метохије нити признавање лажне НАТО државе Косово.

„Западни Балкан” у време биполарне поделе Европе није постојао у политичкој комуникацији. Тадашња СФРЈ је имала водећи положај у региону, јер је успостављала везе са земљама Европе и имала главну улогу у стварању и јачању Покрета несврстаних, кроз геополитичку сарадњу са Великом Британијом и Америком. Рушењем Берлинског зида, као једним од најзначајнијих догађаја у 20. веку, коначно је престао период биполарног поретка, а тиме је промењен значај и геополитички положај тзв. западног Балкана. Запад је наметнуо нове геополитичке процесе, који, на жалост, на тим просторима нису одмах били препознати и разумљиви за владајуће политичке елите.¹⁴

Простор Србије је кључни европски југоисточни транзитни коридор. Преко њега воде најкраћи копнени, ваздушни и речни комуникацијски правци према Средњем истоку и Блиском истоку и источном Медитерану. Све оно што суштински карактерише геополитички положај простора тзв. западног Балкана, у ствари, јесте специфичност геопростора Србије. Сходно таквом положају, постоји историјска константа заинтересованости водећих европских и ваневропских сила за простор Балкана, па и Србију, као централну државу тог простора. Примерено развоју ситуације у свету и региону, стратегија очувања и опстанка српског народа треба да почива управо на интеграцији, братству и заједништву на српском етничком простору, уз помоћ пријатељских народа и држава.

Геополитички положај Балкана у сфери интереса великих сила има, условно, карактеристичне периоде у новијој историји:

- први – од краја 19. века до краја Другог светског рата, сматра се периодом *геополитичког освајања*;

- други – од завршетка Другог светског рата до „пада Берлинског зида”, сматра се периодом *геополитичког утицаја*;

- трећи – након распада ВУ, период *геополитичке доминације* Запада и насиља НАТО-а; и

- четврти – након рата у Сирији и украјинске кризе, успона Кине и Русије, *период геополитичке равнотеже*, у процесу изградње мултиполарног светског поретка.

¹⁴ Славољуб Шушић, *Геополитички кошмар Балкана*, Београд, 2004, стр. 14.

Ово су условно одређени периоди који су израз односа великих сила према Балкану и пројекције њихових интереса на том простору.

ОДНОС СЈЕДИЊЕНИХ АМЕРИЧКИХ ДРЖАВА ПРЕМА БАЛКАНУ КРОЗ ИНСТРУМЕНТАЛИЗАЦИЈУ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ И НАТО

Кључну улогу у креирању стања на Балкану након Хладног рата имали су НАТО и ЕУ. Крајњи циљ постхладноратовског ширења НАТО-а, у складу са стратешким интересима САД-а, јесте да заврши војно полуокружење Русије, тако да она остане изолована од централне Европе, да изазива локалне ратове дуж те линије поделе, уз сталне санкције, све док Русија не престане да буде јединствена функционална држава и да се дезинтегрише кроз унутрашње социјалне противречности, кризе и сукобе. Разлог за то је што је Русија једина држава чији је стратешки војни арсенал способан да се супротстави интересима САД-а и што има огроман животни простор и поседује огромне природне ресурсе.

НАТО је сувише „растегнут” циљевима и нереалним снагама у односу на те пројектоване циљеве и, на срећу човечанства, нестаће у том процесу ирационалног деловања. У оквиру НАТО-а, САД желе и даље да доминирају и да преко тог савеза афирмишу и штите, пре свега, своје националне интересе и циљеве. Од тзв. одбрамбеног савеза, створен је агресиван војно-политички блок, који покушава да се наметне као „светски жандарм” и инструмент мултинационалних корпорација и водећих држава Запада. То постепено изазива забринутост цивилног друштва у моћнијим и „старим” чланицама ЕУ, јер је угрожен европски мир.

Хитност прикључивања НАТО-у бивших социјалистичких држава подстиче се свим средствима, јер је стратешки циљ Алијансе да у целости избије са војним ефективима на границе Русије, како би се у најпогоднијем тренутку претњом силом, што безболније поделила Русија, уз унутрашње немире и сукобе.

У првој половини 2015. године били су приметни напори појединих држава чланица НАТО-а да Балкан, пре свега тзв. западни Балкан, врате на дневни ред политичких консултација на највишем нивоу. Најзначајнија од њих је иницијатива држава чланица НАТО-а које се граниче са државама западног Балкана, предвођене Мађарском, да се преиспита политика Алијансе према том региону. Тако је крајем априла 2015. године израђен иницијални документ у коме се Западни

Балкан представља као „недовршен посао” који има потенцијала да поново постане озбиљна безбедносна претња за НАТО и његове чланице. У документу је наглашено да актуелни безбедносни изазови на источним и јужним границама Алијансе негативно утичу и на целокупну безбедносну ситуацију на западном Балкану, што се огледа у порасту „опасности од исламског екстремизма и утицаја Руске Федерације”.

Солидарисати се са офанзивном стратегијом САД-а у суштини је злочин према грађанима Европе. Последице санкција трпе грађани свих држава Европе и са једне и са друге стране линије сукобљености. Последице санкција најмање се осећају у САД, а суштински проблем је у томе што последице њихове инструментализације у функцији америчких интереса сnose грађани ЕУ. На безбедносним проблемима Блиског истока, украјинске кризе, Балкана и Далеког истока гради се нови мултиполарни свет, који у многome чини бесмисленим НАТО и ЕУ, као инструменте агресивне и милитаристичке политике САД-а и мултинационалних корпорација у походу на Исток, пре свега на Русију.

Европа ће постати један од центара моћи савременог света, али са ЕУ која ће се темељно реформисати тако да уважава достојанство и слободу малих народа и држава и која неће имати татора са стране, као што данас има САД. Распуштањем НАТО-а и повлачењем америчких војних ефектива са европског континента, Европа би постала слободна и могла би, на новим основама, да артикулише заједничке интересе европских народа и држава, у домену економије, безбедности и политике. На тај начин би се веома брзо избрисала линија поделе између Запада и Истока, а Европа би поново постала сигурно место за живот, без војних ефектива који се усмеравају ка Истоку. „Европа је данас крхка и слаба и није слободна зато што је слобода повезана са истином, а у Европи је данас забрањено говорити истину.... Ипак, народ Европе се буди и регрупише, а стубови сузбијања истине се полако криве и почињу да пуцају. Народ Европе полако схвата да је његова будућност угрожена, да су угрожени послови, безбедност и миран живот....”¹⁵

Преко миграната и украјинске кризе, САД намеравају да контролишу ЕУ у економском, безбедносном, па и политичком смислу, како би пребазиле додатне војне снаге и ојачале непосредно војно присуство у Европи. Поред Европе, САД и даље интензивирају кризе и ратове на Блиском истоку и не дозвољавају процес стабилизације држава чији режими нису по њиховој вољи. Такво агресивно деловање

¹⁵ Делови из говора премијера Владе Мађарске, Интермагазин, 23. март 2016.

америчке администрације, бирократије ЕУ и НАТО-а препознато је у народу и у већини европских држава, првенствено у Мађарској, Чешкој, Шпанији, Грчкој, Француској и Немачкој. Питање је дана када ће то постати под притиском јавног мњења и политика власти, као што је то сада у Мађарској.

Подршка САД-а, Немачке, Турске и Велике Британије албанском екстремизму и пројекту „Велика Албанија” биће и даље изражена. Условљавање Србије у процесу придруживања ЕУ наставиће се кроз захтев за суштинско признање независности лажне државе Косово, прихватање евроатлантских интеграција и стално удаљавање од Русије. На тај начин, САД желе да, кроз контролу власти и неоколонијални положај „државица” на Балкану, што пре тај простор у целости ставе под контролу НАТО-а. Сада су скоро сви режими у државама Балкана под значајним америчким утицајем и притиском. Република Српска и Србија, пре свега народ у тим државама, већински је опредељен да своју будућност и судбину гради ван НАТО-а и ЕУ, која је у суштини тамница за слободне државе и народе и инструмент за неоколонијални однос према неразвијеним и малим државама.

Поновно ангажовање Немачке у НАТО операцијама и њена водећа улога у ЕУ, говоре у прилог постојања тежњи у делу политичке елите да се хегемонистички циљеви на Истоку могу остварити на неоколонијални начин, примерено новим методама и средствима, коришћењем првенствено економске, привредне и технолошке моћи. Том стратегијом, САД и НАТО, са обе стране линије поделе, на простору бивших чланица Варшавског уговора или бившег СССР-а гомилају војне ефективе, тако да би и у том пројектованом „европском рату” страдали највише словенски народи. Неке од тих држава су слепи савезници САД-а у реализацији њихових интереса. Пре свега, тако се понашају режими балтичких држава, Пољске, Украјине, Румуније и Грузије. Сигурно је да народ у тим државама не подржава милитаризацију њихове територије и стављање на услугу НАТО-у за нове ратне походе.

Алијанса и даље ради на изналажењу начина за продубљавање политичке и практичне сарадње са Србијом. Међутим, у народу не постоји позитиван однос према било каквој тешњој сарадњи са НАТО-ом, првенствено због агресије 1999. године, отимања и окупације Космета, а потом и подршке проглашењу лажне државе Косово. Колико су силе Запада стале на страну албанског фактора на Косову и Метохији, исто толико се здушно боре да угуше сваки атрибут државности Републике Српске и потпомогну унитаризацију БиХ, под плаштом европских или евроатлантских интеграција. Управо су државе

које воде те интеграције угрозиле виталне националне интересе српског народа у Србији, Црној Гори и Републици Српској. Дезинтеграцијом српског простора и српског националног бића, Запад жели да осигура своје залеђе и даљи поход на Исток.

Злоупотребљавајући ЕУ и НАТО, САД и Велика Британија већ дуго воде „хибридни рат” против Русије, који се покушавао, а и данас се покушава приписати Русији и руском народу. САД и Велика Британија уцењују друге државе чланице НАТО-а и ЕУ, претежно њихове марионетске режиме, да се „солидаришу” са њима, како би се пред светом приказала лажна слика о великом броју држава које „исто мисле” као и њихове газде. У погледу суверенитета, те државе немају самосталност у доношењу стратешких одлука. Када се погледа списак држава које су узеле учешће у „хибридној агресији” и подржале санкције према Русији, јасно се види да су све те државе поступиле по налогу САД-а и Велике Британије. На тај начин, ЕУ се легитимисала не само као војни него и као „политички патуљак”.

СРБИЈА КАО ОБЈЕКАТ ДЕЛОВАЊА КОЛЕКТИВНОГ ЗАПАДА

Запад покушава да све то што је примењивао против Србије и српског народа примени у походу на Руску Федерацију, а касније и на Кину. ЕУ и НАТО су само инструменти преко којих се креирају и разрађују стратешке одлуке кључних неформалних центара моћи на Западу. Зато се може рећи да је привидна и лажна дилема о постојању разлике између ЕУ и НАТО, у погледу односа према назначајнијим центрима моћи у САД и Великој Британији. Велика срећа света јесте у томе што је та неразумна сила колективног Запада отуђена од народа и у њиховим државама и што народ није спреман да сноси велике и масовне последице страдања и разарања за профит мултинационалних корпорација и отуђених центара моћи дубоке државе. Јавност у многима од тих држава то уочава и, кроз политичко деловање партија и организација, испољава другачије виђење стања међународних односа, покушавајући да се бори против насиља које се спроводи кроз спољну политику и интервенционизам САД-а, ЕУ и НАТО-а.

У „хибридној агресији” колективног Запада на Русију, САД и Велика Британија, као идеолози и предводници насилне глобализације, спровели су низ операција у функцији спречавања или умањења укупне моћи Русије и Кине да се афирмишу као глобалне силе и центри моћи у новом мултиполарном светском поретку.

Велика Британија, након планираног и осмишљеног брегзита, као стара колонијална сила успева заједно са САД да утиче преко НАТО-а и кроз ЕУ на лажну „солидарност чланица”. До сада су то чиниле у оружаним агресијама и интервенцијама, а данас то покушавају и у неким садржајима и успевају на краће време, кроз „хибридно ратовање”. Врхунац британског цинизма у међународним односима у новијој историји јесте управо у томе што су кроз медијске кампање и пропаганду успевале жртву да прогласе за агресора.

Многи аналитичари и политичари на Западу уочавају агресивно и перфидно понашање и деловање Велике Британије и САД. „Није много напора уложено како би САД и Велика Британија учиниле да ЕУ стане са њима у ред у случају Скрипаљ”, изјавио је Ричард Блек, сенатор из Вирџиније за РТ. „ЕУ блок је мекана диктатура у којој само кључни играчи треба да буду на потезу”, рекао је он. „ЕУ је прилично мекана диктатура свих европских народа. Све што треба да учините је да морате утицати на кључне људе у ЕУ, а онда сте у стању да контролишете све државе Европе”, рекао је Блек, напомињући да „када имате Велику Британију и САД које делују у договору, у суштини су у стању да контролишу ЕУ”.¹⁶ Због тога се многи народи у ЕУ осећају као таоци власти својих држава, које не спроводе вољу народа, него се руководе инструкцијама из Вашингтона и Брисела. То је та садашња ЕУ, као глобалистичка творевина која није израз воље европских народа и држава. Отуда је све више изражен сукоб између глобалистичког и националног, односно суверенистичког концепта, са великим изгледима да ће проћи доста времена док се ЕУ не дефинише на новим основама, где се неће гушити воља националних држава и народа и где ЕУ неће преузимати толико суверенитета држава чланица и постављати се као наднационална институција у скоро свим областима друштвеног живота.

Оно што је видљиво и опасно последњих година јесте да су велике силе у ЕУ и НАТО-у узурпирале механизам одлучивања, те да се кључне одлуке не доносе консензусом. На тај начин лажно представљају пред светом да су то одлуке тих регионалних организација које покушавају да се промовишу као „над државе”. То је покушај изградње ЕУ као сложене државе на темељима Лисабонског уговора, слично као што је функционисао Совјетски Савез на основама комунистичке идеологије. Вероватно ће се и ЕУ распасти због многих

¹⁶ <http://www.pravda.rs/2018/03/28/americki-senator-diktatorska-priroda-pomaze-americkom-i-britanskom-stavu-u-slucaju-skrpalj/>

противречности, проблема и незадовољства која се годинама таложу и умножавају.

Није појмљиво колико су неки политички и војни стратеги САД и Велике Британије острашћени и слепи да не уче из историје како су прошле све империје које су покушавале да овладају Русијом и господаре светом. Ниједна људска сила, држава или пакт, савез не може постати господар света, јер је то само Божије право. Бог увек на земљи има силу и довољан израз моћи народа и држава, које су слободољубиве и праведне, које носе и штите хуманост и добро овог света од злих сила које човек створи. Добро ће увек победити зло, само је питање цене таквих сукоба и ратова, као што је било у оба светска рата. Сигурно је да се такав рат неће више гледати из топлих соба у Лондону или Вашингтону, преко националних телевизија. То време терора и пласирања лажне слике света је прошлост. Због страха од светског рата, неформални центри моћи на Западу преко председника САД пласирају идеју споразума о нуклеарном разоружању, мислећи да ће на тај начин умањити војну моћ Русије и Кине и заштитити своју територију од разарања.

Због тога, неодговорна експериментисања са санкцијама, енергетским, дипломатским, инсценираним агресивним операцијама, воде у све веће јачање противречности и избијање рата, који на крају може бити и последњи у историји људског рода. Рат је веома непредвидив и деси се и изван контроле носилаца моћи одлучивања. Када рат почне, касно је позивати на разум и последице. Спирала насиља добија свој замах и снагу, све док се кључни ресурси рата, у већој мери, не истроше.

Русија је једина држава чији је стратешки војни арсенал способан да се супротстави интересима САД. Осим тога, Русија има највећи територијални простор и поседује огромне природне ресурсе. НАТО је сувише „растегнут” циљевима и нереалним снагама у односу на те пројектоване циљеве и, на срећу човечанства, нестаће у том процесу ирационалног деловања. Док се не укине линија поделе у источној Европи нема среће балканским народима и државама. Русија и Немачка треба да учине све да се појача њихова стратешка сарадња и избегну конфликти и сукоби у Европи, које им подмећу Велика Британија и САД. Садашња политичка гарнитура и канцелар Мерц то не виде на прави начин.

Нацизам и тоталитаризам су чеда европског прогресивизма и рационализма, као и неолиберализам или западни, „либерално-демократски концепт”, који се као модел настоји наметнути целом

свету, па макар и насилно. Из тих разлога су уведене и стално се појачавају економске санкције према Русији, коју желе економски да исцрпе и социјално угрозе, ради подстицања унутрашњих немира и сукоба.

Након ратова деведесетих година прошлог века, поново над Балканом кружи дух немира и осећај несигурности и страха, који неће донети никоме добро. То народи на Балкану осећају све више кроз смањење личне безбедности, повећање опште несигурности и кроз реалан пад животног стандарда. Стварање војног савеза Хрватске, Албаније и тзв. НАТО државе Косово јесте лош знак нечијих офанзивних намера, посебно када се томе придружи и менторише Турска.

Већ се помињу нове америчке и НАТО поморске, ваздухопловне и копнене базе у Албанији, Македонији, Црној Гори и на простору Косова и Метохије. Такво агресивно деловање администрације САД, бирократије ЕУ и НАТО препознато је у народу у већини европских држава.

Подсећања ради, данашње границе државица на Балкану одредила је такозвана Бадентерова арбитражна комисија (Арбитражна комисија Мировне конференције о Југославији), коју је саставио Савет министара Европске економске заједнице 27. августа 1991. године.¹⁷

Проблеми Европске уније и нарочито светска економска криза која је снажно погодила балканске државе, као и мигрантска криза, ослабили су утицај ЕУ и НАТО-а на Балкану. Поред тога, утицај ЕУ и НАТО-а, посебно на западном Балкану, последњих година суочава се и са конкуренцијом нових регионалних актера међу којима се неки снажно супротстављају ширењу евроатлантске интеграције на Балкану.

Интереси НАТО-а за прикључење земаља тзв. западног Балкана су следећи: ојачање просора јужног крила НАТО-а у Европи, деловање према Блиском истоку и Централној Азији, стабилизација региона, смањивање утицаја Русије.

Запад наставља са својом дрском политиком увлачења преосталих држава Балкана у НАТО, игноришући већинску вољу становништва. Лавров је нагласио да Русија већ дуго и упорно позива на „повратак на основне принципе међународних односа записане у Повељи УН-а и документима ОЕБС-а, односно на суверену једнакост

¹⁷

<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/10/svet/3477905/pompeo-nato-je-stabilizovao-balkan.html>

држава, немешање у унутрашње послове, суздржавање од претњи или употребе силе и разрешење сукоба на миран начин.”¹⁸

ПОТРЕБА СТРАТЕШКОГ ЗАОКРЕТА СРБИЈЕ ОД ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Србија је у великој мери уцењена држава, под значајним спољним утицајем колективног Запада да направи отклон од Руске Федерације и прекине све односе, да промени систем вредности и заборави традицију и своју часну прошлост и историју. У том процесу треба да се одрекне Косова и Метохије. Сви ти окупациони захтеви нису довољни да се власт и опозиција не сагласе око потребе промене стратешког курса и визије Србије у будућности. Такозвани европски пут јесте пут губљења суверенитета државе и пристајања на отцепљење Косова и Метохије. Зар треба тражити будућност са тим државама? То би било исто као да је Србија на уцену Аустроугарске монархије пред Први светски рат постала добровољно део тог Царства. За нешто више од сто година, наше политичке вође већине странака посташе малодушне, уцењене и неспособне да постигну консензус о кључним националним интересима и направе заједнички стратешки избор за Србију и српски народ.

Иако наш медијски систем функционише на исти начин као и у другим земљама, резултати његовог деловања су поражавајући по народ и државу. На телевизијама са националном фреквенцијом фаворизују се партијски политички ставови странака на власти. Без икакве сумње, Србија данас стоји на ивици грађанских сукоба, будући да је унутар друштва толико идеолошких спорова који су се заострили до те мере да се у борби за власт изазивају конфликти у које су умешане неке западне обавештајне службе.

Утолико је тешко рећи да ли у Србији може бити говора о заједничком поимању националних интереса. Међутим, ако се погледају истраживања јавног мњења за последњих 20 година, лако ћемо видети да ту постоји неколико константи и ставова око којих постоји широк консензус огромне већине народа. Ту је реч, пре свега, о Косову и Метохији, противљењу уласку у НАТО и ЕУ зарад одрицања од Космета и потпуна стратешка подршка Русија, око неувођења санкција и сарадње.

¹⁸ <https://www.telegraf.rs/vesti/politika/3034862-lavrov-zapad-gura-zemlje-balkana-u-nato>

Русија се у Србији сматра за најбољег, традиционалног и искреног пријатеља Србије. Русија има највиши рејтинг међу земљама света код грађана Србије. Број грађана Србије који подржавају савезништво са Русијом практично је увек био већи од броја грађана који подржавају улазак у ЕУ, а разлика у масовности подршке тим политичким циљевима сада је знатно видљивија. Подршка Републике Српске и српског народа у Црној Гори је чак и већа.

Запад је инвестирао много новца да промени однос српског народа према Русији и да развија антируска осећања под плаштом борбе против „малигног руског утицаја”. Српска јавност променила је многе ставове о многим питањима, али однос према Русији не само да се не мења, већ чак нагони српске политичаре да заузму позитиван курс према Русији како би сачували бирачко тело. Политичари у Србији ће често говорити да су они нарочито храбри и да су спремни лично да се боре за пријатељске односе са Русијом. У стварности, то није баш тако. Повремено, власт показује недовољну отпорност на притиске САД, ЕУ и НАТО. То се посебно види данас кроз многа питања везана за санкције које су уведене према НИС-у. Деловање САД према НИС-у има антисрпски, а не антируски карактер. Власт се колеба како да узме НИС, а да не изгуби подршку својих чланова и народа.

Одакле тако постојан став народа према Русији? Може се рећи да он има своје историјске корене. Реални извор је вековна историјска сарадња и везе Србије и Русије. Многи кажу да смо и исти народ, а да нас је историјска судбина и идеологија довела до тога да се непотребно удаљимо. Српски народ, и поред деловања многих сила да нас раздвоје и удаље од Русије, остао је постојан у вери и љубави према руском народу. Ми своје велике историјске догађаје памтимо и кроз њих осећамо да смо често били заштићени и спасени захваљујући братској Русији. Једино је време комунизма потиснуло у заборав руски и српски народ и тада се нисмо довољно и на прави начин разумели. Низ конкретних српских митова о Русији део су националне историје и породичног васпитања у многим српским крајевима. Од престанка Хладног рата, након разбијања Совјетског Савеза и разбијања СФРЈ, српски и руски народ су постали предмет даље хибридне агресије. Пропаганда Запада изазивала је револт у српском народу да не оде олако у наручје Запада. Агресија НАТО-а 1999. године на СР Југославију помогла је српском народу да остане суверен у својим стратешким одлукама све до данас. Нажалост, власт није била увек постојана у Србији, посебно у Црној Гори, да не подлегне западној пропаганди и притиску.

Српско мишљења о Русији остало је позитивно и једна константа. Оно је јачало са порастом западне пропаганде и притисака. Срби су одувек били изложени утицају западне пропаганде кроз масовне медије, филм, серије, музику и сл. То је некада била аустроугарска пропаганда, после комунистичка, а данас глобалистичка. У време комунизма, Југославија није имала нарочито пријатељске односе са Совјетским Савезом и југословенске власти Јосипа Броза су веома активно користиле елементе западне антируске пропаганде ради сузбијања еуфоричног односа Срба према Русији. Титова Југославија је била под пуним утицајем Велике Британије и САД и водила је рачуна да се изворни српски национални интереси потисну и држе под контролом. Они су претпостављали да се све српске вредности, национални рефлекс, култура и менталитет у потпуности поклапају са руским. Ово је често представљало огроман проблем за Србе и у обичном животу да путују у Русију и да се остварује тешња сарадња.

Разумевање позитивног односа српског народа према Русији може бити темељ за изградњу истинских позиција руске меке силе на Балкану и у Европи. Тога се боји колективни Запад и чини све да у власти и у опозицији има довољно утицаја да се Србија, Црна Гора и Република Српска држе што даље од реалног утицаја Руске Федерације. Запад улаже огромна средства у пропаганду против Русије. Када дају негативну слику Русије нису убедљиви. Срби су са разлогом изградили отпор према тим лажима. Неће слушати или читати те информације, или ће *apriori* претпоставити да лажете. То је натерало прозападне медије у Србији да мењају стратегију и начин деловања.¹⁹

ЗАКЉУЧАК

Након распада СССР-а и распуштања Варшавског уговора, Русија је била све мање утицајна у међународним односима и бавила се унутрашњим проблемима. У таквој ситуацији, дуже време су све кључне одлуке у свету, Европи и на Балкану доношене у складу с интересима САД-а, а спровођене преко НАТО-а и ЕУ. Погубност таквих одлука деведестих година прошлог века највише је осетио српски народ, кроз разбијање СФРЈ. Након опоравка и ревитализације привреде и сектора безбедности, Русија је у последњих десет година успела да се врати на међународну позорницу као глобална сила и да значајно утиче на креирање међународних односа. Народна Република

¹⁹ https://rs.rbth.com/opinion/2016/11/11/rusija-u-srpskim-medijima-izmedju-srpskih-mitova-i-zapadne-propagande_647003

Кина је убрзаним развојем постала глобална сила која значајно утиче на изградњу новог светског поретка заснованог на мултиполарности.

Позиционирање интереса великих сила данас се најочигледније види на простору Балтика, Украјине, Балкана, Блиског истока и Артика. Заоштреност и сукобљеност интереса великих сила иде до те мере да се моделују насилне смене власти и активирају замрзнути конфликти, уз јачање верског и националног екстремизма.

САД, а генерално и целокупан Запад, кроз деловање НАТО-а и ЕУ не успевају више да унилатерално управљају глобалним процесима, у складу са интересима водећих центара моћи неолибералног капитала и закулисаних центара моћи. Инерција силе им не дозвољава да прихвате чињеницу да је време „једне глобалне силе” и униполарног света прошлост, која се не може повратити ни на који начин. То су закономерни и неумољиви друштвени процеси. Све док се не уразуме и не прихвате ту реалност, дешаваће се бурни процеси криза, конфликта, локалних и регионалних ратова, који могу угрожити мир у Европи и свету.

Кроз историју ратова Балкан је био посебно карактеристичан простор по нарастању противречности, супротстављености интереса, проналажењу повода за распламсавање ратова са трагичним последицама. Данас је ситуација доста слична, јер се замрзнути конфликти на Балкану могу покренути у функцији угрожавања српских националних интереса. Нико не зна у шта би се тај рат могао претворити, јер првенствено Русија, Кина, па и друге државе слободног света, не би дозволиле да поново САД и њени европски јастребови, у оквиру НАТО-а, тероришу српски народ.

У домену преговора, састанака под окриљем ЕУ или њених појединих водећих сила, Србија се доводи у позицију да трпи колективну тортуру и притиске појединих држава из региона Балкана, које се инструисано доводе на различите формате састанака како би уцењивале руководиоце Републике Србије да одустану од заштите суверенитета и територијалне целокупности и сагласе се са предајом Косова и Метохије у процесу изградње тзв. Велике Албаније. Лажна држава Косово јесте пројекат САД-а и НАТО-а у процесу маргинализације значаја Србије и српског народа на Балкану. Цене да би на тај начин разориле кључни ослонац на Балкану за Русију и Кину. Србија на такве уцене никада и ни по коју цену не треба да пристане на ампутацију духовног и идентитетског средишта српског народа. То је воља народа коју треба да поштује садашња и свака будућа законодавна, извршна и судска власт у Србији.

Током последњих неколико година, Русија је направила значајан напор да поврати свој међународни кредибилитет и укупну моћ. У том погледу, настоји да ојача своју позицију у Централној Азији и да развија односе са земљама Заједнице независних држава (ЗНД), да би сачувала своју водећу улогу међу новонасталим државама, формираним после распада СССР-а. Јачањем тих држава и сарадњом са њима, Русија јача своју националну безбедност.

Будућност ЕУ, Русије, Кине и других европских и азијских држава и асоцијација није у сукобљености и цртању неких нових линија поделе, ни у успостављању „гвоздене завесе”, него у сарадњи и решавању свих проблема, па и безбедносних, мирним путем. Истрајавање тзв. колективног Запада на подели Европе директно угрожава евроазијску безбедност и доводи је у предвечерје рата.

Једном прекршено међународно право, применом војне силе и насиља према сувереној држави, као што је учињено према СР Југославији, узрокује настанак снажних промена у међународним односима које се тешко могу контролисати. Зато често и у државама које су кршиле међународно право почињу бујати сецесионистички покрети и враћају се као бумеранг непромишљеним потезима и насиљу.

Опкољавање Русије и све снажније уцртавање линије фронта од Балтика до Блиског истока јесте израз агресивног деловања глобалиста из САД, Велике Британије, ЕУ и НАТО. Мале државе у Европи које су по хитној процедури примљене у НАТО, сада постају простор за распоређивање снага, сложених борбених система, радара и противракетног штита, што значајно мења њихову националну безбедност. принуђене су на знатно већа издвајања за одбрану, чак и на увођење редовног служења војног рока.

Упркос повременим „отопљавању” међусобних односа, не може се очекивати да ће САД у блиској будућности напустити глобалну стратегију одржања доминантне позиције у свету, све док се не разувере, кроз последице, да је то немогуће даље спроводити. Свет је већ постао мултиполаран и потребно је да САД прихвате ту нову геополитичку реалност. У таквом сложеном геополитичком контексту, Србија треба да напусти тзв. европски пут и направи стратешки заокрет ка политичкој неутралности и ка већој сарадњи са својим пријатељима и стратешким савезницима на истоку, како би сачувала стратешке националне интересе.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Аврамов, С., „Безбедност у 21. веку”, *Научна изграђеност и чиниоци војне стратегије*, Зборник радова СИМВОН 2001.
2. Bacevich, A., J., „Policing Utopia. The Military Imperatives of Globalization”, *The National Interest*, Summer, 1995.
3. Грчић, М., *Балкан као културни субконтинент Европе*, Гласник Српског географског друштва, Београд, 2005.
4. Morgenthau, Hans J., *Politics among Nations: The struggle for Power and Peace*, New York, 1948.
5. Младеновић, Мирослав, Килибарда, Зоран, „Шангајска организација за сарадњу”, *Војно дело*, пролеће 2011, 24-40.
6. Mackinder, H. J.: *Democratic Ideas and Reality*, London, Constable and Co., 1919.
7. Ковач, М., Стојковић, Д., *Стратегијско планирање одбране*, Одбрана, Београд, 2009.
8. Ковач М., Поткоњак-Лукић Б., Николић С., Примена норме „одговорност за заштиту”, *Војно дело*, зима 2012.
9. Ковач М., Поповић М., „Европска енергетска безбедност”, *Војно дело*, зима 2013.
10. Кнежевић Милош, *Геополитичко окружење СФРЈ, Геополитичка стварност Срба*, округли сто, Институт за геополитичке студије, Београд, 1997.
11. Кокер, Кристофер, *Сумрак Запада*, Досије, Београд, 2006.
12. Кисинџер, Х., *Дипломатија II*, Верзал прес, Београд, 1999.
13. Нај, Џозеф С., *Будућност моћи*, Архипелаг, Београд, 2012.
14. Parakhonsky, Borys, “Central Asia: Geostrategic Survey,” *Central Asia and the Caucasus Information and Analytical Center*, June 2000.
15. Scott, James Wesley, *EU Enlargement, Region Building and Shifting Borders of Inclusion and Exclusion*, Ashgate Publishing Limited, 2006.
16. Степић, Миломир: *Геополитика неоевроазијства*, Институт за политичке студије, Београд, 2013.

Сајтови:

1. <http://www.nspm.rs/hronika/ernest-rajhel-treba-stvoriti-mehanizme-efektivnekontrole-suvereniteta-kosova-i-na-severu-zemlje.html>

2. <http://www.dnevne.rs/nesto-drugacije/americki-n-s-i-i-cia-otkrili-mapubuducnosti-2020-evropa-bi-trebalo-da-se-podeli-na-tri-dela-srbija-upravljanju-uniji>
3. <http://www.kmnovine.com/2016/01/ernst.html>
4. <http://srbin.info/tag/>
5. <http://www.sr.wikipedia.org/>
6. <http://www.nspm.rs/hronika/ernest-rajhel-treba-stvoriti-mehanizme-efektivnekontrole-suvereniteta-kosova-i-na-severu-zemlje.html>
7. <http://pisjournal.com/index.php/item/65-geopolitika-na-balkanu>
8. <http://www.pravda.rs/2018/03/28/americki-senator-diktatorska-priroda-pomaze-americkom-i-britanskom-stavu-u-slucaju-skripalj/>
9. <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/10/svet/3477905/pompeo-nato-je-stabilizovao-balkan.html>
10. <https://www.telegraf.rs/vesti/politika/3034862-lavrov-zapad-gura-zemlje-balkana-u-nato>

ОСНОВНА ОБЕЛЕЖЈА УКРАЈИНСКОГ СУКОБА КАО ГЕОПОЛИТИЧКОГ ИЗАЗОВА У ЕВРОПИ И ЊЕГОВ УТИЦАЈ НА ПОЛОЖАЈ МАЊИХ ДРЖАВА

Сажетак: У раду се посматрају све убрзаније геополитичке промене у свету, заоштрене украјинском кризом. Светски поредак се већ годинама налази у процесу преласка на мултиполарни поредак. Управо украјинска криза доводи до судара Русије, једне од сила носилаца мултиполаризма, у прокси сукобу са Украјином Зеленског, којој помажу земаље НАТО-а. Из тог сукоба назире се Русија као победник којој помажу друге водеће силе БРИКС-а. То ће, с једне стране, убрзати прелазак светског поретка ка мултиполаризму, а с друге стране, одразиће се на геополитичку ситуацију на Балкану, укључујући и српске просторе. Криза Европске уније је евидентна и вишедимензионална, а њена привлачност за земље Балкана је у опадању.

Кључне речи: *украјински конфликт, Русија, Европска унија, Доналд Трамп, Балкан.*

Украјинска криза – од политичких и друштвених сукоба до рата

Украјински сукоб није само сукоб између Русије и Украјине, већ и наставак унутар украјинских подела које трају практично од добијања независности те земље 1992. године. О томе је говорио и Хантингтон у „Сукобу цивилизација”. Унутрашње разлике су држане у оквирима изборног система и мањих немира, све до пуча у фебруару 2014. године. Тешка криза и сукоби 2014–2015. пригушени су Минским споразумом 2. Отцепљење Крима и Новорусије изменило је у бирачком телу приближан баланс између проруског и проукрајинског становништва. Такође, и забрана деловања проруских странака, укључујући и оне водеће које су често имале власт до тада (Партија региона, Компартија), стварање нове цркве, забрана употребе руског језика као другог званичног и креирање концепта Украјина-АнтиРусија, паралелно са непоштовањем од стране Кијева споразума Минск 2, додатно је затезало ситуацију у самој земљи, као и односе према Русији. Победа Зеленског на председничким изборима 2019.

¹ Проф. др Драган Петровић, Институт за међународну политику и привреду.

изгледала је као шанса за примиривање напетости. После извесног отопљавања, које је било паралелно са доласком на власт Бајдена у САД-у крајем 2020. године, ситуација се додатно заоштрила. Власт Зеленског врши притисак на преостале проруске и неутралне политичке странке и снаге у земљи, заоштравајући ситуацију на унутрашњем плану, као и односе према Русији. Све то је довело до сукоба 2022. године, када је Русија формално напала Украјину, јер су ситуација и околности биле доведене до усијања.

Ово није само сукоб између две земље, већ и сукоб носилаца мултиполаризма у свету и оних који се залажу за опстанак монополарног светског поретка. У том правцу, стиче се утисак да ће успех Русије убрзати развој мултиполаризма и омогућити да се односи у свету поставе на новим основама и платформама.

Украјинску кризу можемо посматрати као најважнији светски догађај у процесу прерастања међународног поретка у мултиполарни. Отуда су практично све светске и регионалне силе заинтересоване за исход украјинског конфликта. Носиоци и подржаваоци одлазећег монополарног светског поретка виде прилику да, довођењем у питање успеха Русије у украјинском сукобу, успоре процес преласка међународног поретка ка мултиполарном. Обрнуто, силе, земље и народи који подржавају мултиполаризам, са симпатијама гледају на Русију у овом сукобу. Ситуација није једноставна гледано по земљама, јер у многима од њих постоји подељеност по овом питању, а негде постоји непоклапање званичне политике државних руководства са већинским расположењем народа у тим земљама. Чини се да је то нарочито изражено код неких земаља чланица ЕУ, као што су Бугарска, Грчка, Кипар и друге. Стиче се утисак на Балкану да је таква ситуација и у Македонији, Црној Гори и др.

Украјинска криза која је трајала више година кулминирала је 2014. године са елементима оружаног сукоба. Главни проблем је то што је једна ентитетски сложена држава, након пуча у фебруару 2014. године, престројена у правцу Украјина-АнтиРусија. То је добрим делом и главни разлог прерастања украјинске кризе у оружани конфликт 2022. године, у који је укључена и Русија.

Након три и по године, оружани сукоб је пролазио кроз различите фазе. Русија је постигла друштвену и политичку стабилност, као и релативну отпорност на санкције. Избегавање мобилизације резерве и слање на фронт момака на одслужењу војног рока, помогло је Русији да оствари унутрашњу стабилност. Сарадња са земљама БРИКС-а, ШОС-а и Трећег света у целини, омогућила је Русији престројавање у

привредној сарадњи у односу на притиске западних земаља. Иако су санкције Запада имале извесног успеха, он је био далеко мањи од циљаног, па је Русија управо у овом периоду избила на четврто место у свету по БДП према бруто паритету куповне моћи.

На самом фронту ситуација се развијала врло динамично у 2022. години. Русија је напала са релативно малим бројем професионалних војника и постигла делимичне успехе у првих пет седмица сукоба. Уследило је контрадикторно повлачење руских снага из северних области и околине Кијева уочи преговора у Истанбулу (који нису дали резултат). У следећим месецима, током пролећа и лета, руска страна је наставила са својом иницијативом, постигавши неколико нових успеха. Међутим, током септембра и октобра Русија доживљава прве значајне неуспехе и повлачења, превасходно због озбиљног мањка војника на фронту. Тада је изгубљен источни део Харковске области, након чега је извршено тактичко повлачење из града Херсона и западног дела Херсонске области. Заокрет настаје одлуком политичког руководства Русије да се мобилише тзв. активна резерва (око 300.000 војника) и спроведу референдуми у четири области Југоистока о уласку у састав Руске Федерације (Доњецк, Луганск, Запорошка и Херсонска административна област). Након тога, ситуација на фронту се стабилизује крајем календарске године.

У првој половини 2023. године, руска страна поново преузима иницијативу, а посебно се истиче њена групација Вагнер. Пробијена је и друга утврђена линија одбране у Донбасу, те падају важна утврђења Соледар (у јануару) и Бахмут (20. маја). Међутим, након краткотрајне епизоде са побуном Вагнера, која је брзо окончана, украјинске снаге започињу своју вишемесечну офанзиву. Она не даје битан резултат на Запорошком фронту (осим заузимања Работина), упркос ангажовању значајне опреме добијене од Запада, укључујући и тенкове. С друге стране, крајем године, Руси поново предузимају иницијативу, пре свега у широј регији око Доњецка. Овome треба додати развој сукоба на Блиском истоку од октобра месеца, што пре свега Америци одузима значајан део потенцијала за помоћ Кијеву, јер мора да помаже Израел.

То је, током 2024. године, резултирало освајањем изузетно важног утврђеног града Авдејевке (фебруар), те потом серијом даљих успеха у том правцу, чиме се на делу фронта око милионског Доњецка одбацују украјинске снаге десетинама километара даље. То се потом шири у том делу фронта, тако да се до краја лета долази до важне раскрснице путева Покровска. Паралелно са овим развојем догађаја, украјинске снаге изненада нападају граничну Курску област у Руској Федерацији. Овај подухват је извршен најквалитетнијим украјинским

снагама и имао је пре свега медијски ефекат. Западне земље, које су увеле санкције Русији (и саме трпећи због прекида економске сарадње са Русијом) и слале разноврсну помоћ Украјини, те често издржавале и њихове избеглице на свом тлу, на овај начин су добиле подстицај у нереалном очекивању да Украјина може да постигне успех у сукобу са Русијом. Та илузија је током целог рата подстицана од њихових елита на власти, за домаћа јавна мњења, упркос реалности. Кијевски пучисти, који су на нелегалан начин фебруара 2014. дошли на власт, годинама су потом охрабривани на недемократске мере забране проруских политичких странака, стигматизацију руског језика, културе, Украјинске православне цркве Московског патријарха, игнорисању Русије и споразума Минск 2. Све је то довело до сукоба са Русијом, а потом је Кијев подстицан на непопустљивост у преговорима и илузију да уз западну разноврсну помоћ може да постигне војни успех против Русије. Та илузија је била потребна током читавог сукоба Зеленском, а бројне војне акције на терену, посебно одбрана територија по сваку цену, често су имале мотив који није превасходно војни. Тако је и продор у Курску област, који је, на мање брањеној територији донео почетни успех, подстицан да се одржава и следећих месеци, упркос војној логици. Тако су до Нове године Украјинци потиснути из већег дела освојене области и трпели значајне губитке у људству и техници. Поред свега тога, украјински продор у Курску област је на Западу коришћен као „доказ” снаге украјинске армије и неопходности проширивања разноврсне помоћи Кијеву, са циљем „konaчног успеха”.

До краја 2024. године, Руси су имали сталну иницијативу, која је, између осталог, на левом крилу фронта у Донбасу, тачније југозападно од Покровска, довела до пада Угљедара, Селидова и најзад Курахова.

Доласком на власт Доналда Трампа у САД, створили су се предуслови почетком 2025. године, за приближавање ставова две светске силе, у правцу тражења договора о окончавању украјинског сукоба. У самом украјинском сукобу руска страна полако, али сигурно, потискује украјинске снаге. У првим месецима 2025. године, Руси су потпуно избацили Украјинце из Курске области, наносећи им велике губитке. У исто време заокружен је успех на левом крилу Покровског правца, чему треба додати и освајање на Донбаском правцу Торецка, као и добијање дуготрајне битке за Часов Јар, који је освојен до лета. Крајем септембра руске снаге наступају офанзивно, практично на читавом фронту у Донбасу, чему треба додати успешно вођену борбу за заузимање Купјанска. Постижу се тактички успеси и у Запорошкој и Сумској области, а до почетка октобра освојен је значајан део града

Покровска, те започете борбе за Северск, Красни Лиман и Константиновку. На тај начин се стиче утисак да би до краја календарске године руска страна могла да овлада читавим преосталим Донбасом, сем Славјанска и Краматорска, који би могли да се нађу у полокружењу, и чије би заузимање могло да се оконча вероватно до краја зиме. Томе треба додати да би до краја 2025. године било реално, након заузимања Купјанска, очекивати поновно освајање источног дела Харковске области.

Паралелно са успесима на фронту где Русија има иницијативу, исцрпљује се читава Украјина (економски, војно, демографски) и смањује њена могућност да ефективно даље води рат. Спремност влада већине чланица ЕУ да и даље подржавају у већој или мањој мери Украјину у вођењу рата, није довољна за Кијев при постојећем стању ствари, и када Америка отказује ту спремност. Главна енигма је даља политика САД-а у украјинском конфликту. Евидентно је да је Трампова администрација мање заинтересована за украјинско питање, заправо спремна на компромис са Русијом. Трамп покушава да приволи Зеленског на споразум са Русијом, полазећи од реалне претпоставке да би се у даљем наставку сукоба украјинска страна нашла у још тежој ситуацији да губи нове територије. Отуда се вероватно Трамп руководи тиме да је боље да Украјина прихвати изгубљено и спречи тотални пораз и ризик нестанка украјинске државе, или макар додатно смањење њене територије. С друге стране, крајем септембра, током свог излагања у ОУН, Трамп је критиковао Русију. У другим својим наступима он наговештава могућност заоштравања односа према Москви, а у исто време показује спремност за тражење компромиса дипломатским путем. Поставља се питање да ли би на исход сукоба могла да утиче већа америчка помоћ Украјини оружјем и средствима, као и јачање санкција према Русији, али и према силама које са њом интензивно економски сарађују (попут Кине и Индије)? Ако пођемо од тога да је практично немогуће да дође до војне конфротације између Русије и САД-а (НАТО), најближа солуција би била продужавање сукоба у којем би руска страна имала иницијативу. Тешко је замислити да би се НАТО усудио да уђе на територију Украјине док сукоб траје. У том случају Русија би имала велике могућности да добије сукоб, упркос повећавању разарања и већим жртвама обе стране. Тешко је замислити сценарио где Русија не добија овај сукоб. Остаје хипотетички сценарио, да услед велике помоћи читавог Запада (укључујући и САД), руска војна победа буде ускраћена потпуним политичким и територијалним добицима. И на Западу је јасно да је руска војна победа извесна, па постоје покушаји да она не буде потпуна и да руски, посебно политички и територијални добици буду што ограниченији.

Отуда је логично да или ће Украјина прихватити руске услове за постизање мира, или ће постепено остајати без досадашњег нивоа западне помоћи за даље вођење сукоба. То би, при садашњем односу снага, био пут у тотални пораз и знатно теже услове за излазак из сукоба него што је то сада случај.

Поред колективног Запада који подржава Украјину (где постоје извесне пукотине и изузеци), водеће силе ШОС-а и БРИКС-а показују симпатије и ширу сарадњу са Русијом. Са те стране се може рећи да се мултиполарни свет остварио и у пракси, дакле везано за један овако важан међународни сукоб.

Када је у питању Балкан, он није директно укључен у украјински сукоб. С друге стране, чланице НАТО-а са овог подручја шаљу оружану помоћ Украјини. Србија има наизглед неутралну позицију јер није увела санкције Русији и одржава контакте са званичном Москвом на највишем нивоу. Ситуација је сложенија са Босном и Херцеговином, где Република Српска одржава тесне односе са Москвом, док то није случај са званичним Сарајевом.

Трампова нова политика

Победа Доналда Трампа на председничким изборима у САД-у новембра 2024. године и његово преузимање власти 20. јануара 2025. године, представљају нови моменат у украјинском конфликту. Званична политика Вашингтона, оличена у Бајденовој администрацији, од почетка сукоба је у највећем креирала западни наратив о украјинском оружаном сукобу. По њему, Русија је главни или чак једини кривац за отпочињање ратног сукоба, прецизније агресор против кога су уведене санкције. С друге стране, Украјини као жртви се помаже на разноврсне начине. Заузима се званичан став да је наводно могуће да Украјинци (уз западну помоћ) одбаце или чак укупно победе руске снаге. Бајденова администрација је, дакле, гајила наде да је могуће да украјинска армија, широко помагана од Запада, може постићи резултате на бојном пољу, или макар водити дуготрајан исцрпљујући рат, те функционисати као организована држава на својој територији. Рачунало се да ће Русија имати много проблема због вођења сукоба и издржавања санкција, те да је могуће чак да се у њој изазове друштвена и политичка нестабилност и привредна криза. Дакле, Бајденова администрација је имала концепт да се Русији може наудити изолацијом на међународном плану, уздрмати је економски, као последицу санкција и изнуривања ратом, те покренути унутрашње привредне, друштвене и политичке проблеме и нестабилност.

Русија не само да није озбиљно економски уздрмана, већ је задржала унутрашњу друштвену и политичку стабилност. Иако је тзв. „колективни Запад” у највећем делу следио политику Вашингтона по питању односа према украјинском сукобу, те увео санкције Русији, остале земље у свету су задржале сарадњу са Москвом, укључујући и водеће силе БРИКС-а и ШОС-а. БРИКС се управо у овом периоду проширио, а Русија је, по БДП према паритету куповне моћи, избила на четврто место у свету и прво од европских држава.²

Трампова администрација на први поглед радикално мења свој однос према украјинском сукобу. Мотиве можемо тражити у другачијој Трамповој стратегији на домаћем плану и међународној поставци, али и стањем и перспективом самог украјинског сукоба. Трампова концепција спољне политике уважава чињеницу да САД имају значајне унутрашње економске и социјалне, те привредно-структуралне проблеме.³ С једне стране, смањење трошкова Америке требало би да укључи и издатке за помоћ Украјини. Трамп се определио и да побољша односе са Русијом, у правцу смањења тензија и чак покушаја споразума о више планетарних и геополитичких питања. С друге стране, Трамповој администрацији је постало јасно да се Русија не може војно поразити у украјинском сукобу, чак и када би се повећала вишеструка и обилна помоћ Украјини. Вероватно се процењује да би било најбоље тражити компромис, док украјинска страна још није потпуно поражена.

У том правцу, у релативно кратком року од неколико месеци, Трампова администрација је трансформисала САД од главног савезника Украјине у овом сукобу, у миротворца. Током пролећа 2025. године, представници Трампове администрације су ступили у контакт и учествовали у низу формалних и неформалних контаката и преговора са представницима Русије. Ти контакти и преговори су указали светској јавности на приближавање ставова две силе око украјинске кризе, као и преговоре о низу других питања у савременом свету. С друге стране, однос званичних САД према Зеленском и Украјини се погоршао, упркос чињеници да је постигнут билатерални споразум о могућности Америке да експлоатише, заједно са Украјином, низ њених минерала и метала у будућности. САД су се у исто време видно дистанцирале од сарадње са

² <https://www.worldbank.org/en/about/leadership/directors/eds23/brief/russia-was-classified-as-high-income-country>

<https://www.novosti.rs/c/ekonomija/vesti/1373770/ruska-ekonomija-svetska-banka>

³ Отуда и стратешка тежња ка реиндустријализацији Америке, што је између осталог резултирало увођењем санкција низу земаља, од доласка Трампа на власт, покушају оживљавања и субвенционисања америчке индустрије и др.

ЕУ по питању украјинске кризе, и чак јој увеле низ трговинских царина и санкција.⁴

Украјински конфликт отвара читав низ геополитичких питања. Стиче се утисак да је Трампова администрација схватила да даљи сукоб води ка постепеном исцрпљивању украјинске стране, чак и да се настави са вишеструком помоћи западних земаља Украјини. То би временом могло готово сигурно довести до још тежег пораза Украјине на фронту. Имајући у виду различите приоритете које је Трампова администрација поставила себи у односу на претходну, спољна политика се третира као област која не би требало да изискује додатне и велике трошкове, у односу на неопходност консолидације и преуређења привреде и друштва на унутрашњем плану. Стога се одлучила за прихватање реалности у украјинском конфликту, и да би се избегли даљи заплети предлаже мировне преговоре који би требало као крајњи исход да спасу Украјину тоталног краха и пораза.

Победа руске војске у Курској области и преношење сукоба и на околну Сумску област у Украјини је нова реалност средином марта. Предлог Трампа средином марта је постизање примирја од месец дана, што је руска страна одбила у таквом облику и околностима.⁵ Како је руска страна у замаху, за очекивати је да неће тако лако доћи до примирја, јер руска страна између осталог, инсистира на свеобухватном миру, а не примирју. Мотиви руске стране су лоша искуства са поштовањем споразума иза којих нема чврстих гаранција, те чињеница да је она у замаху на фронту и да очекује да јој се, као минимум за отпочињање преговора, признају четири области Југоистока у пуном обиму.

Веома је интересно држање лидера водећих сила ЕУ, као и Британије. ЕУ и Британија су од доласка Трампа на власт скрајнути по питању украјинске кризе. Долазак Мерца на место канцелара у Немачкој употпунио је састав те политичке групације, поред Макрона у Француској и Стармера у Британији. Они показују непријатељство према Русији и дају пуну подршку Зеленском у његовој непопустљивој политици. Лидери Немачке и Француске не обраћају пажњу на, пре

⁴ Увођење царина земљама ЕУ можемо посматрати у оквиру ширег протекционистичког односа Трампове администрације према свету током пролећа 2025. године, укључујући и Кину и низу других земаља света. Царине према ЕУ се потом, као и у случају низа других земаља делимично смањују закључно са мајем месецом.

⁵ <https://www.cbsnews.com/news/trump-zelenskyy-call-ukraine-russia-putin/?intcid=CNI-00-10aaa3a>

свега, привредне интересе њихових земаља за отопљавање односа са Русијом. Необично је што се лидери Немачке и посебно Француске не обазире посебно на раст незадовољства у њиховим државама у јавном мњењу и опозицији због званичне политике тих земаља према Русији и украјинском сукобу.

С друге стране, започете идеје и предлози САД-а о преговорима о решењу сукоба у Украјини и начелна спремност званичне власти у Русији да се иде у том правцу, указују на реалну могућност да у перспективи до тога и дође. У том правцу се поставља питање да ли ће доћи до извесног компромиса у догледно време, или ће се то одлагати до даљњег. То је веома тешко оивичити у конкретни временски период, али је вероватно да ће се временом преговори интензивирати, да ће се сужавати спорна питања и, у перспективи, некако доћи до договора. За то су потребне спремност и расположење обе стране, и Русије и САД-а, али томе треба додати и званични Кијев. Став ЕУ се у неком обиму вероватно мора уважити, али он, како изгледа након доласка на власт Трампа у Америци, и није пресудан.

Крајем априла и почетком маја, лидери западноевропских сила (Немачка, Британија и Француска) наставили су своју пуну подршку Зеленском и властима у Кијеву, у њиховој непопустљивости према могућности тражења компромиса у сукобу са Русијом. То је прилично нелогично са аспекта односа снага и развоја ситуације на фронту у Украјини. Руске снаге су развиле даља дејства и након избацивања украјинских трупа из Курске области, почеле су да стварају тампон зону под својом контролом у Сумској области. С друге стране, освојен је Торецк и водиле су се завршне борбе за заузимање Часовог Јара. Такође, западно од Торецка, па све до источног обода агломерације Покровск-Мирноград, руска војска је направила продор и заузела значајну територију, која у географском смислу представља велику избочину ка северу. Ова територијална избочина наткриљује са истока Мирноград и Покровск, а у исто време се дијагонално приближава Константиновци. Константиновка се окружује и непосредније из правца Торецка, док тешке битке за Часов Јар наговештавају његов пад и могућност да се одатле директно удари на Константиновку (преко места Ступочки, које је западније од Часовог Јара директно на путу за Константиновку). У таквим околностима, источна територијална „платформа” одакле је нападана агломерација Мирноград-Покровск показала се далеко успешнија од паралелних покушаја да се, са западне стране, направи територијална „платформа” која би надкрилила Покровск. Ти покушаји са запада су дали врло ограничени ефекат, јер су противудари украјинских снага били веома снажни, а ни

конфигурација терена није била погодна за веће напретке. Отуда је источна „платформа” била и главни успех руских снага на читавом централном фронту у Донбасу, одакле се ишло на Покровск-Мирноград, односно покушавало да се направи прстен приближавања и полоукружења ка Константиновци, северније. Констатиновка је јужни обод треће последње украјинске утврђене велике линије у Донбасу (Констатиновка – Друшковка – Краматорск – Славјанск). Дакле, све док Руси нису потпуно заузеле Часов Јар, није се могло помишљати на директан удар на тако важан град-упориште, из тог најближег правца према Константиновки. Јер, иако су Руси долазили у више наврата до Ступочки, важног места на директном путу ка Константиновци, а нешто западније од Часовог Јара, све док су се у Часовом Јару водиле борбе, то је био ризичан и непотпун подухват. Када је до почетка августа најзад потпуно заузет Часов Јар, куцнуо је тренутак за синхронизовани удар на Констатиновку из више праваца. Односно, све до приближно септембра, то су били логистички покушаји заокруживања са три стране Констатиновке, без директног покушаја да се она заузме.

Имајући у виду ситуацију у односу снага и самом фронту у украјинском сукобу, западноевропски лидери су вршили притисак да се склопи примирје од 30 дана (са могућношћу даљег продужавања), јер је било евидентно да украјинска страна губи рат. Ту имамо у виду нелогичност њихових ставова да се рат продужи до апстрактне „победе војне Украјине”, што је нереално у склопу постојећих околности, а с друге стране, да се, у складу са реалношћу стања на фронту, издејствује примирје. Будући да то примирје без пратећег коначног мировног споразума на видiku није у интересу руске стране, то смо почетком маја имали усијање ситуације, јер је и Трамп начелно подржао идеју о примирју. Тада Путин преузима дипломатску иницијативу и предлаже билатералне руско-украјинске преговоре у Истанбулу око средине маја 2025. године.

Пошто је Русија одбила да, и поред низа мањих прекида ватре и ограничења сукоба које је сама предложила и прихватила, усвоји и једномесечно примирје, дошло је до притиска земаља ЕУ по питању могућности проширења санкција. Путин даје контрапредлог о могућности директних преговора са Украјином у Истанбулу, што Трампова администрација прихвата и подстиче Зеленског да то усвоји. Зеленски то прихвата, те су наговештени преговори две делегације (Русије и Украјине) у Истанбулу, а Трамп изражава спремност да и америчка делегација томе присуствује. Оквирно, из свега можемо стећи утисак да Путин и Трамп показују добру вољу међусобно, као и сагласност око низа светских питања, да се, у крајњој линији, пронађе

формула за окончање украјинског сукоба. Да ли ће до ње и када доћи, остаје да се види, али у односу на претходну америчку администрацију, Трампова администрација је забележила уочљиво приближавање могућности договора.

Током преговора у Истанбулу, две делегације разговарале су само о техничким детаљима, те су тада, као и на поновљеним преговорима нешто касније, постигнути договори о делимичној размени заробљеника и тела погинулих.

Након тога долази до неколико техничких преговора украјинске и руске стране без видљивог напретка. Чинило се да је сусрет Доналда Трампа и Владимира Путина у другој половини августа у Енкориџу на Аљасци епохални догађај. То је био важан догађај, који је, без сумње, означио додатно отопљавање односа две силе. Није довољно познато шта се разговарало и шта се евентуално постигло током ових разговора у вези са украјинским сукобом. Чини се да је несумњив добитак руске стране у правцу смањења ефеката покушаја Запада да је изолије, јер је Путин примљен на највишем нивоу церемонија и уважавања. Разговори су вођени о низу тема, од којих је вероватно најважнија била украјински сукоб. Америка је престала да инсистира на једномесечном прекиду ватре, као и наметању решења о брзом договору. Таква политика Трампа је везана и за приоритете његове администрације, који се пре свега односе на унутрашњи план, као и смањење трошкова у међународним односима. С друге стране, на Блиском и Средњем истоку наставља се са подршком Израелу, што је било видљиво и у вези са сукобом са Ираном. Америка је посредовала, а када је дошло до сукоба, укључила се и сама један дан у бомбардовање иранских нуклеарних истраживања, да би већ следећег дана предложила примирје, до кога је и дошло. Са Русијом се покушавају постићи договори и о експлоатацији Арктика, као и о низу других питања.

Током септембра, ситуација на фронту говори о иницијативи руске стране, која бележи напредак, али још увек и о виталности украјинске стране да брани постојеће позиције. Битка за град Купјанск се распламсава и Руси држе готово две трећине града. Украјинци се бране у његовом јужном делу, а битка се води и на приградским местима, западно од њега, као и на преосталом простору источно од реке Оскол.⁶ У случају пада града, Украјинци би морали евакуисати преосталу територију источно од реке Оскол, а у стратешком смислу, то би била прекретница, где би руска страна могла напредовати у читавом

⁶ <https://www.msn.com/en-us/news/world/russian-forces-keep-trying-to-gain-foothold-in-kupiansk-ukraine-s-military-says/ar-AA1N4Nx9>

источном делу Харковске области, укључујући стратешки важан град Изјум. Паралелно са борбама које се за сада повољно одвијају за руску страну у јужнокупјанском (лиманском) правцу, као и покушају да се заузме стратешки важан град Красни Лиман, то би све стварало предуслове у средњем року за напад на последњу утврђену линију одбране у Донбасу, односно њен северни део који чине Славјанск и Краматорск. На тај начин, овај тешко освојиви део Донбаса био би нападнут са севера и северозапада, што би битно олакшало покушаје да се заузме. Са истока трају борбе за заузеће Северска, одакле би се Краматорск и Славјанск могли напасти са те стране. Такође, Руси се приближавају орбити одакле се може угрозити Друшковка, а потом са јужне стране и Краматорск. Битке за Константиновку почеле су директно са источног прилаза. Са јужног правца у односу на Константиновку, руске снаге су заузеле место Клебан Бик, где су окружиле групацију украјинских снага, те помериле линију фронта на север, ка јужним обронцима града. На овај начин се може угрозити срце преосталог утврђеног дела Донбаса. Много јужније, на простору велике избочине, код Златног Колодјежија и Доброг поља, руска страна је пропустила велику прилику крајем августа да, даљим продорима, доведе у шире полуокружење, или чак окружење, читаву агломерацију Покровск – Мирноград. Ситуација се на овом правцу стабилизovala у септембру, где Украјинци и поред одбијања руске стране код Златног Колодјежија, те стањивања ове избочине, и даље не могу у потпуности одбацити Русе. Када је у питању сам ребус Покровск – Мирноград, ту су ангажоване велике формације обе стране и борбе се воде са мањим померањима позиција. Руска страна је заузела западни и јужни део Покровска, те се налази на периферији источног прилаза Мирнограда. Крајем септембра, руска страна је завршила напорне борбе и одбацила притиске Украјинаца на Новоекономічне и читаву источну страну према Мирнограду. Тако су сазрели услови да се Мирноград нападне и директно са истока. У Покровску се проширује заузимање његовог западног дела. Нешто северније од Мирнограда је велика избочина код Доброг поља, а завршава се код Златног Колодјежија. Ово је практично једини део фронта где су извесне шансе за непосредан успех имали и Украјинци до почетка октобра. Руска страна претходно није успела да, продревши тако далеко до Златног Колдјежија, ојача бокове и линије снабдевања. Она је остала рањива на јужном правцу, где су Украјинци веома стањили коридор на ивици пресецања. Покушаји руске стране да ојачају овај коридор, посебно у правцу Новог Шахова, дали су до средине октобра осетан резултат, па су до даљег значајно умањене могућности да Украјинци овде постигну успех. С друге стране, до средине октобра, Руси су заузели западни и јужни део Покровска, те

почели да наступају и у Мирноград. Још гора за украјинске снаге је чињеница да су Руси обухватили у полуокружење и Мирноград и Покровск, готово пресекавши (сем једне) комуникације за снабдевање према северу.

Ствари се убрзавају и код Северска, где су, после много напора, Руси очистили остатке отпора украјинских снага код јужних простора Серебрјанске шуме и доспели са северне стране директно испред града Северска. Како се Северск притиска са истока и југа, његова стратешка ситуација је веома тешка. Он је остатак друге утврђене линије у Донбасу, и као испупчење је дуго одолевао. Сада се чини да је, паралелно са руским постепеним заузимањем насеља Јампол који је северозападно од Северска и пресеца пут ка Красном Лиману, чак логично да га Украјинци полако напусте. Тиме се ствара могућност да руска страна приђе последњем језгру Донбаса, а то су Краматорск и Славјанск са истока. Друго приближавање Руса Красном Лиману означиће борбе за овај стратешки важан град, одакле се, са севера, може угрозити Славјанск.

На северном делу читавог фронта је Харковска област, где су у јеку борбе за Купјанск. Више од половине града држи руска страна, а воде се борбе за његов централни део. На Купјанском фронту, источно од града и источно од реке Оскол, налази се значајна територија у украјинским рукама, која се мора напустити у случају губитка града Купјанска. Такође, између појаса територије коју држе Руси на међи Липци и Волчанск, на западу, те Купјанска на истоку, руска страна је продрла уз границу на још једном делу Харковске области и заузела мањи појас. Стиче се утисак да се тежи обједињавању ових територија и да присуствујемо покушају рестаурације руског дела Харковске области који је напуштен у јесен 2022. године (тада је обухватао трећину области Харков). Преломна тачка за ове амбиције је заузео града Купјанска, након чега се отвара широка лепеза могућности руске стране за врло амбициозне даље операције у више праваца. У овом тренутку (крај септембра), изгледа да није више питање да ли ће Купјанск пасти, већ када ће се то догодити. Руска страна држи приближно око 60 % града.

По броју војника, Украјина је у првој години рата имала осетну предност у односу на руске снаге на фронту. Пуковник Опачић наводи да су руске снаге нападе у фебруару 2022. године са свега 170.000 припадника професионалне војске, чему треба додати и снаге милиције ЛНР и ДНР. Током лета те године, осетио се недостатак војске и ту је начињен крупан пропуст у попуни трупа, што је био и главни разлог јесењих повлачења из Харковске области, а потом и из дела Херсонске

области. Најзад је спроведена делимична мобилизација тзв. активне резерве, од нешто преко 300.000 људи. Током следећег периода, решење је пронађено у тзв. уговорцима, односно синтези плаћеника и добровољаца. Током последње две године, очигледан је процес лаганог повећавања броја руских војника на фронту, уз задржавање њиховог квалитета. С друге стране, број украјинских војника је исти или чак минимално опада, али је евидентан значајнији пад њиховог квалитета. Наиме, на почетку сукоба, на пример, групација украјинских снага у Донбасу – групација Слобода, бројала је око 13 бригада, углавном добровољаца, десних снага. У међувремену, опада квалитет обуке украјинских снага, због губитака и мањка могућности да нови контингенти имају квалитетну обуку.

Владимир Путин је у септембру 2025. изјавио да се на фронту налази око 700.000 руских војника.⁷ Наводно су процене и украјинске стране биле да би то могао да буде приближан број руских војника у Украјини.⁸

Руске снаге у Украјини су подељене у неколико групација, заправо на основу армијских група из којих потичу (мегарегиони Руске Федерације). Тако, група Запад је распоређена на део фронта према Купјанском фронту и јужно-Купјанском (односно Лиманском) фронту. Групација снага Исток је распоређена ка Дњепропетровској области и Запорошкој области. Групација снага Центар води борбе ка Покровск-Мирноградском правцу, као и према Добром пољу. Групација снага Југ је присутна на фронту према Северску, као и према Константиновки. Група снага Север је присутна у Сумској и Харковској области (ван Купјанска). Група снага Дњепар је присутна на реци Дњепар у Херсонској области, као и на најзападнијем делу Запорошке области (ка граду Запорожју).

Квадратура круга украјинске кризе

Украјинска криза се ближи свом разрешењу. Ако анализирамо субјекте овог сукоба, онда би то били Русија, Украјина, али са снажним упливом и САД-а, потом ЕУ, а у мањој мери и осталих земаља света, пре свега сила ШОС-а и БРИКС-а, те осталих земаља. Руска позиција, односно позиција њеног руководства, прилично је јасна, а то је добитак сукоба и бенефити који из тога произилазе. Припајање дела украјинске

⁷ <https://www.b92.net/info/svet/164688/rat-u-ukrajini-uzivo/vest;http://www.balkanmagazin.net/novosti-i-politika/cid128-413217/putin-na-fontu-protiv-ukrajine-bori-se-700000-ruskih-vojnika>

⁸ <https://www.blic.rs/vesti/svet/obavestajci-ukrajinskih-snaga-otkrili-koliko-ruskih-vojnika-je-trenutno-teritoriji/v2h0sqk>

територије, за који су полазна основа ове четири области (наравно, и Крим од раније). Друго, да статус остатка Украјине буде ван НАТО-а и са јаким гаранцијама за минималан утицај западних сила, потом демитализација, те гаранције за рускојезичко становништво, цркву и др.⁹ Дакле, Русија у преговорима није спремна за примирје уколико нема коначног договора, а такође не види разлоге за сусрете са Зеленским, уколико није постигнут коначан договор. Такође, Русија је истакла своје услове за окончавање сукоба.

Када је у питању Трамп и америчка страна, званична Америка је свесна да Украјина не може да поврати изгубљене територије и да наставак сукоба може довести само до даљих територијалних и других губитака, и стога жели да се договор постигне што пре. То није могуће, јер је Зеленски, као и званични Кијев, заробљеник немогуће позиције у којој се налази, а да је при томе помогнут од западноевропских лидера. Стога се врши притисак са тих страна према Трампу да појача војну и сваку другу подршку Украјини и наводно појача санкције према Русији, што, на крају, и не би имало великог ефекта на сам исход сукоба.

Зеленски је са најмање маневарског простора, пошто живи у лажном наративу да могу да учине нешто на бојном пољу и стварности да наставак сукоба реално може да донесе само нове губитке територије, људства и материјалних добара за украјинску страну. Најреалније је да ће наставак сукоба довести до губитка и Донбаса, а потенцијално и неких других територија, и да ће у једном тренутку Кијев морати да прихвати реалност, што је вероватно могуће са новим руководством на челу земље.

Лидери Немачке, Француске и Британије настављају са тврдокорном подршком Зеленском и званичном Кијеву да настави рат, али немају средстава да помогну Украјини у толикој мери да она преокрене ток рата у своју корист. Поред тога, они кваре своје односе са САД-ом. Додатно признавање палестинске државе је нови раздор са Трампом, али и са америчком политиком у целини, која безкомпромисно подржава Израел. С друге стране, због такве политике у украјинској кризи, западноевропске земље трпе последице у виду привредних криза, као и побуна и незадовољства дела становништва у сопственим земљама. То доводи до пада влада и наставак незадовољства. Најтеже је у Француској, где Макрон за своју политику

⁹ Такође, Русији је битно да, ако је то могуће, буду скинуте неке санкције и повраћена заробљена имовина, али су то мање стратешки интереси у односу на претходна два, а то је припајање дела Украјине и гаранције за статус онога што преостане од ње.

нема никакву озбиљну подршку, а опозиција и са лева и са десна веома је јака.

Пријатељске земље Русији у оквиру ШОС-а и БРИКС-а, пре свега оне најјаче, попут Кине и Индије, на различите начине одржавају развијену сарадњу са Русијом, укључујући привредну. То значајно помаже Русији да избегне последице санкција и западних притисака. Поред тога, ширење БРИКС-а и ШОС-а представља у исто време јачање мултиполарног света, као и подршку Русији и њеној стратешкој позицији у свету, у датим околностима.

Треће, дакле остале земље света углавном се не мешају у сукоб на политички или одређујући начин, и махом одржавају нормалне односе, као и извесну сарадњу са Русијом. То се посебно огледа и у томе да је велики број заинтересованих земаља за неки од статуса сарадње и учешћа у раду БРИКС-а, па и ШОС-а.

На основу свега наведеног, логично је да ће сукоб у Украјини бити настављен, а да ће став Зеленског вероватно остати тврдокоран док не доживи осетан пораз на фронту или (и) смену са позиције председника државе. Трамп покушава да се сукоб оконча постизањем споразума који неће довести до тоталног краха Украјине. Он је изложен притисцима од групације лидера ЕУ – Кијев да се ангажује против Русије, чему треба додати и опозицију у самим САД.

Погоршавање ситуације у Европи и подизање улоге Трампа?

Из садашње визуре, не назире се крај украјинске кризе. Оно што забрињава је подизање реторике западноевропских лидера у односу на Русију. С једне стране, чини се да се не може даље подизати улог. Мерц, Стармер и Макрон, пре свих, показују спремност да се и даље помаже Украјини, али ипак и ту постоје извесне црвене линије. Украјина не може у НАТО док траје сукоб а, чини се ни након тога. Потом, они не могу да шаљу трупе у Украјину, посебно не док траје сукоб, а мала је шанса да ће у мировном уговору тако нешто и бити могуће. С друге стране, извесна економска, друштвена и политичка криза у низу земаља Уније, укључујући, од већих држава, посебно Француску (чему треба додати незадовољства и нестабилност у Британији), такође не иде у прилог вођењу овакве антируске концепције. Замрзавање руских средстава и имовине има лимит јер се не може коначно одузети, како то и сами лидери ових земаља сматрају (на пример Макрон), али се зато може на основу њих одузимати камата и принос на ова средства у

прилог Украјине.¹⁰ ЕУ и њене водеће чланице (плус Британија) најављују повећање улагања средстава за војску, и чак се повремено наводи да је Русија главни противник.

Када су у питању САД и Трампова политика, уз сву њену специфичност, на заседању ОУН у Њујорку он је погоршао реторику према Русији, мада је оставио могућности и за другачија тумачења неких критичких ставки.¹¹ Остаје делом неизвесно како ће се Трамп даље одређивати према украјинском конфликту.¹² Стиче се утисак да он не жели потпуни пораз Украјине и да покушава да добије компромис са Русијом, која би, у том случају, требало да прихвати окончавање сукоба што скорије, где би само део њених интереса био задовољен. Опет се стиче утисак да је можда и могућа нагодба САД-а и Русије, по питању неких других интереса, при чему би Трамп највише попустио када су у питању најважнији руски интереси у Украјини. Најзад, наставак сукоба је највероватнији, док се на бојном пољу не реше многа за сада неусаглашена питања. Ту је Русија фаворит, имајући у виду однос снага на терену. Међутим, могућа је и опција која подразумева велику помоћ Запада Украјини, пре свега Америке, као и повећавање напада Украјинаца дроновима, али и другим средствима, на унутрашњост Русије. Такође, могуће је и повећање санкција Русији, а можда чак и трећим државама које тргују са њом. Чак и када би се спровела таква стратегија, велико је питање да ли би то имало већи утицај на ток сукоба. Највероватније не, и стога се може очекивати извесан и континуиран даљи успех руских снага у развоју сукоба. Међутим, током октобра, Трамп је заострио своју реторику и чак најавио да је могуће да пошаље Украјини Томаhawk ракете, које имају значајну разорност и домет.¹³

Да ли се сукоб може проширити? У овом тренутку изгледа мало вероватно да ће Белорусија бити укључена или увучена у рат.¹⁴

¹⁰ <https://www.politika.rs/scc/clanak/699231/makron-ukazao-na-rizike-od-konfiskacije-ruske-imovine>

¹¹ <https://www.bbc.com/serbian/articles/cp3vdkg4l9vo/lat>

¹² Уз сву противречну реторику, Трамп је одбио да прода Украјини ракете Томаhawk, <https://topwar.ru/271555-zelenskij-ne-poluchit-rakety-tomahawk-tramp-nalozhil-zapret-na-prodazhu-ih-kievu.html>

¹³ <https://www.usatoday.com/story/news/politics/2025/10/12/donald-trump-tomahawk-missiles-ukraine-russia/86664077007/>

¹⁴ Председник Белорусије Лукашенко је изјавио да ако Зеленски и Кијев не прихвате руске услове мира, могу изгубити читаву Украјину, односно да би војна победа Русије била потпуна, <https://topwar.ru/271551-zelenskij-poterjaet-vsju-ukrainu-esli-ne-primet-predlozhenie-rossii-lukashenko.html>

Међутим, то није потпуно искључено. Провокације од стране Пољске или Литваније према Белорусији могле би да прошире сукоб. Такође, зона око Калињниграда је географски истурена, али су шансе за већи европски сукоб практично минималне. Русији би одговарало да нападне Украјину из Белорусије уколико би ангажовала веће снаге. Тако је и почео сукоб 2022. године, правац удара из Белорусије је био важан, међутим извештајни ризик данас постоји за ширење сукоба ако би се белоруска територија поново користила, чак и да ова земља формално остане неутрална. Противници Русије пак, већу опасност за њу могу видети у нападу на Тираспољску област. Уколико се то и не деси, могуће је да се на територију Молдавије доведу неке западне снаге. Чак је и такав сценарио опасан по мир у региону, али и по саму Молдавију. Прво, Тираспољска област би била ван домета таквог подухвата, а томе треба додати и Гагаузију на југу.

Укупно посматрано, постоји неколико сценарија погоршавања ситуације у вези са Русијом и Западом. Један од сценарија је изазивање сукоба у Тираспољској области, следећи је давање Украјини ракетних система којима би могла да бомбардује још јаче унутрашњост Русије. Следећи сценарио је провоцирање сукоба у односу на Калињинградску област, као и потенцијално према Белорусији. Најзад, улазак било каквих западних снага у било који део Украјине је црвена линија која води ка радикализацији сукоба.

Међутим, најава Доналда Трампа да би могао да пошаље Томахаџк ракете Украјини може појачати ефекте украјинских удара по дубини Русије.¹⁵ С друге стране, Русија је током октобра тешко оштетила гасне капацитете Украјине, а потом и већину термоцентрала и хидроцентрала. Постоји могућност да се три нуклеарне електране у западној Украјини не гађају директно, већ да се оштети њихова логистика за пренос енергије која се налази ван њих. Ако би, у перспективи, Руси гађали и мостове (посебно на Дњепру), као и тунеле, железничку и путну инфраструктуру, то би додатно ослабило капацитете украјинске стране да успешно настави сукоб.

Српски простори су изложени перманентном притиску западних земаља. То је нарочито видљиво када је у питању Косово и Метохија, где Албин Курти спроводи политику насиља и неке врсте апартхејда према Србима, без адекватне реакције ЕУ и НАТО-а. На председника Републике Српске Милорада Додика такође се врше разноврсни притисци. То подсећа на недемократско понашање врха ЕУ на читавом

¹⁵ <https://www.dw.com/en/zelensky-and-trump-talk-amid-possible-tomahawk-delivery/a-74325281>

њеном подручју, као и према околним земљама, попут опозиције у Француској, Немачкој, Румунији, те према изборима и догађањима у Молдавији, Грузији и на Балкану. У Чешкој је на изборима победио Бабиш, који се залаже за сличну политику као Орбан и Фицо у Мађарској и Словачкој. Економска криза и превирања широм Уније отежавају политику тренутном политичком вођству да несметано настави своју једнострану политику према украјинском сукобу.

ЗАКЉУЧАК

Војни сукоб у Украјини, који је започет у фебруару 2022. године, наставак је вишегодишње и дубоке кризе. Заправо, Украјина кроз историју као независна држава није ни постојала пре распада СССР-а почетком деведестих година XX века, када се рашчланио на петнаест независних држава, бивших социјалистичких република.

Суштински проблем Украјине је њена сложена идентитетска структура коју чине најмање три историјско-цивилизацијске целине. Једна је Југоисток (историјска Новорусија), који реално не припада украјинском идентитету, нити би се историјски могао повезати са Малорусијом као целином, а посебно не са Галицијом. То је територија са апсолутно већинским руским националним идентитетом, која је одлуком бољшевичких власти придодата Малорусији након Октобарске револуције и конституисања Украјинске федералне републике. Малорусија је кроз историју била део руског националног стабла (Великоруси, Малоруси и Белоруси), са одређеним специфичностима. Галиција, сасвим на северозападу, као Црвена Русија у средњем веку, највећи део потоње историје провела је у саставу других држава и са већинским унијатским становништвом, посебног дијалекта. Овоме треба додати и сложеност употребе четири језика или дијалекта на територији Украјине, као и сукобе црквеног карактера, углавном условљене притисцима на канонску Украјинску православну цркву Московске патријаршије последњих година.

У постсовјетском периоду, Украјина је функционисала кроз плурализме, каналишући идентитетске и геополитичке разлике. На власти су се смењивали прозападни и проруски политичари и партије. Међутим, након Наранцасте револуције у јесен 2004. ситуација се компликује. Најзад, након немира и пуча потпомогнутог са Запада у фебруару 2014. године, оборена је последња влада премијера Азарова и председника Јануковича (иначе легитимна и легална), за коју можемо рећи да је „проруска”, што отвара велику кризу. После тога, нестаје она постсовјетска, колико-толико плуралистичка Украјина, и улази се у

период велике нестабилности и сукоба. Сецесија Крима и сепаратисање Донбаса, уз оружане сукобе 2014-2015, су неке од њених последица. Након тога, уз помоћ Запада, формира се концепт Украјина-антиРусија, где се врши притисак на рускојезичко становништво и Украјинску православну цркву Московске патријаршије. У исто време, не поштује се мировни споразум Минск 2 од стране власти у Кијеву. Све то убрзава кризу и представља подлогу за ратни сукоб од фебруара 2022. године. Након што је званична Москва признала независност Доњецке и Луганске области у пуном територијалном опсегу, Русија је 24. фебруара 2022. напала Украјину оружаним снагама.

Сукоб у Украјини се, након више од три и по године, развија у једном правцу, где се већ приближно могу сагледати неке исходнишње тачке. Откако је сукоб почео, тзв. колективни Запад је прихватио начелно две важне хипотезе о узроцима и могућностима вођења овог сукоба. Прва хипотеза је да је, без обзира на околности, Руска Федерација највећи или чак једини прави кривац за отпочињање украјинског сукоба (а њу је, пре свега, наметнула тадашња америчка администрација и врх НАТО-а). На основу ове хипотезе, западне силе су Русији увеле разноврсне санкције, а Украјини пружале вишеструку и обимну помоћ. Друга хипотеза је та да наводно Украјина, уз западну помоћ, може да се одбрани или чак порази Русију, означену као агресора.

Током претходне три и по године сукоба, руска страна је издржала на унутрашњем плану притисак западних санкција, сачувала друштвену и политичку стабилност. Без обзира на чињеницу да су санкције извесно наудиле руској привреди, Русија је успела да се ослони на алтернативна тржишта и чак је, по БДП бруто паритету куповне моћи, избила на четврто место у свету (прво у Европи). Ширење БРИКС-а, где је управо Русија прошле године била домаћин заседања у Казану, те озбиљна сарадња у привредном и политичком смислу са њеним осталим чланицама, говори о томе да Москва није остала изолована у овом периоду. На фронту, руска страна има иницијативу и налази се на путу заузимања преосталог дела Донбаса, иако је јасно да са постојећим ангажованим снагама померање линија иде изузетно споро, и да је украјинска страна још увек далеко од потпуног пораза. Русија је као свој званични стратешки циљ одредила да Украјина мора бити ван НАТО-а са гаранцијама, те да четири области Југоистока у пуном територијалном опсегу (Доњецка, Луганска, Запорошка и Херсонска), као и Крим, морају бити признате као њен саставни део. Даљи наставак сукоба коме присуствујемо може модификовати, па чак и проширити руске стратешке циљеве.

Долазак на власт у САД-у Доналда Трампа и његове администрације у кратком року показује спремност званичног Вашингтона на споразум са Русијом. Низ изјава водећих људи Трампове администрације, као и конкретни дипломатски потези, показују да се Русија више не сматра јединим, а вероватно ни главним кривцем за отпочињањем сукоба. Такође, изгледа да је у Вашингтону јасно да се чак ни уз даље хипотетичко повећање помоћи Украјини, не може изменити ток рата. Поред тога, приоритет америчке администрације је Блиски исток и подршка Израелу, као и ривалство према Кини, те сређивање прилика у самој Америци, укључујући и ресетовање њене привреде и стања у друштву. Након сусрета Трампа и Путина на Аљасци, иако није постигнут споразум о Украјини, побољшани су односи две силе, који су у претходном мандату Бајдена били на ниском нивоу. Америка заузима нешто другачији однос према ЕУ, која се на неки начин удаљава из првог круга сила које, између осталих, решавају украјински конфликт. У водећим силама ЕУ на власти су гарнитуре које нису задовољне оваквом политиком Трампове администрације, нити су спремне да прихвате Русију као силу која из украјинског конфликта излази као нека врста условног победника. Такође, неке од чланица ЕУ, којима треба додати и Британију, гледају на Русију као на потенцијалну опасност, и, у сваком случају, на ривала. Стога су спремнији да и даље подржавају Зеленског и Украјину и чак планирају да енормно повећају сопствене издатке за наоружање. С друге стране, у ЕУ постоји извештајан привредни пад и раст опозиције постојећој политици, укључујући и нестабилност влада. То је нарочито изражено у Француској, али и у низу других држава чланица ЕУ. Такође је тешко поверовати да ЕУ има капацитете у наоружању и финансијама да може и даље помагати Зеленском и Украјини да настави сукоб, ако би Америка и Русија у главним тачкама постигле шири договор, не само о окончању украјинског сукоба. Иако Трамп почетком јесени 2025. године даје противречне изјаве о украјинској кризи и повремено врши притисак на Русију да се оконча сукоб, стиче се утисак да Москва има иницијативу, захваљујући стању на фронту, као и јасну перспективу своје победе у овом сукобу.

Исход украјинског сукоба имаће директне последице и на светски поредак. У вероватном случају успеха Русије, убрзаће се прелазак на мултиполарни светски поредак. Када је реч о Балкану и српском простору, видећемо како ће се све ове промене одразити. На мање земље попут Србије, Црне Горе, Босне и Херцеговине, као и остале на постјугословенском простору и Балкану, из геополитичких разлога биланс украјинске кризе и превирања у земљама ЕУ свакако ће

се одразити. Једно је извесно, а то је да ће утицај мултиполарног света постати видљивији и на Балкану у будућности.

ЛИТЕРАТУРА:

Књиге, научне монографије

1. Яковенко, А. В, Манасенко, К. А, Карпович, О. Г, Крамаренко, А. М, Егоров, В. И, Гришанов А. А, *Америка против всех*, Содружество культур, Москва, 2024.
2. Карапанцин, Стевица, *Геополитички гамбит, специјална војна операција*, Катенамунди, Београд, 2024.
3. Опачић, Звездан, *На путу за армагедон, рат у Украјини*, Кључ издаваштво, Београд, 2024.
4. Петровић, Драган, Буквић, Рајко, *Украјинска криза 2013-2019*, Институт за међународну политику и привреду, Београд.
5. Петровић, Драган, *Украјинска криза и украјинско-руски конфликт 2019-2022*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2022.
6. Петровић, Драган, *Украјински геополитички чвор*, Мали Немо, Панчево, 2023.
7. Рябинин, Евгений, *Украина против Донбасса*, Война идентичностей, Битва за Новороссию, Москва, 2025.
8. Хантингтон, Семјуел, *Сукоб цивилизација*, ЦИД, Подгорица, 2000.
9. Широкоград, Александр, *Украина на тропе войны 1991-2023*, Европа против России, Москва, 2023.

Чланци у научним часописима и зборницима

1. Димитријевић, Душко, „Сукоб у Украјини и право на употребу силе”, *Међународна политика*, бр. 1186, Београд, 2022, стр. 7-34.
2. Карапанцин, Стевица С. и сар., „Основна обележја и карактеристике операција на простору Украјине”, *Хибридна агресија НАТО и ЕУ на Руску Федерацију*, Евроазијски безбедносни форум, Београд, 2023.
3. Petrović, D., „Russi and the Serbs (Serbia), from eastern question to contemporary relations“, *Russia and Serbia in the contemporary world*:

Bilateral relations, challenges and opportunities, Institute of the International Politics and Economics, Belgrade, 2020, pp. 101-102.

4. Петровић, Драган, „Однос НАТО пакта и ЕУ према Републици Српској”, *Безбедносни форум*, бр. 2/2021, Евроазијски безбедносни форум, Београд, стр. 43-56.
5. Опачић, Звездан, „Осврт на борбена дејства у Специјалној војној операцији у Украјини”, *Безбедносни форум*, бр. 2/2023, Евроазијски безбедносни форум, Београд, стр. 141-166.

Коришћени сајтови и чланци преко интернета

1. <https://www.worldbank.org/en/about/leadership/directors/eds23/brief/russia-was-classified-as-high-income-country>
2. <https://www.novosti.rs/c/ekonomija/vesti/1373770/ruska-ekonomija-svetska-banka>
3. <https://www.cbsnews.com/news/trump-zelenskyy-call-ukraine-russia-putin/?intcid=CNI-00-10aaa3a>
4. <https://www.msn.com/en-us/news/world/russian-forces-keep-trying-to-gain-foothold-in-kupiansk-ukraine-s-military-says/ar-AA1N4Nx9>
5. <https://www.b92.net/info/svet/164688/rat-u-ukrajini-uzivo/vest>;
<http://www.balkanmagazin.net/novosti-i-politika/cid128-413217/putin-na-fontu-protiv-ukrajine-bori-se-700000-ruskih-vojnika>
6. <https://www.blic.rs/vesti/svet/obavestajci-ukrajinskih-snaga-otkrili-koliko-ruskih-vojnika-je-trenutno-teritoriji/v2h0sqk>
7. <https://www.politika.rs/scc/clanak/699231/makron-ukazao-na-rizike-od-konfiskacije-ruske-imovine>
8. <https://www.bbc.com/serbian/articles/cp3vdkg4l9vo/lat>
9. <https://topwar.ru/271555-zelenskij-ne-poluchit-rakety-tomahawk-tramp-nalozhil-zapret-na-prodazhu-ih-kievu.html>
10. <https://www.usatoday.com/story/news/politics/2025/10/12/donald-trump-tomahawk-missiles-ukraine-russia/86664077007/>
11. <https://topwar.ru/271551-zelenskij-poterjaet-vsju-ukrainu-esli-ne-primet-predlozhenie-rossii-lukashenko.html>
12. <https://www.dw.com/en/zelenskyy-and-trump-talk-amid-possible-tomahawk-delivery/a-74325281>

УЛОГА НАТО-а У КРЕИРАЊУ ГЛОБАЛНИХ И ЕВРОПСКИХ БЕЗБЕДНОСНИХ ПРОЦЕСА

Сажетак: Безбедност је појам који је поодавно из чисто војног проширен и у друге секторе, као што су политички, економски, социјетални и еколошки. Међутим, због доминантне улоге државе у међународним односима, безбедност и даље примарно остаје у војно-политичком сектору, а њена кључна дилема јесте одбрана. Последице два светска рата у 20. веку нагнале су државе да потраже моделе глобалне безбедности, препознатљиве као Друштво народа и Организација уједињених нација. Оба модела, у суштини, свде се на спречавање рата као облика решавања спорова међу државама. Тако су се безбедносни процеси у свету и у Европи сводили, углавном, на изналажење организационих и функционалних модела одбране. Организација уједињених нација, формирана након Другог светског рата, у Повељи као свом кровном документу, јамчи право држава на самоодбрану. То право државе могу да користе самостално или удруживањем са другим државама. НАТО је формиран 1949. године као одбрамбени савез две америчке и десет европских држава, у складу са чланом 51 Повеље УН. Временом, НАТО је попримио другачији карактер и од одбрамбеног савеза трансформисао се у безбедносни споразум, *de iure* за потребе УН, а *de facto* као полуга моћи једне светске силе – САД. Европски безбедносни процеси након Другог светског рата примарно су препознатљиви у удруживању европских држава, које ће на крају Хладног рата изнедрити Европску унију. Сви покушаји европских интеграција и формиране ЕУ за успостављањем заједничке одбране остали су безуспешни управо због позиције НАТО-а и његове трансформације. Циљ рада јесте да анализира утицај НАТО-а на глобалне и европске безбедносне процесе након Другог светског рата. Основна хипотеза гласи: НАТО је формиран и опстаје зарад подршке интересима САД, што је значајно утицало на глобалне и европске безбедносне процесе. У потврђивању хипотезе коришћене су познате научне методе, примарно компаративна, анализа садржаја и студија случаја.

Кључне речи: НАТО, Европска унија, безбедносни процеси, одбрана.

¹ Редовни професор др Божидар Форца, Начелник Катедре безбедности на Факултету за пословне студије и право Универзитета „Унион – Никола Тесла“, Београд.

УВОД

Проблем рада лоциран је на глобалне и европске безбедносне процесе. Иако је појам безбедности проширен из чисто војног и у друге секторе, суштину проблема истраживања чини кључна безбедносна дилема – одбрана. Разлог је то што су државе и даље кључни субјекти међународних односа, а одбрана је зајамчена Повељом УН.

Предмет истраживања је улога НАТО-а у глобалним и европским безбедносним процесима. Наиме, НАТО је формиран 1949. године као одбрамбени савез у складу са чланом 51. Повеље УН. Временом, а у складу са глобалним и процесима на простору Европе, НАТО је од одбрамбеног савеза прерастао у безбедносни споразум. НАТО као одбрамбени савез примарно је био усмерен на спречавање ширења утицаја СССР-а и комунизма у Европи. Након периода Хладног рата, распао се СССР и његов војни блок Варшавски уговор, а НАТО је попримио другу улогу – регионални споразум за успостављање мира и безбедности у свету, у складу са Главом VIII, члановима 52. и 53. Повеље УН. Међутим, чињеница је да је све време од свог формирања НАТО примарно био полуга моћи САД.

Циљ рада јесте да се истражи улога НАТО-а у креирању глобалних и европских безбедносних процеса. Временски посматрано, предмет истраживања обухвата два периода прошлости и садашњости, са пројекцијом будућности на неодређено време. Први период односи се на Хладни рат (1949-1991), а други на постхладноратовски период (1991-2024). У просторном смислу посматрано, предмет истраживања има шири и ужи смисао. У ширем смислу анализира се улога НАТО-а у креирању глобалних безбедносних процеса, док се у ужем смислу анализира та улога на простору Европе.

1. УЛОГА НАТО-а У КРЕИРАЊУ ГЛОБАЛНИХ БЕЗБЕДНОСНИХ ПРОЦЕСА

Други светски рат завршен је 1945. године. За Дан победе над фашизмом у Другом светском рату, у највећем броју држава, узима се 9. мај 1945, када је капитулирала Немачка². Био је то резултат

² На простору Европе, капитулија Немачке је потписана два пута. Први пут 7. маја, а на захтев Стаљина други пут 8. маја 1945, у 23.01, што је по московском времену већ био 9. мај. Тако, ЕУ данас обележава Дан победе у Другом светском рату 8. маја, док је 9. мај Дан ЕУ. С друге стране, СССР, а данас Русија, и већи део земаља света као Дан победе у Другом светском рату

незауостављивог налета „Црвене армије” (СССР), као и других савезника. Међутим, формално, Други светски рат је завршен неколико месеци касније, када је капитулирао Јапан. Догађаји који су претходили капитулацији Јапана биле су две атомске бомбе које су САД бациле на Хирошиму и Нагасаки, 6. и 9. августа 1945. године. Дана 14. августа Јапан је безусловно капитулирао, а формална капитулација је потписана 2. септембра 1945. године. Тога 14. августа 1945. године, окупљеној маси испред Беле куће у Вашингтону, амерички председник Хари Труман је рекао: „Ово је дан који смо чекали још од Перл Харбура. Ово је дан када је фашизам коначно умро, као што смо одувек знали да ће бити”³.

Недуго након завршетка Другог светског рата формирана је Организација уједињених нација⁴, односно финализовани су процеси на њеном устројству који су почели још у току рата. На процес формирања ОУН највећи утицај имали су лидери три силе: САД, СССР и Велика Британија. Лидери наведених сила састајали су се неколико пута током рата⁵, где су предмет разговора били и ново устројство света након победе над фашизмом.

Кровни документ ОУН јесте Повеља УН која суштински промовише мир и безбедност и регулише забрану употребе силе у решавању спорова међу државама. Савет безбедности УН утврђен је као титулар безбедности у свету, а његове сталне чланице су светске силе: САД, СССР, Кина, Велика Британија и Француска⁶. У успостављеној глобалној безбедности, Повеља је утврдила да једино СБ УН има право да примењује силу, под одређеним условима⁷. Своју позицију у оквиру СБ УН, а тиме и утицај на светску безбедност, сталне чланице наведеног тела успоставиле су и правом „вета” на изгласавање кључних одлука (резолуције) тог тела⁸. Повеља УН је

обележавају 9. мај, <https://bizlife.rs/danas-slavimo-dan-pobede-nad-fasizmom-i-dan-evrope/>, 25.03.2025.

³ *Хирошима и Нагасаки: 75 година од атомске бомбе*, ББЦ, 9. август 2020, <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-53712690>, 17.12.2024.

⁴ За Дан ОУН узима се 25. октобар 1945. године, када је већина држава ратификовала Повељу УН.

⁵ Техеран, 1943, Дамбертон Окс, 1944, Јалта, 1945, Постдам, 1945 и друге.

⁶ *Повеља УН*, (1945), https://www.tuzilastvorz.org.rs/public/files/pages/2021-03/povelja_un_cir.pdf, 25.03.2025.

⁷ *Исто*.

⁸ *Исто*, чл. 27.

утврдила и право држава на самоодбрану, које оне могу да реализују самостално или удруживањем са другим државама⁹.

Глобалну безбедност, у смислу односа међу државама, карактерисало је неколико факата. Прво, уједињена највећа држава света – СССР, евидентно је ширила свој утицај након рата, посебно у источној и централној Европи и на Балкану. Друго, почео је снажан процес антиколонијализма, посебно у Африци и Азији, где је ницао све већи број независних и самосталних држава¹⁰, а своје позиције почеле су да губе колонијалне државе из Европе. Треће, уласком у ОУН, САД напуштају позицију изолационизма и промовишу своју позицију лидера капиталистичког дела света¹¹.

У складу с наведеним, САД и Велика Британија као највећи безбедносни, али и идеолошки проблем у свету, виде ширење утицаја СССР-а и комунизма, пре свега у Европи, али и у земљама ослобођеним од колонијализма. Стога, САД промовишу¹² стратегију задржавања (*containment*)¹³ СССР-а, познату као „Труманова доктрина”¹⁴. Та доктрина, принципијелно, имала је два аспекта: економски и безбедносни (одбрамбени).

Економски аспект „Труманове доктрине” огледа се у великој финансијској помоћи коју Америка даје западноевропским државама, познату под називом „Маршалов план”¹⁵. Џорџ Маршал је свој план објавио 5. јуна 1947. године на Харварду, након чега су уследиле

⁹ Исто, чл. 51.

¹⁰ На пример, пре Другог светског рата само су четири државе у Африци биле независне и самосталне. Видети: Форца, Б., *Национална безбедност и одбрана*, Факултет за пословне студије и право, Београд, 2023.

¹¹ Исто.

¹² Употребљена је реч „промовишу”, јер се у литератури сматра да ова доктрина/стратегија никада у САД није званично усвојена. Шире у: Barišić, A., „Vanjska politika SAD u vrijeme Trumanove administracije”, *Politička misao*, Vol XXXVIII, (2001), br. 2, str. 157-175.

¹³ У литератури се термин „containment” преводи као: ограничавање, запречавање, задржавање и сузбијање... Видети: Степић, М., *Геополитика: идеје-теорије-концепције*, Институт за геополитичке студије, Београд, 2016, стр. 288.

¹⁴ Назив је дат по имену тадашњег председника САД-а Харија Трумана. Међутим, сматра се да је идејни творац ове доктрине, у ствари, Џорџ Кенан, амерички дипломата и историчар.

¹⁵ Име је настало по тадашњем америчком државном секретару Џорџу Маршалу (George Catlett Marshall), некадашњем генералу и начелнику Генералштаба америчке војске крајем Другог светског рата.

консултације европских држава, пре свега Велике Британије и Француске. На консултације је позван и СССР, чији је представник био министар спољних послова Вјечеслав Молотов. Молотов је одбио Маршалов план, сматрајући да о Европи после рата не могу одлучивати само САД, Француска и Велика Британија. Понукане тим ставом, а под притиском СССР-а, све социјалистичке државе Европе одбиле су учешће у Маршаловом плану. Маршаловом плану је приступило 16 држава Европе. Укупна помоћ САД била је око 13 милијарди долара, што се за то време сматрало изузетно великим финансијским издацима. Највише новца добила је Велика Британија (3,297 милијарди долара – 26 одсто од укупне суме), а следе Француска (2,296 милијарди долара – 18 одсто), Западна Немачка (1,448 милијарди – 11 одсто), Италија (1,204 милијарде) и Холандија (1,128 милијарди), док су остале државе добиле мање од милијарду долара¹⁶.

Безбедносни (одбрамбени) аспект „Труманове доктрине” јесте формирање Северноатлантског савеза две северноамеричке¹⁷ и десет европских држава¹⁸ (*North Atlantic Treaty Organization – NATO*). НАТО је формиран 4. априла 1949. године склапањем Вашингтонског споразума (уговора)¹⁹. НАТО је, формално-правно, формиран као одбрамбени савез наведених држава, а у складу са чланом 51 Повеље УН. Наведена констатација експлицитно је садржана у члану 5 Вашингтонског споразума:

„Потписнице сматрају да се оружани напад на једну или више њих, у Европи или Северној Америци, треба сматрати нападом на све њих и зато се слажу да ће у случају таквог оружаног напада свака од њих, позивајући се на право индивидуалне или заједничке самоодбране из члана 51 Повеље Уједињених нација, помоћи потписници или потписницама које су нападнуте, предузимајући одмах, саме и у складу с другим потписницама, кораке који се сматрају неопходнима, укључујући употребу оружане силе, да би повратиле и одржале безбедност Северноатлантског подручја. Сваки такав оружани напад и мере предузете као резултат тог напада морају се одмах пријавити Савету безбедности. Такве мере морају се зауставити када Савет

¹⁶ Б. Тешановић, Б. Форца, *Геоекономска димензија савремених геополитичких процеса у Европи*, Тематски зборник са међународног научног скупа „Европа на раскрсници”, Факултет за пословне студије и право, Београд, 2024.

¹⁷ САД и Канада.

¹⁸ Велика Британија, Француска, Белгија, Холандија, Луксембург, Италија, Данска, Норвешка, Португалија и Исланд.

¹⁹ *Washington Treaty*, (1949), <https://www.eata.ee/en/nato/washington-treaty/>, 26.03.2025.

безбедности предузме мере потребне за поновно успостављање и одржавање међународног мира и безбедности²⁰.

Међутим, за истраживање и овај рад од посебног значаја су речи првог генералног секретара НАТО-а (1952–1957) лорда Хастингса Исмаја (британски генерал), који је циљеве формирања Алијансе формулисао на следећи начин: 1) Америку довести у Европу, 2) Русе истерати из Европе и 3) Немачку држати под контролом²¹.

Формирање НАТО-а и његову улогу у креирању глобалних безбедносних процеса сагледаћемо преко теорије геополитике, у два периода: 1) током Хладног рата и 2) у постхладноратовском периоду.

1.1. Улога НАТО-а у Хладном рату

Међународни односи у општем, па и безбедносном смислу, а у складу са позицијом државе у њима, различито се класификују. Једна од геополитичких класификација односи се на позицију светских сила и светски поредак именује као униполаран, биполаран и мултиполаран²². Период Хладног рата јесте ера биполаризма у међународним односима, акцептирана у релацији односа између САД-а и СССР-а и њиховом утицају на глобалном нивоу. Назив Хладни рат је дат због чињенице да се САД и СССР, као ни блокови које су предводили (НАТО и Варшавски уговор), никада нису отворено и директно оружаном сукобили.

Периодизација (трајање) Хладног рата се различито квалификује у литератури. Најприхватљивији приступ тој периодизацији дао је Чарлс Кегли (Charles W. Kegley), који пише:

„Читаво трајање Хладног рата може се поделити у три фазе: прва фаза, *конфронтација*, од 1945. до 1962. године; друга фаза, *од коегзистенције до детанта*, од 1963. до 1978. године, и трећа фаза, *од поновне конфронтације до приближавања*, од 1979. до 1991. године. Фазу конфронтације суштински обележава униполарност, односно, доминација САД-а као главног центра на глобалном нивоу, са супериорном способношћу уништења противника надмоћношћу у

²⁰ *Шта је Партнерство за мир?*, ISAC Fond, Београд, 2010.

²¹ Б. Форца, „Смисао и циљеви ширења НАТО на исток”, *Безбедносни форум*, бр. 2/2022, Београд.

²² Б. Форца, *Савремене теорије безбедности*, Факултет за пословне студије и право, Београд, 2022.

примени атомске бомбе. Производњом атомске бомбе од стране СССР-а дошло је до попуштања конфронтације”²³.

У складу са Кеглијевим одређењем трајања Хладног рата, аналитичари су сагласни да је тај период завршен рушењем Берлинског зида (1989), уједињењем Немачке (1990), распуштањем Варшавског уговора и распадом СССР-а (1991).

Улога НАТО-а у креирању глобалних безбедносних процеса током Хладног рата неодвојива је од ширења утицаја САД-а, а имала је директне и индиректне последице по светску безбедност. Кључни документ који детерминише организацију и функционисање НАТО-а јесте *Стратешки концепт Алијансе*. „Стратешки концепт Алијансе је документ који описује сврху и задатке НАТО-а, разматра стратешке перспективе у светлу измењеног међународног окружења и поставља темеље новом приступу безбедности. Такође, Стратешки концепт даје и смернице за трансформацију снага и способности Алијансе”²⁴.

У периоду Хладног рата, НАТО је усвојио четири стратешка концепта:

1) Стратешки концепт за одбрану северноатлантске области (DC 6/1, 1. децембар 1949);

2) Стратешки концепт за одбрану северноатлантске области (MC 3/5, 3. децембар 1952);

3) Свеобухватни стратешки концепт за одбрану НАТО области (MC14/2, 23. мај 1957);

4) Свеобухватни стратешки концепт за одбрану НАТО области (MC 14/3, 16. јануар 1968)²⁵.

Из самог назива стратегијских концепата Алијансе види се одбрамбена суштина НАТО-а. Међутим, конкретнији смисао постојања НАТО-а утврђен је у Стратешком концепту из 1952. године, прецизније у *Декларације о циљевима*, где је записано да:

„Алијанса није пројектована само због организовања припрема за одбрану од СССР-а источних земаља, већ ради сталности трајања. Заправо, већ тада је постојала идеја да се након Хладног рата главни

²³ Ч. В. Кегли; Ј. Р. Виткоф, *Светска политика – Тренд и трансформација*, Београд, Прометеј, 2006, стр. 199-200.

²⁴ *Шта је Партнерство за мир?*, Исто, стр. 26.

²⁵ Б. Форца, *Системи безбедности*, Факултет за пословне студије и право, Београд, 2021.

капацитети НАТО-а концентришу на стварање услова за безбедност у читавој међународној заједници”²⁶.

Прва директна улога НАТО-а у креирању глобалних безбедносних процеса, замишљена као одбрана Северноатлантског простора, пре свега од „гвоздене завесе”²⁷ у Европи, имала је неколико директних последица.

Прва последица формирања НАТО-а био је одговор СССР-а и социјалистичких држава Европе, који се огледао у формирању тзв. источног блока, односно Варшавског уговора (ВУ), 1955. године²⁸. Поставило се питање – зашто одмах након формирања НАТО-а није формиран и ВУ? По мишљењу Радована Вукадиновића, разлог за то да се не формира политичко-војни савез комунистичких земаља источне Европе и СССР-а јесте у чињеници да је руководство СССР-а сматрало: „1) да су довољни утицаји које већ имају у тим земљама, 2) СССР није много веровао армијама источноевропских земаља (посебно Румуније, Мађарске и Пољске, као и источног дела Немачке, у којима је војно већ био присутан) и 3) СССР је настојао да се међународној заједници наметне као поборник мира без употребе силе”²⁹. Међутим, након смрти председника СССР-а Стаљина, те пријема Западне Немачке у НАТО (1955), долази до склапања наведеног споразума. Након што је Западна Немачка примљена у НАТО (1955) и након што је пропао совјетски предлог о заједничкој европској безбедности, у Варшави су се састали (11–14.05.1955) високи представници социјалистичких земаља Европе и представник Народне Републике Кине (министар одбране маршал Пенг Тхенхуаи). Након вишедневних расправа о новонасталој ситуацији, закључено је да потези западних земаља угрожавају безбедност држава источне и југоисточне Европе, те да на такав потез треба да се одговори другачијим организовањем и

²⁶ *Declaration reaffirming the aims of the North Atlantic Treaty Organisation*. The Ninth Session of the North Atlantic Council, Lisbon, 25. February 1952.

²⁷ Израз „гвоздена завеса” употребио је Винстон Черчил на Вестминстерском колеџу у граду Фултону (САД), 5. маја 1946. године, осликавајући утицај СССР-а „од Шћећина на Балтику до Трста на Јадранском мору”, <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-60620298>, 26.03.2025.

²⁸ Пун назив уговора који је потписан 15. маја 1955. године у Варшави (Пољска) гласи: *Уговор (споразум) о пријатељству, сарадњи и узајамној помоћи*. Уговору су приступиле: СССР, Пољска, Чехословачка, Источна Немачка, Мађарска, Румунија, Бугарска и Албанија. Видети: Форца, Б., (2021), *Системи безбедности*, оп. цит.

²⁹ Р. Вукадиновић, *Варшавски уговор у систему источноевропске војнополитичке интеграције*, Политичка мисао, Загреб, 1969, стр. 159-160.

деловањем мирољубивих држава³⁰. Као и НАТО, формално-правно посматрано, и ВУ је формиран позивањем на члан 51 Повеље УН.

Формирањем НАТО-а и ВУ свет је биполаризован, а антагонизми тих блокова и њихових водећих сила отворили су трку у наоружавању и водили свет у пола века страха од новог светског рата. Тај страх, као и интереси светских сила, додатно су мултипликовани међусобним стављањем „вета” на одлуке СБ УН³¹, као и бројним локалним и регионалним ратовима у којима су те силе директно или индиректно учествовале³². Практично, СБ УН је током Хладног рата био блокиран, односно његове резолуције о ангажману у мировним операцијама пролазиле су уколико је то одговарало светским силама.

Страх од избијања новог светског рата, чему је допринело формирање НАТО-а и ВУ, испољио се у склапању регионалних безбедносних аранжмана у свету (Табела 1).

Табела 1. Регионални безбедносни аранжмани склопљени током Хладног рата

ПРВИ ТАЛАС: 1945 - 1965			
НАЗИВ	ГОДИНА ФОРМИ- РАЊА	ЧЛАНИЦЕ	НАПОМЕНА
АНЗУС	1949	Аустралија, Нови Зеланд и САД	Споразум о колективној безбедности Аустралије, Новог

³⁰ Исто.

³¹ Подаци о коришћењу вета у СБ УН од стране великих сила током Хладног рата су различити. Према једном извору, вето је употребљено 234 пута, од чега: СССР – 114 пута; САД – 69 пута; Велика Британија – 30 пута, Француска – 18 пута и Кина – 3 пута. Форца, Б., (2021), *Системи безбедности*, оп. цит.

³² Током Хладног рата, вођена су 93 рата. Од тога, 38 (41%) били су међународни ратови. Половину тих међународних ратова (20% свих сукоба) чинили су сукоби између две државе, док је 10,5% свих ратова представљало антиколонијални сукоб (на пример: Тунис-Француска, Мароко-Шпанија, Индонезија-Португалија или Холандија). Такође, 10,5% свих ратова чинили су сукоби у којима је учествовало више земаља (Арапско-израелски ратови, Вијетнамски рат или рат у Авганистану). Видети: Јефтић, З., Мишев, Г., Обрадовић, Ж., Станојевић, П., „Савремени конфликти и њихове тенденције”, *Војно дело*, Београд, 7/2018, стр. 23-40.

			Зеланда и САД и одвојено Аустралије и САД (АУСМИН)
СЕАТО	1954	Аустралија, (Папуа Нова Гвинеја), Француска, Нови Зеланд, Пакистан (укључујући и Бангладеш), Филипини, Тајланд, УК (Хонг Конг, Северни Борнео, Саравак) и САД	Удружење земаља ј/и Азије – Уговор о колективној одбрани ј/и Азије („Манилски пакт“). Распуштено 1977. године.
ЗЕУ	1954	Белгија, Холандија, Луксембург, Италија, Француска, Уједињено Краљевство, Немачка, Шпанија, Португалија и Грчка (земље са пуним правом гласа)	Западноевропска унија – европска одбрамбена и безбедносна организација. Претеча: Бриселски споразум из 1948. Усвајањем Лисабонског уговора (2007/2009) „утопила” се у ЕУ, а 2011. званично престала да постоји.
БАГДАДСКИ ПАКТ/ЦЕНТО	1955	Ирак, Иран, Пакистан, Турска и Уједињено Краљевство	Организација централног уговора (ЦЕНТО) позната и под називом Багдадски пакт. Распуштен 1979.

ДРУГИ ТАЛАС: 1966-1989			
АСЕАН	1967	1967: Индонезија, Малезија, Тајланд, Филипини и Сингапур; Брунеји (1984), Вијетнам (1995), Лаос и Мјанмар (1997), Камбоџа (1999)	Асоцијација нација ј/и Азије, настала из Организације ј/и Азије (АСА), која је формирана 1961.
ИЦО	1969	57 држава у којима је ислам државна, већинска или мањинска религија	Организација исламске конференције. Од суседних земаља, Албанија је чланица, а БиХ посматрач.
КЕБС	1975	Азербејџан, Албанија, Андора, Аустрија, Белгија, Белорусија Босна и Херцеговина, Бугарска, Ватикан, Грузија, Грчка, Данска, Естонија, Ирска, Исланд, Италија, Јерменија, Казахстан, Канада, Кипар, Киргистан, Летонија, Литванија, Лихтенштајн, Луксембург, Мађарска, Малта, Молдавија,	Највећа светска међувладина организација за питања безбедности - КЕБС, од 1995. преименована у ОЕБС (Организација за европску безбедност и сарадњу)

		Монако, Монголија, Немачка, Норвешка, Пољска, Португалија, Румунија, Русија, Сан Марино, Северна Македонија, Сједињене Америчке Државе, Словачка, Словенија, Србија, Тадикистан, Туркменистан, Турска, Уједињено Краљевство, Узбекистан, Украјина, Финска, Француска, Холандија, Хрватска, Црна Гора, Чешка Швајцарска, Шведска, Шпанија	
SADCC/SADC	1980	Ангола, Боцвана, ДР Конго, Лесото, Мадагаскар, Малави, Маурицијус, Мозамбик, Намибија, Сејшели, Јужна Африка, Свазиленд,	Јужноафричка конференција о координацији развоја (SADCC) 1992. је преименована у Јужноафричку развојну заједницу (SADC). Формирана је као

		Танзанија, Замбија и Зимбабве	отпор Апартхејду.
--	--	-------------------------------------	-------------------

Извор: Форца Божидар, 2023:38

Трећи облик утицаја НАТО-а, али и ВУ на понашање држава света, па и у домену безбедности, јесте формирање Покрета несврстаних земаља. Тај покрет, који није представљао и неутралност, примарно се залагао за мирољубиву коегзистенцију и избегавање сукоба. У конфликту великих сила и њихових блокова, није сметао тим силама. С друге стране, сукоби између самих чланица тог покрета, умањили су његову почетну идеју.

1.2. Улога НАТО-а у постхладноратовском периоду

Суштина утицаја НАТО-а на глобалне безбедносне процесе „огољена” је након Хладног рата. Наиме, крај Хладног рата карактеришу крупни дезинтеграциони и интеграциони процеси. Најзначајнији дезинтеграциони процеси су распуштање Варшавског уговора и распад СССР-а. С друге стране, најзначајнији интеграциони процеси били су: уједињење Немачке (1990), стварање ЕУ (1992) и опстанак НАТО-а. У таквим условима, САД су осетиле прилику да успоставе униполарни светски поредак са сопственом хегемонијом.

Улога НАТО-а у постбиполарном периоду је двострука: 1) НАТО као регионални споразум за очување мира и безбедности у свету, и 2) НАТО као полуга моћи САД-а за успостављање униполарног светског поретка.

1.2.1. НАТО као регионални безбедносни споразум

Престанком Хладног рата, практично, за САД и НАТО је нестао кључни противник – СССР и ВУ. У таквим условима стратегији САД-а, а тиме и НАТО-а, лансирали су корпус нових изазова, ризика и претњи, где је на прво место избио међународни тероризам и сукоби унутар држава. У том смислу, а да би очувале НАТО, иако је распуштен ВУ, САД су „убедиле” међународну заједницу (ОУН) о потреби очувања НАТО-а као регионалног споразума, у складу са Главом VIII (*Регионални споразуми*), чланови 52 и 53.

Члан 52.

1. Ова Повеља ничим не искључује постојање регионалних споразума или агенција који се баве оним питањима одржања међународног мира и безбедности која су подесна за регионалну акцију

под условом да су ти споразуми или установе и њихова активност у складу с циљевима и начелима Уједињених нација³³.

Члан 53.

1. Савет безбедности, кад год је целисходно, користи такве регионалне споразуме или агенције за принудну акцију под својим руководством. Али, без одобрења Савета безбедности, неће по регионалним споразумима нити преко регионалних агенција бити предузета ниједна принудна акција, изузев мере против сваке непријатељске државе као што су оне дефинисане у ставу 2 овог члана, предвиђених у складу са чланом 107 или у регионалним споразумима усмереним против обнављања агресивне политике било које такве државе, све док Организација не буде могла, на тражење заинтересованих влада, да преузме на себе одговорност за сузбијање нове агресије такве државе³⁴.

Иако су бројне земље, пре свега Русија, Кина и неке друге, сматрале да је НАТО одбрамбени савез и да не може имати улогу регионалног споразума, ипак, утицај САД-а је био преовлађујући у одлучивању СБ УН. Тако, 1992. године, Резолуцијом број 787, СБ УН је, практично, Алијанси доделио улогу регионалног споразума. Прве операције као регионални споразум, НАТО је реализовао у процесу распада бивше СФР Југославије³⁵. Касније, а нарочито након агресије на СР Југославију (1999), НАТО је узео учешће у бројним војним операцијама широм света, изван Северноатлантског простора, по чему је и добио назив – „светски полицајац”. Агресија НАТО-а на СР Југославију (1999) је преседан у међународним односима, јер је изведена мимо мандата СБ УН, противно члану 5 Вашингтонског уговора, али и противно уставима држава чланица Алијансе³⁶.

1.2.2. Улога НАТО-а као полуге моћи САД-а у постхладноратовском периоду

Иако је претходно наведена улога НАТО-а неодвојива од овог питања, ипак се анализирају одвојено. Ово је из разлога да би се утврдила директна спрега стратегије САД да владају светом и

³³ Повеља УН, (1945), *Исто*, чл. 52. т. 1.

³⁴ *Исто*, чл. 53., т. 1.

³⁵ Ради се о следећим операцијама: Operation Maritime Monitor, Operation Sharp Guard and operations Deny Flight and Close Air Support. Шире: Форца, Б., Крстић, С., Станковић, В., (2023), *Заједничка спољна и безбедносна политика ЕУ и Србија*, Факултет за пословне студије и право, Београд, стр. 253.

³⁶ Б. Форца, (2021), *Системи безбедности*, оп. цит.

стратешких концепата НАТО-а у постбиполарном периоду. У постбиполарном периоду, НАТО је, као и током Хладног рата, усвојио четири стратешка концепта.

- Стратешки концепт НАТО „Стратегија дијалога и сарадње” (новембар 1991);

- Стратешки концепт „Стратегија сарадње у безбедности” НАТО (DC, 23-24 април 1999)

- Стратешки концепт „Активно ангажовање – модерна одбрана” (19-20. новембар 2010)

- Стратешки концепт НАТО, 2022 (28-30. јун 2022)³⁷.

Пети (први у постбиполарном периоду) стратешки концепт НАТО-а, усвојен је исте (1991) године кад и Стратегија националне безбедности САД, на крају Хладног рата. У Уводнику Стратегије националне безбедности САД (1991), најављујући нови светски поредак након Хладног рата, тадашњи председник САД-а Џорџ Буш (старији), поручује америчкој нацији: „Нови светски поредак није чињеница; то је тежња и прилика. Имамо изванредну могућност у којој су неколико генерација уживале да изграде нови међународни систем у складу са нашим вредностима и идеалима. За Америку не може бити повлачења од светских проблема. Унутар шире заједнице нација јасно видимо своју улогу. Морамо не само да заштитимо наше грађане и своје интересе, већ и да помогнемо у стварању новог света у коме наше основне вредности не само да опстају, већ и цветају. Морамо радити са другима, али морамо бити и лидери”³⁸.

Стратезима САД-а је сасвим познато да владавина светом из једног центра моћи није могућа. У том смислу, очували су НАТО на напред наведени начин и припремали се за његово проширење. Проширење НАТО-а, практично, најављено је у Стратешком концепту Алијансе из 1999. године, под називом „Стратегија дијалога и сарадње”³⁹. Процес проширења Алијансе маскиран је у активирање НАТО Програма *Партнерство за мир*, 1994. године. У врло кратком року највећи број земаља Европе, укључујући и Русију, постали су чланице НАТО-а.

³⁷ Б. Форца, „Смисао и циљеви ширења НАТО на исток”, *Безбедносни форум*, бр. 2/2022, стр. 12, Београд.

³⁸ *National Security Strategy of the USA*, (1991), The White House, August 1, 1991, Washington, Preface.

³⁹ *The Alliance's Strategic Concept*, (1991), North Atlantic Council, The Washington District.

Кључ позиције и намера САД-а и нове улоге НАТО-а догађа се 1999. године, на 50. годишњицу од формирања Алијансе, када је у Вашингтону одржан самит НАТО, на коме је усвојен шести по реду стратешки концепт – „Стратегија сарадње у безбедности”⁴⁰. Самиту НАТО-а у Вашингтону (април 1999) претходила су два догађаја: 1) проширење НАТО-а на Пољску, Чешку и Мађарску (март 1999) и 2) Агресија Алијансе на СР Југославију, почев од 24. марта 1999. године. Прослављајући 50. годишњицу од формирања, НАТО у свом новом стратешком концепту усваја два врло опасна и далекосежна циља Алијансе: 1) Проширење на исток и 2) Ангажовање НАТО-а изван Северноатлантског простора (мимо члана 5 Вашингтонског уговора), са или без мандата СБ УН⁴¹.

Проширење Алијансе на исток истичемо, јер постоје подаци да су западни лидери уверавали тадашњег председника СССР-а Михаила Горбачова да се уједињењем Немачке (1990) и њеним пријемом у НАТО, Алијанса „ни за центиметар неће ширити на исток”⁴². То „обећање” Горбачову НАТО је одржао осам година. Након првог проширења после Хладног рата, НАТО ће се и даље ширити, тако да у 2024. години броји 32 државе чланице. Дакле, не да се НАТО ни за центиметар није проширио на исток, него је управо грабећи ка истоку, увећао број држава чланица тачно за 100% у односу на период Хладног рата и избио на границе Русије⁴³ (Табела 2).

Табела 2. Проширење НАТО-а након Хладног рата

ГОДИНА	НОВЕ ДРЖАВЕ - ЧЛАНИЦЕ НАТО-а
1999	Пољска, Чешка и Мађарска
2004	Естонија, Летонија, Литванија, Словачка, Словенија, Румунија и Бугарска
2009	Албанија и Хрватска

⁴⁰ *The Alliance's Strategic Concept*, (1999), <https://www.europeansources.info/record/nato-the-alliances-strategic-concept/>, 26.03.2025.

⁴¹ Исто.

⁴² Б. Форца (2023), *Како су центиметри постали хиљаде километара*, <https://odbranaibezbednost.rs/2023/07/19/kako-su-centimetri-postali-hiljade-kilometara/>, 26.03.2025.

⁴³ Исто.

2017	Црна Гора
2020	Северна Македонија
2023	Финска
2024	Шведска

Извор: Обрада аутора

С друге стране, задовољавајући интересе САД-а, НАТО се све више ангажује у војним операцијама широм света, са и без мандата СБ УН. Карактеристичне су следеће војне операције/ратови: Авганистан (од 2001), поново Ирак (од 2003), Либија (од 2011), Сирија (од 2012), Јемен и друге. У питању је „гола сила” од стране САД-а и НАТО-а, која није могла да траје унедоглед.

У комбинацији проширења на исток и демонстрације силе широм света, НАТО 2008. године наилази на отпор Русије, која се противи таквом деловању Алијансе, посебно позиву Грузији и Украјини да се прикључе НАТО-у⁴⁴. Тако је Русија 2008. године извршила војни напад на Грузију и након краткотрајног рата њена два дела (Абхазија и Јужна Осетија) признала као независне и самосталне државе. Био је то први одговор на преседан – НАТО агресију на СРЈ (1999) и „отимање” Косова и Метохије од Србије. Још снажнији и далекосежнији нови антагонизми на релацији САД (НАТО) – Русија, догађају се почев од 2014. године, отварањем сукоба Украјина – Русија.

Професор Мајкл О’Ханлон из Брукингс института сматра да је НАТО направио четири крупне грешке. Прво, што је потценио Русију и искључио могућност међудржавних ратова у догледној будућности. Друго, што је главни задатак НАТО-а – одбрану територије држава чланица – заменио мисијама изван његових граница и почео да се шири према Русији. Треће, што су његови лидери постали жртве властите реторике и поверовали да то неће изазвати реакцију Москве. Четврто, што су поверовали да ће НАТО бити успешан у операцијама далеко ван своје територије, на пример, у Авганистану, Ираку и Либији. И у томе бисмо се могли сложити са овим аутором, уз додатак пете грешке, а то је да су САД, уместо да учврсте УН после Хладног рата, поверовале да

⁴⁴ У Букурешту 2008, на самиту НАТО-а упућен је позив Грузији и Украјини да се прикључе Алијанси, од кога се, на наговор немачке канцеларке Ангеле Меркел, али и због отпора Русије, привремено одустало.

им оне више нису потребне и да би их могле заменити „глобалним НАТО-ом”⁴⁵.

Реагујући на обојену револуцију у Украјини 2013 („Мајдан”), Русија је 2014. године вратила Крим у свој састав⁴⁶, што је запад окарактерисао као нелегитимну анексију дела Украјине. Русија је такође подржавала борбу проруског становништва на југоистоку Украјине против режима у Кијеву, од 2014. до 2022. године. С обзиром да то да НАТО није одустајао од позива Украјини да се прикључи Алијанси, а положај проруског становништва на југоистоку те земље је постајао све тежи, Русија је 2022. године извршила агресију на Украјину. Почео је рат (још траје) између Русије и Украјине и сукоб колективног запада против Русије, што ће довести у питање улогу НАТО-а у мултиполарном свету који се ствара, као и натерати САД да преиспитају „сан” о униполарном светском поретку.

2. УЛОГА НАТО-а У БЕЗБЕДНОСИМ ПРОЦЕСИМА У ЕВРОПИ

Како је већ наведено, НАТО је формиран као одбрамбени савез европских и северноамеричких држава, што је имало директан утицај на безбедносне процесе у Европи. Као и у претходном питању, улога НАТО-а у безбедносним процесима у Европи анализираће се током Хладног рата и у постхладноратовском периоду.

2.1. Безбедносни процеси у Европи током Хладног рата

Европа је после Другог светског рата била подељена, у складу са исходом тог рата. На једној страни биле су државе источне и централне Европе под доминантним утицајем СССР-а. На другој страни, разједињене, биле су државе које су биле савезнице у борби против фашизма. На трећој страни била је разрушена и подељена Немачка и државе које су биле на њеној страни. Швајцарска и донекле Шведска имале су посебан статус неутралности. Уз снажну финансијску подршку од стране САД-а (Маршалов план) и на иницијативу неких западноевропских лидера, отпочео је процес интеграције европских држава изван совјетског утицаја, који је на крају Хладног рата довео до формирања Европске уније, са 12 држава чланица. У таквим условима одвијале су се безбедносне иницијативе и процеси у Европи.

⁴⁵ П. Симић, (2014), *Где је НАТО погрешно?*, Политика, 16.04.2014, <https://www.politika.rs/scc/clanak/293103/gde-je-nato-pogresio>, 26.03.2025.

⁴⁶ Крим је до 1954. године био у саставу Русије, када је политичким потезом додељен Украјини.

Први одбрамбени савез на тлу Европе после Другог светског рата, на иницијативу Велике Британије и Француске, формирало је пет западноевропских држава *Бриселским споразумом* из 1948. године⁴⁷. Претеча Бриселског споразума из 1948. године, био је *Уговор из Денкерка* (1947), који су склопиле Француска и Велика Британија⁴⁸. Оба наведена уговора првобитно су била усмерена на заједничку одбрану од евентуалне поновне претње од стране Немачке. Међутим, због прилика у Европи, посебно након одбијања СССР-а да прихвати Маршалов план, као и због неслагања Француске и Велике Британије одмах по формирању Западне уније, оба уговора нису имала перспективу. Да опасност не прети од разрушене Немачке, већ од моћног СССР-а, указивао је и признати белгијски дипломата Пол-Анри Спак, речима: „Да би се Европа одбранила од 200 дивизија које СССР држи у пуној снази, мора се јаче везати за САД”⁴⁹. Тако, већ следеће (1949) године, у Вашингтону је формиран НАТО, који ће имати доминантну улогу у безбедносним процесима у Европи током Хладног рата. Стога су безбедносни процеси у Европи неодвојиви од глобалних безбедносних процеса и улоге НАТО-а, али кренимо редом.

Прва интеграција држава на тлу Европе, као претеча касније ЕУ, била је *Европска заједница за угаљ и челик – ЕЗУЧ*, формирана 1951. године. Дакле, то је била примарно економска интеграција шест држава: Француска, Западна Немачка, Белгија, Холандија, Луксембург и Италија („европска шесторка”). То је био израз иницијативе „историјског помирења” Француске и Немачке. Међутим, већ тада, креатори те идеје су истицали да „Европа не сме да остане на заједници за угаљ и челик. Она мора да израсте у утицајну политичку унију”⁵⁰. Тако је 1952. године у Паризу дошло до потписивања споразума о формирању *Европске одбрамбене заједнице – ЕОЗ*. Такође, 9. марта 1953. године, министрима спољних послова „европске шесторке”

⁴⁷ Уговор је првобитно именован као „Пакт Уније Западне Европе”, али је због могуће провокације СССР-а преименован у „Уговор о економској, социјалној и културној сарадњи и колективној самоодбрани”, познат и под називом – Западна унија. Уговор су склопиле: Француска, Велика Британија, Белгија, Холандија и Луксембург. Шире у: Форца, Б., Крстић, С., Станковић, В., (2023), оп. cit. стр. 46.

⁴⁸ *Уговор о савезништву и узајамној помоћи* у Денкерку 1947 (Уговор из Денкерка), потписали су француски и британски министри спољних послова Жорж Бидо (Georges Bidault) и Ернест Бедвин (Ernest Bevin). Види: Форца, Б., Крстић, С., Станковић, В., (2023), оп. cit. стр. 46.

⁴⁹ М. Јањевић, *Спољна политика Европске уније*, Службени гласник, Београд, 2007.

⁵⁰ Исто.

понуђен је и Нацрт уговора који садржи Статут *Европске заједнице*, која је названа *Европска политичка заједница*, али је реч „политичка” у Статуту избачена. Међутим, француски парламент је 30. августа 1954. године одбио да ратификује Уговор о *Европској одбрамбеној заједници*, чиме је пропала и идеја о формирању Европске (политичке) заједнице, чији би део била и ЕОЗ⁵¹.

У таквим условима, уместо ратификовања *Уговора о ЕОЗ*, у Паризу је 1954. године дошло до ревитализације Бриселског споразума из 1948. године, а *Западна унија* је Паришким споразумом преименована у *Западноевропску унију* – ЗЕУ, којој су се тада придружиле Западна Немачка и Италија.

Већ 1957. године „европска шесторка” формирала је *Европску економску заједницу* – ЕЕЗ и *Организацију за атомску енергију* – ЕУРОАТОМ, које ће се Римским уговором из 1957. године (ступио на снагу 1958), заједно са ЕЗУЧ, објединити у *Европске заједнице*.

Доласком Де Гола на чело Француске 1958. године, почињу нове иницијативе у смислу заједничке безбедности „европске шесторке”. Те иницијативе познате су као планови „Фуше 1” и „Фуше 2”⁵². Те иницијативе нису наишле на одобравање неких држава чланица „европске шесторке”, а због зближавања са СССР-ом, подршке независној Кини, противљења да Велика Британија постане чланица Европских заједница, као и анимозитета према НАТО-у, Де Гол долази у сукоб са америчком администрацијом и 1969. године губи председничке изборе у Француској.

Након одласка Де Гола, релативно брзо (1973) Велика Британија, Ирска и Данска постају чланице Европске заједнице, чиме је „европска шесторка” нарасла на „европску деветорку”. До краја Хладног рата у Европске заједнице су примљени Грчка (1981), Шпанија и Португалија (1986), чиме је створена „европска дванаесторка”. Од формирања „европске дванаесторке” и доношења Јединственог европског акта (1986), па до краја Хладног рата, интеграција европских држава више је остала на трагању за политичко-економским решењима, него што се бавила питањима заједничке одбране и безбедности. Један од разлога за такво стање јесте и чињеница о постојању НАТО-а, где су све државе осим Ирске из „европске дванаесторке” биле и његове

⁵¹ Б. Форца, Крстић, С., Станковић, В., (2023), оп. цит. стр. 51.

⁵² Планови су добили назив „Фуше” по француском амбасадору у Данској Кристиану Фушеу, који је био врло близак сарадник председника Де Гола.

чланице. Томе је доприносио и снажан став Велике Британије да је НАТО довољан гарант одбране Европске заједнице.

Безбедносни процеси у остатку Европе током Хладног рата примарно су били регулисани у оквиру Варшавског уговора и НАТО, као и самосталном опредељењу држава које нису припадале ниједној безбедносној (одбрамбеној) интеграцији, те само делом и формално и у оквиру Конференције о европској безбедности и сарадњи (КЕБС).

2.2. Безбедносни процеси у Европи у постбиполарном периоду

Како је наведено, Хладни рат је завршен распуштањем ВУ и распадом СССР-а са једне стране и, формирањем ЕУ и опстанком НАТО-а, са друге стране. У том смислу, безбедносни процеси у Европи примарно су се одвијали у својеврсном дуализму, који се огледао у настојању ЕУ да успостави заједничку одбрану и опстанку Алијансе као гаранта безбедности. Остале државе Европе, највећим делом, исказале су стратегијско опредељење за чланством у НАТО-у и ЕУ, а само мањи број се определио за војну неутралност. Улога КЕБС-а, који је 1995. године преименован у ОЕБС, временом је све више слабила.

Европска унија под тим именом формирана је 1992. године у Мастрихту (Холандија) од стране 12 европских држава. Формално, структура ЕУ била је тростубна, где су та три стуба чинили: 1) Европске заједнице (ЕЗ, ЕЗУЧ и ЕУРОАТОМ), 2) Спољна и безбедносна политика и 3) Правосудна и полицијска сарадња⁵³. Од формирања до данас, ЕУ је имала неколико проширења и један излазак (Велика Британија) из Уније (Табела 3).

Табела 3. *Проширење ЕУ након 1992. године*

ГОДИНА	НОВЕ ДРЖАВЕ – ЧЛЕНИЦЕ ЕУ
1995	Аустрија, Финска и Шведска
2004	Естонија, Летонија, Литванија, Пољска, Чешка, Мађарска, Словачка, Словенија, Малта и Кипар
2007	Румунија и Бугарска
2013	Хрватска

⁵³ Б. Форца, *Војни фактор међународних односа и његов утицај на развој Војске Југославије*, Докторска дисертација, Војна академија, Београд, стр. 69.

2020	Велика Британија иступила из ЕУ
------	---------------------------------

Извор: Обрада аутора

Дакле, при формирању 1992. године ЕУ је бројала 12 држава, док данас има 27 држава чланица. Од тога, 23 државе чланице ЕУ су уједно и чланице НАТО-а.

Приликом рада на састављању *Уговора из Масстрихта*, чланови који се тичу безбедности и одбране одразили су старо неслагање између Велике Британије и Француске у односу на безбедност у Европи. Француска је тежила самосталности европске безбедности и одбране, док је Велика Британија инсистирала на укључивању ЕУ у систем НАТО-а у којем би она била један од његових стубова⁵⁴. У том смислу, саставни део Уговора из Масстрихта јесте и Декларација о Западноевропској унији, чији правни статус није био уређен.

Распад бивше СФРЈ, а поготово НАТО агресија на СРЈ (1999), указали су на чињеницу да је рат у Европи могућ и да ЕУ треба да има сопствене капацитете за одбрану и безбедност. У том смислу, 1992. године су утврђени тзв. Петерсбершки задаци⁵⁵ и показано је да ЕУ за њих нема капацитете. Стога је уследило неколико иницијатива које су указивале на покушај стварања војних ефектива ЕУ, од који се истичу следеће.

- Прво, у децембру 1998. године, француски председник Ширак и британски премијер Блер су у Сен Малоу донели Декларацију о европској одбрани, изражавајући жељу њихових држава за стварањем посебне структуре одбране у оквиру институционалног механизма ЕУ. У Декларацији из Сен Малоа децидно су навели да „Унија мора да има способност и капацитет за сопствену (аутономну) акцију, уз подршку кредибилних војних снага”, са владама чланица које делују „унутар институционалног оквира Европске уније”, укључујући „састанке министара одбране” и са „средствима да одлучује о њиховој употреби и спремности да се то учини у циљу одговора на међународне кризе”⁵⁶.

- Друго, током заседања Европског савета (ЕС) у Келну јуна 1999. године, уведена је ЕБОП (Европска безбедносна и одбрамбена

⁵⁴ R. Stojanović, *Spoljna politika Evropske unije*, Dosije, Beograd, 1998.

⁵⁵ Задаци из Петерсбурга (1992) првобитно су се односили на ангажовање капацитета ЕУ у мировним мисијама и операцијама.

⁵⁶ *Franco-British St. Malo Declaration*, (1998), https://www.cvce.eu/content/publication/2008/3/31/f3cd16fb-fc37-4d52-936f-c8e9bc80f24f/publishable_en.pdf, 27.03.2025.

политика), као важан део спољне и безбедносне политике ЕУ. Намера ЕУ у Закључцима из Келна била је да се од држава чланица добије јаче обавезивање како би се изградиле употребљиве Европске оружане снаге, затим да се Западноевропска унија (ЗЕУ) споји са ЕУ у преговорима о ревизији Уговора о ЕУ на Међувладиној конференцији планираној за децембар 2000. године⁵⁷;

- Треће, током самита ЕС у Хелсинкију, који је одржан у децембру 1999. године, дефинисано је да ЕБОП има два главна елемента. Један се односио на институционално устројство, а други на стварање војних и одбрамбених способности. Утврђени су обрасци о обиму војних јединица и укупних капацитета држава ЕУ које би биле доступне за ове задатке, познати као „Главни циљ 2003”⁵⁸. Тада је донета одлука да се успоставе неопходна политичка и војна тела за управљање ЕБОП-ом. Основани су Политичко-безбедносни комитет, Војни комитет, Војни штаб ЕУ, као посебни међувладини органи, који су у структури ЕУ били под надлежношћу Савета. Политичко-безбедносни комитет представљао је везу између ЗСБП и ЕБОП, чији је главни императив у деловању био да што је могуће више синхронизује спољну политику ЕУ са одбраном⁵⁹.

Америка је пажљиво пратила процесе у ЕУ. Тако су САД, након потписивања француско-британске Декларације из Сен Малоа, преко Медлин Олбрајт, тадашњег државног секретара, формулисале свој однос према новој европској улози у безбедносним и одбрамбеним питањима. Садржај њеног излагања које је одржано крајем 1998. године на министарском састанку НАТО-а у Бриселу, познат је као „Три D”, према главним порукама које је изрекла током обраћања – *без раздвајања, без дуплирања, без дискриминације*.⁶⁰ У том смислу, дошло је и до склапања аранжмана између НАТО-а и ЕУ, познатог под називом *Берлин плус*. Берлин плус односио се на сарадњу НАТО-а и ЕУ у области управљања кризама, коју су марта 2003. године потписали Хавијер Солана, високи представник ЕУ и Џорџ Робертсон, генерални секретар НАТО-а. Неколико дана пре закључења аранжмана Берлин плус, ступио је на снагу безбедносни споразум између НАТО-а и ЕУ.

⁵⁷ Cologne European Council, (1999, June 3-4). *Conclusions of the Presidency*, https://www.europarl.europa.eu/summits/kol1_en.htm, 27.03.2025.

⁵⁸ Helsinki European Council. (1999, December 10-11). *Presidency conclusions*, https://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm, 27.03.2025.

⁵⁹ Д. Вукчевић, *Европска унија као стратешки актер: теорија и пракса безбедности и одбрамбене политике*, Институт за политичке студије, Београд, 2013.

⁶⁰ Исто.

Озбиљан проблем у вези са закључивањем споразума Берлин плус појавио се у вези са трећим условом САД-а за развој безбедносне и одбрамбене димензије на нивоу ЕУ – недискриминација држава НАТО-а које нису део ЕУ. Показало се да је статус Турске веома проблематично питање у контексту степена њеног утицаја на процес доношења одлука у вези са ЕУ операцијама. Стога је усаглашавање и закључивање аранжмана Берлин плус било блокирано скоро три године од стране Турске и Грчке⁶¹.

Да односи ЕУ (ЕБОП) и НАТО-а неће функционисати онако како су замислили лидери неких европских држава, показао је рат у Ираку 2003. године. Наиме, лидери Белгије, Немачке, Француске и Луксембурга дошли су на идеју да се формира посебан војни Штаб ЕУ (ЕБОП), поред Брисела (град Тервурен), који би функционисао независно од НАТО команде. Та иницијатива поткрепљена је доношењем *Заједничке декларације о европској одбрани* (тзв. Бриселска декларација), у којој је предложено стварање Европске безбедносне и одбрамбене уније, што није наишло на добар пријем код САД-а и Велике Британије⁶². На интервенцију америчког амбасадора у НАТО-у Николаса Бернса (Robert Nicholas Burns), лидери западних земаља ЕУ одустали су од своје намере. Као плод политичких компромиса, француски председник Ширак и немачки канцелар Шредер одустали су од првобитне, амбициозне идеје о успостављању центра за планирање у Тервурену. На француско-британском самиту 24. новембра 2003. године у Лондону, Ширак и Блер су предложили формирање капацитета ЕУ за брзо реаговање за аутономне операције, стварајући неколико заједничких и комбинованих оперативних или борбених група од 1.500 војника који се могу лако распоредити. Ако би таква способност била успешно остварена, то би пружило значајан подстицај за операције ЕУ у целом спектру задатака из Петерсберга. Тако је ЕУ (ЕБОП) почела да добија споредну улогу у области безбедности, где је НАТО био доминантан. ЕУ је 2003. године усвојила своју прву Безбедносну стратегију и отпочела мировне мисије и операције које су до данас остале у сенци НАТО-а. Међутим, питање одбране ЕУ и Западноевропске уније није било решено.

⁶¹ Д. Ђупрић, (2023), *Структурне промене у политици проширења Европске уније према државама Средње и Источне Европе*, Докторска дисертација, Факултет политичких наука, Београд, стр. 182.

⁶² R. De Wijk, (2004), *The reform of ESDP and EU-NATO cooperation*. The International Spectator, 39 (1), 71–82, <https://doi.org/10.1080/03932720408457061>, 27.03.2025.

Додатне тешкоће у функционисању ЕУ представљала је пропаст иницијативе о усвајању Устава, који је 2004. године оспорио француски парламент. У таквим околностима, ЕУ је припремила и одржала самит у Лисабону (Португалија), где је потписан *Лисабонски уговор*⁶³, који је ступио на снагу 2009. године, а садржи део одредаба Нацрта устава.

Лисабонски уговор је донео значајне новине у организацији и функционисању ЕУ, посебно у домену Заједничке спољне и безбедносне политике, од којих истичемо следеће:

- Укинута је тростубна структура ЕУ, а Унија је постала један правни субјективитет, пре свега унутар ЕУ, али не у потпуности ка другим државама и организацијама,

- Установљена је нова организациона структура институција и органа ЕУ,

- Уведен је институт председника Европског савета, који се бира на 2,5 године,

- Уведена је могућност (члан 50) иступања држава из ЕУ.

Заједничка спољна и безбедносна политика (ЗСБП), након укидања стубова, постала је део Спољњег деловања Уније, а новине су следеће:

- Европска безбедносна и одбрамбена политика (ЕБОП) је преименована у Заједничку безбедносну и одбрамбену политику (ЗБОП) као део ЗСБП;

- Уведена је клаузула о заједничкој одбрани;

- Уведена је клаузула о сталној структуралној сарадњи;

- Уведена је клаузула о солидарности;

- Успостављен је Високи представник за спољне послове и безбедносну политику;

- Проширени су задаци из Петерсберга;

- Правно је уређена Европска одбрамбена агенција.⁶⁴

⁶³ *Treaty of Lisbon*, (2007), European Parliament, <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-lisbon>, 27.03.2025.

⁶⁴ А. Атељевић, Форца, Б., Жупац, Г., „Општи аспекти приступања држава Европској унији”, *Војно дело*, 3/2015, Београд.

Оно што пада у очи јесте „клаузула о заједничкој одбрани”. Наиме, први пут се у једном уговору ЕУ експлицитно помиње заједничка одбрана. Међутим, Лисабонски уговор није остао само на заједничкој одбрани, већ је оставио још две могућности одбране: 1) НАТО, јер је велики број држава чланица ЕУ уједно и у чланству Алијансе и 2) да се неутралне државе (Аустрија, Ирска, Шведска, Финска, Малта и Кипар) могу саме одредити по питању одбране⁶⁵.

Такође, уочава се „клаузула о солидарности” у Лисабонском уговору, која подсећа на члан 5 Вашингтонског уговора о формирању НАТО-а. Наиме, том клаузулом предвиђена је обавеза држава чланица ЕУ да пружи помоћ другој држави чланици, уколико буде нападнута⁶⁶.

Западноевропска унија је усвајањем Лисабонског уговора, практично, престала да постоји, односно од 2011. године се „утопила” у ЕУ.

Од 2008. године у Европској унији, под утицајем САД-а, почињу значајнији антагонизми са Русијом, посебно након њене војне интервенције у Грузији. Са друге стране, државе чланице ЕУ, које су уједно и чланице НАТО-а, све више се заглибљују у ратове које воде САД. Такође, услед ратова на Блиском истоку и у Африци, огромни миграциони таласи, почевши од 2014. године, крећу се ка Унији, што доводи до миграционе кризе, која је поткопала темеље саме Уније. На све то, 2016. године долази до референдума у Великој Британији на коме је та земља изгласала излазак из ЕУ, што је и остварила 2020. године. Врхунац недаћа у безбедносном смислу, ЕУ доживљава 2022. године, када је Русија извршила агресију на Украјину. Европска унија је схватила да нема Заједничку безбедносну и одбрамбену политику, односно да је она „мртво слово на папиру”. У том смислу, ЕУ је у потпуности потпала под доминацију САД-а и НАТО-а, који су се отворено ставили на страну Украјине, чиме се рат у Украјини проширио у сукоб колективног запада и Русије.

3. ПЕРСПЕКТИВА НАТО-а

У покушају да се пројектује перспектива НАТО-а, са аспекта његовог утицаја на безбедносне процесе у свету и Европи, морамо се вратити на позицију САД у стварању најновијег светског поретка. За ту тврдњу користимо неколико премиса:

⁶⁵ *Лисабонски уговор*, чл. 42, оп.цит.

⁶⁶ *Исто*, чл. 43.

1) *Стварање новог светског поретка.* И пре, а нарочито након почетка рата у Украјини, евидентно је да се свет креће ка новом светском поретку. Тај поредак сигурно неће бити униполаран нити биполаран као за време Хладног рата. Евидентно је да на светске процесе све већи утицај имају поједине силе, као што су Кина, поново Русија, али и интеграције попут БРИКС-а⁶⁷, ШОС-а⁶⁸ и старих и нових кластера западних земаља⁶⁹. Доминантан утицај у спектру интеграција/кластера западних земаља имају САД;

2) *Америка се не одриче лидерске позиције у свету.* Формално и суштински, САД себе виде као лидера демократског света, а идентификовале су два кључна противника – Кину и Русију, карактеришући их као ревизионистичке државе⁷⁰. Такав однос према Кини и посебно према Русији, прихватили су сви западни савезници Америке;

3) *Однос Америке према Кини и Русији* поново је вратио „вето” у Савету безбедности УН. Титулар светске безбедности је блокиран. У том смислу, ревизија Резолуције СБ УН бр. 787 из 1991. године, којом је НАТО-у признат статус регионалног безбедносног споразума, није могућа;

4) *Војне базе широм света.* Америка је уложила огромне ресурсе за лоцирање у бројним војним базама широм света, примарно око Кине и Русије⁷¹. Нови кластери САД у региону Индо-Пацифика указују на додатно јачање притиска на Кину, које неће бити само економског карактера;

⁶⁷ Чланице БРИКС су државе: Бразил, Русија, Индија, Кина, Јужнофричка Република. У процедури пријема су државе: Саудијска Арабија, Етиопија, УАЕ, Египат, Иран, док је Аргентина неизвесна.

⁶⁸ Чланице *Шангајске организације за сарадњу – ШОС* су: Кина, Русија, Узбекистан, Казахстан, Киргистан, Таџикистан, Индија, Пакистан, а у току је процедура пријема Ирана.

⁶⁹ У питању су следеће интеграције/кластери: „Г7” (САД, Велика Британија, Француска, Немачка, Канада, Италија, Јапан); „5 Очију” (САД, Велика Британија, Канада, Аустралија и Нови Зеланд), „Квад” (САД, Аустралија, Индија и Јапан); „И2+У2” (Индија и Израел + САД и Уједињени Арапски Емирати), „Аукус” (Аустралија, Велика Британија и САД) и „Ц5+1” (Казахстан, Киргистан, Таџикистан, Туркменистан, Узбекистан + САД).

⁷⁰ *National Security Strategy of the USA*, (2017), The White House, Washington District.

⁷¹ Према подацима за 2024. годину, САД имају око 750 војних база распоређених у око 80 држава света.

5) *Русија и Кина су у све чвршћем стратешком савезништву, а прикључује им се велики број земаља. Евидентан је циљ Русије и Кине да САД и НАТО „истерују” из Азије и смање њихов утицај у Африци;*

6) *Реформа УН. Очигледно је да ОУН, посебно Савет безбедности, не функционише у савременим међународним односима. Томе највише доприносе антагонизми међу светским силама, сталним чланицама тог тела. Популистичке најаве неких америчких званичника да САД треба да иступе из ОУН не треба озбиљно схватати. Али, неопходна је реформа СБ УН, што ће се искристалисати новим међусобним уређењем односа међу светским силама;*

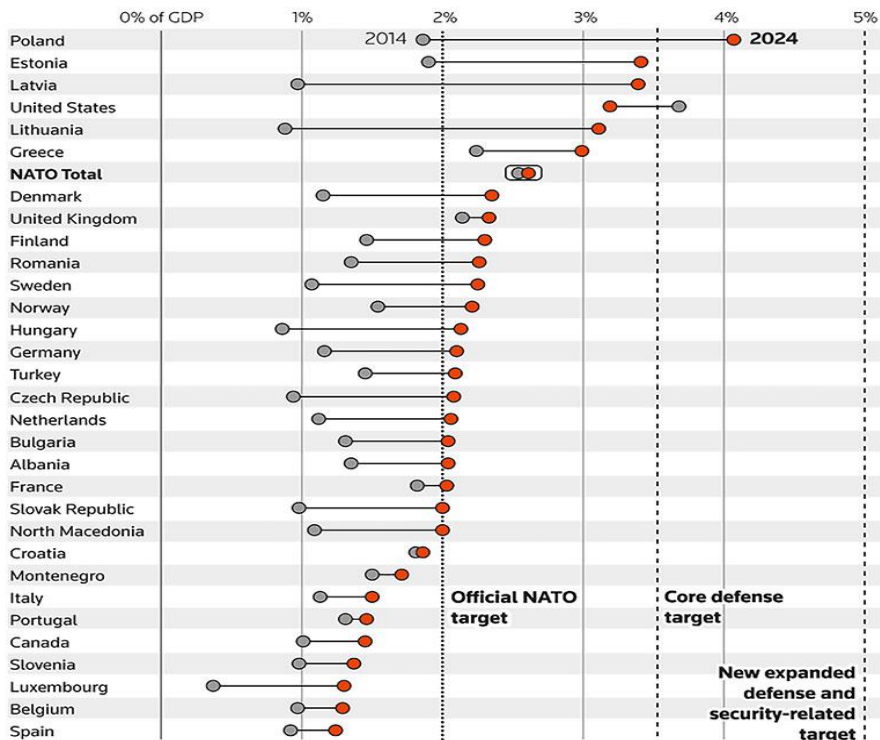
7) *Европска унија извлачи поуке из нефункционисања Заједничке безбедносне и одбрамбене политике. Јачање безбедносних капацитета ЕУ, у које се све више укључује Велика Британија, као нечланица, показује да НАТО добија другу димензију у Европи, кроз Европску политичку заједницу; и*

8) *Нема НАТО-а без САД. Америка је најјача сила Алијансе, али и света. Најаве неких званичника САД о могућем изласку Америке из НАТО-а треба схватити само као популистичке и усмерене ка јачања позиције те земље у оквиру Алијансе („ко је ко”). Изласком Америке из НАТО-а, ослабиле би обе стране у војној моћи, која је још увек врло актуелна у међународним односима.*

Да нема НАТО-а без Америке показао је и последњи самит Алијансе у Хагу (26-27.06.2025), на коме је централна „фигура” био амерички председник Доналд Трамп. Дошавши у Хаг након бомбардовања Ирана, Трамп је поставио ултиматум европским државама чланицама НАТО-а да до 2035. године обезбеде 5% БДП за одбрану (3,5% за наоружање и 1,5% за инфраструктуру). Иако је очигледно да многе земље не могу да испуне Трампов услов (Графикон 1), све су поклекле под притиском, осим Шпаније, којој је Трамп запретио да ће је на то присилити на неки други начин. Трамп се готово ругао европским државама чланицама Алијансе, речима: „Ви морате да набављате савремено наоружање и опрему, надам се америчко”.

NATO countries up defense spending, still far from proposed target

Defense expenditures as share of GDP, based on 2021 prices

Note: 2024 is an estimate. No data for Iceland.

Source: NATO

Prinz Magtulis • June 17, 2025 | REUTERS

Графикон 1. Издајања земаља чланица НАТО-а за одбрану

Из наведених премиса може се извући општи закључак да сила и моћ и даље имају једну од кључних улога у међународним односима, а самим тим и у безбедносним процесима. Финансијска издајања за војне потребе у свету, посебно од стране великих сила, енормно се повећавају и у Европи и немају тренд заустављања. С обзиром на то да на међународне односе, историјски посматрано, највећи утицај имају светске силе, у успостављању светског поретка ниједна од најјачих сила света неће запустити војну моћ. НАТО земље данас издајају 1.400 милијарди долара годишње за одбрану. Подизањем тих издајања на 5% БДП, она ће се више него удвостручити, дакле само чланице Алијансе ће издајати преко 3.000 милијарди долара за одбрану. Против (од) кога?

У складу са наведеним, логичан је закључак да ће НАТО примарно да се трансформише у „продужену Алијансу” (НАТО у две брзине), на чијем челу ће остати САД. Основу Алијансе (прва брзина) чиниће досадашња структура НАТО-а, са пријемом нових чланица у Европи. Другу брзину Алијансе чиниће нови кластери које САД успостављају у региону Индо-Пацифика.

Друга варијанта перспективе НАТО-а јесте да Алијанса нестане. Алијанса може нестати само у светском сукобу између САД-а и других светских сила, примарно Русије и Кине. С обзиром на разорну моћ потенцијала у наоружању, пре свега нуклеарном, којим светске силе располажу, није за очекивати светски рат међу њима. Велики тргују, они међусобно не ратују!

ЗАКЉУЧАК

Међународни односи су примарно односи између држава. Историјски посматрано, на процесе у међународним односима највећи утицај имају светске силе. У државоцентричном систему међународних односа, светске силе су, у намери да умноже своју војну моћ, прибегле стварању војних савеза. Тако су настала два најмоћнија војна блока у историји – НАТО и ВУ.

НАТО је формално формиран као одбрамбени савез, у складу са чланом 51 Повеље УН, као брана од ширења утицаја СССР-а и комунизма у Европи и свету, а суштински као полуга моћи САД у њеном изласку из изолационизма. Током биполарног периода, НАТО је одржао одбрамбени карактер. Таква позиција НАТО-а, проузроковала је стварање Варшавског уговора и других мање значајних регионалних савеза у свету и допринела појављивању и јачању утицаја Покрета несврстаних.

Након престанка биполаризма, НАТО је опстао у двострукој улози. Формално, као регионални споразум у складу са Главом VIII Повеље УН, а суштински као полуга моћи САД за успостављање униполарног светског поретка. У таквој улози, НАТО је врло често коришћен у бројним војним интервенцијама у свету, мимо резолуција Савета безбедности УН и противно члану 5 Вашингтонског уговора о свом формирању. Таква позиција НАТО-а јачала је улогу антиатланстичких држава и повећала деловање терористичких организација широм света.

Европски безбедносни процеси у биполарном периоду односе се на почетак интегрисања држава које ће касније изнедрити ЕУ и у

целини сви су били безуспешни, јер је примат у Европи преузео НАТО. У униполарном периоду, европски безбедносни процеси су се кретали ка успостављању заједничке одбране ЕУ, односно ка реализацији Заједничке безбедносне и одбрамбене политике. И тај процес није успео, пре свега због позиције НАТО-а у Европи и снажног утицаја САД.

Перспектива НАТО-а заснива се на претпоставкама (премисама), које се примарно односе на: стварање новог светског поретка; промену или не америчке идеје о лидеру света; односу САД и НАТО-а према Русији и Кини; односима између Русије и Кине и држава које их подржавају; перспективи америчких војних база и кластера широм света; неопходне реформе УН, посебно Савета безбедности и ревитализације ЗБОП ЕУ, односно њеног прерастања у Политичку унију са сопственим капацитетима. НАТО неће постојати уколико у њему не остану САД.

Објективно, две су могуће опције у перспективи НАТО-а. Прва, да се формира „продужена Алијанса” (НАТО у две брзине), где би „прву брзину” чинио постојећи НАТО у Европи са пријемом нових чланица, а „другу брзину” чинили би кластери држава у Индо-Пацифику, које предводе САД. Друга варијанта је да НАТО нестане као политички савез. Та варијанта је могућа у светском рату између НАТО-а и других светских сила.

Дакле, општи закључак рада потврђује полазну хипотезу: НАТО је формиран и опстао ради задовољења интереса САД, што је имало утицаја на глобалне и европске безбедносне процесе. Од позиције САД у мултиполарном свету који се неминовно ствара, зависиће и перспектива НАТО-а.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Атељевић, А., Форца, Б., Жупац, Г., „Општи аспекти приступања држава Европској унији”, Војно дело, 3/2015, Београд.
2. Barišić, A., „Vanjska politika SAD u vrijeme Trumanove administracije”, Polit. misao, Vol XXXVIII, 2001, br. 2, str. 157-175.
3. Вукадиновић, Р., Варшавски уговор у систему источноевропске војнополитичке интеграције, Политичка мисао, Загреб, 1969, стр. 159-160.

4. Вукчевић, Д., Европска унија као стратешки актер: теорија и пракса безбедности и одбрамбене политике, Институт за политичке студије, Београд, 2013.
5. Declaration reaffirming the aims of the North Atlantic Treaty Organisation. The Ninth Session of the North Atlantic Council, Lisbon, 25. February 1952.
6. De Wijk, R., „The reform of ESDP and EU-NATO cooperation”, The International Spectator, 39 (1), 2004, 71-82, <https://doi.org/10.1080/03932720408457061>, 27.03.2025.
7. Јањевић, М., Спољна политика Европске уније, Службени гласник, Београд, 2007.
8. Јефтић, З., Мишев, Г., Обрадовић, Ж., Станојевић, П., „Савремени конфликти и њихове тенденције”, Војно дело, Београд, 7/2018.
9. Кегли В. Ч. Ј, Виткоф Р. Ј., Светска политика – Тренд и трансформација, Београд, Прометеј, 2006, стр. 199-200.
10. National Security Strategy of the USA, (1991), The White House, August 1, 1991, Washington, Preface.
11. National Security Strategy of the USA, (2017), The White House, Washington District.
12. Повелја УН, (1945), https://www.tuzilastvorz.org.rs/public/files/pages/2021-03/povelja_un_cir.pdf, 25.03.2025.
13. Симић, П., Где је НАТО погрешно?, Политика, 16.04.2014, <https://www.politika.rs/scc/clanak/293103/gde-je-nato-pogresio>, 26.03.2025.
14. Степић, М., Геополитика: идеје-теорије-концепције, Институт за геополитичке студије, Београд, 2016.
15. Stojanović, R. Spoljna politika Evropske unije, Dosije, Beograd, 1998.
16. Тешановић, Б., Форца, Б., Геоекономска димензија савремених геополитичких процеса у Европи, Тематски зборник са међународног научног скупа „Европа на раскрсници”, Факултет за пословне студије и право, Београд, 2024.
17. Treaty of Lisbon, (2007), European Parliament, <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-lisbon>, 27.03.2025.

18. The Alliance's Strategic Concept, (1991), North Atlantic Council, The Washington District.
19. The Alliance's Strategic Concept, (1999), <https://www.europeansources.info/record/nato-the-alliances-strategic-concept/>, 26.03.2025.
20. Форца, Б., Војни фактор међународних односа и његов утицај на развој Војске Југославије, Докторска дисертација, Војна академија, Београд, 2003.
21. Форца, Б., Системи безбедности, Факултет за пословне студије и право, Београд, 2021.
22. Форца, Б., „Смисао и циљеви ширења НАТО на исток”, Безбедносни форум, бр. 2/2022, Београд.
23. Форца, Б., Савремене теорије безбедности, Факултет за пословне студије и право, Београд, 2022.
24. Форца, Б., Национална безбедност и одбрана, Факултет за пословне студије и право, Београд, 2023.
25. Форца Б., (2023), Како су центиметри постали хиљаде километара, <https://odbranaibezbednost.rs/2023/07/19/kako-su-centimetri-postali-hiljade-kilometara/>, 26.03.2025.
26. Форца, Б., Крстић, С., Станковић, В., Заједничка спољна и безбедносна политика ЕУ и Србија, Факултет за пословне студије и право, Београд, 2023.
27. Franco – British St. Malo Declaration, (1998), https://www.cvce.eu/content/publication/2008/3/31/f3cd16fb-fc37-4d52-936f-c8e9bc80f24f/publishable_en.pdf, 27.03.2025.
28. Helsinki European Council. (1999, December 10-11). Presidency conclusions, https://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm, 27.03.2025.
29. Хирошима и Нагасаки: 75 година од атомске бомбе, ББЦ, 9. август 2020, <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-53712690>, 17.12.2024.
30. Cologne European Council, (1999, June 3-4). Conclusions of the Presidency, https://www.europarl.europa.eu/summits/kol1_en.htm, 27.03.2025.
31. Ћупрић, Д., Структурне промене у политици проширења Европске уније према државама Средње и Источне Европе, Докторска дисертација, Факултет политичких наука, Београд, 2023.

32. Шта је Партнерство за мир?, ISAC Fond, Београд, 2010.
33. Washington Treaty, (1949), <https://www.eata.ee/en/nato/washington-treaty/>, 26.03.2025.
34. <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-60620298>, 26.03.2025.
35. <https://bizlife.rs/danas-slavimo-dan-pobede-nad-fasizmom-i-dan-evrope/>, 25.03.2025.

СЛОМ ГЕОПОЛИТИЧКЕ И ИДЕОЛОШКЕ ХЕГЕМОНИЈЕ ЗАПАДА И КРИЗА У СРБИЈИ

Сажетак: Друштвена и политичка дешавања у Србији, у последњих годину дана, указују на то да се Србија налази у својеврсној друштвеној кризи, која се испољава на геостратешком, политичком, идеолошком, економском, просветном и другим нивоима. Узроци кризе су наметање западних модела и парадигми развоја. Западни модели, утемељени на либерализму, намећу се у Србији већ 25 година. Покушавају да се као „пелцер” пресаде на српско друштвено и политичко биће, а то су радиле све владе Србије без обзира на то да ли су биле демократске или напредњачке. При томе, оне нису узимале у обзир да је Србија имала другачији историјски развој у односу на западне земље. Србија јесте у суседству Запада, али ипак, имала је другачији цивилизацијски развој, поготово ако се узме у обзир да је Запад саздан на римокатоличко-протестантској религији, а посебно на „протестантској етици као духу капитализма”. Глобализација, као практично ширење западних модела развоја на незападни свет, је у опадању. То се види у отпору Русије либералном Западу, променама међународног поретка, израстању мултиполарности, као и по томе што се криза глобализације прелива и у Србију.

Кључне речи: *Запад, Србија, криза, геополитика, либерализам, друштво, политика.*

УВОД

Друштвена и политичка дешавања у Србији, као и у Босни и Херцеговини, у последњих непуних годину дана, указују на то да се обе земље налазе у својеврсним политичким кризама, које су различите, али имају и заједничке узроке. Упоредо са тим кризама, на међународном нивоу је у току слом геополитичке и идеолошке хегемоније Запада, односно, слом глобализације.

Но, пођимо од Србије.

Сведоци смо да у Србији од 2024. године постоје стални протести и демонстрације, а од новембра прошле године и блокаде

¹ Проф. др Срђан Перишић, ванредни професор.

универзитета и школа. Све је почело протестима против отварања рудника литијума у западној Србији, који су добили нову димензију након погибије 16 људи на железничкој станици у Новом Саду. Криза је добила и нове обресе након оставке владе Србије крајем јануара 2025, која није успела да састави ни годину дана рада. У марту ове године одржани су велики протести у Србији, највећи од 5. октобра 2000. године. Излаз из блокада и протеста се не назире, упркос формирању нове владе Србије.

Уочавамо да опозиција за кризу окривљује напредну странку, која је на власти од 2012. године, док напредна странка говори о „обојеној револуцији” и покушају рушења легално изабране власти, те извођења државног преврата. О чему се ради?

ДРУШТВЕНА И ПОЛИТИЧКА КРИЗА У СРБИЈИ

Овај кратки опис дешавања у Србији је само последица велике друштвене и политичке кризе. Уочавамо неколико димензија тога.

Прво, по питању геостратешке позиције Србије – деловање напредњачке власти од 2012. године није ништа другачије од деловања власти демократа у периоду од 2000. до 2012. године. У оба периода, све владе Србије су деловале у складу са политичким захтевима чланства у Европској унији. Једноставно, у оба периода стратешко опредељење Србије је ЕУ, дакле, 25 година Србија испуњава политичке и друштвене захтеве Европске уније.

Друго, по питању економског развоја Србије – деловање напредњачке власти је сасвим у духу западног, неолибералног или капиталистичко-глобализационог модела развоја, који је још демократска власт прихватила после 5. октобра 2000. године, а који су, дакле, напредњаци још интензивније примењивали од 2012. године. То се огледа у наставку модела приватизације, дерегулације и либерализације, све у складу са деловањем транснационалног капитала као тренутно највишег стадијума капитализма.² Неолиберални модел је „уз извесне корекције, оприсутан и у периоду претходне деценије. Тако су пословне банке око 90% у страним рукама, индустријска производња још није достигла ни приближно ниво из 1990. године, а пољопривреда је на битно мањим капацитетима него раније.”³ У том смислу,

² Ђорђе Ђукић, Божо Драшковић, *Србија од санкција до неоколонијалне привреде*, Прометеј, Нови Сад, 2023.

³ Драган Петровић, „Промашен економски модел Србије – основна обележја и последице”, *Безбедносни форум*, бр. 1/2025, стр. 49.

напредњаци су наставили сарадњу са глобалним, транснационалним компанијама, као што је РиоТинто, коју су започеле још демократе (и Тадићеве и Коштуничине) у њиховим владама – ништа другачије.

Треће, по питању идеологије – напредњачка власт се и у тој сфери понашала као и претходна, демократска власт. Прихватани су сви идеолошки модели либерализма: ЛГБТ+ идеологија, воук идеологија, цендер идеологија, развој „цивилног друштва” са мноштвом „невладиних организација” које су финансиране како од свих влада Србије у последњих 25 година тако и од многих западних влада, САД-а, ЕУ и међународних невладиних организација. На пример, *воук култура* (*woke culture*) је једна од методологија глобализације у форми субјективизације и трансформације модерне појединца у постиндивидуу – уско повезана са промовисање „родног идентитета”. С тим у вези, у Србији и региону разни либерални и ЛГБТ+ покрети и активисти промовишу око 72 родна идентитета, на основу интернет медицинског часописа *MedicineNet*. У Србији је 2023. најављен Закон о родном идентитету.⁴

Четврто, реформа високог образовања – напредњачка власт је потпуно наставила „болоњску реформу” универзитета, коју су започеле демократе 2005. године, као и идеолошко либерализовање и позападњавање факултета.

Пето, слично је и у војној области где је сарадња са НАТО-ом и са америчком армијом остала на истом нивоу, као и прокламована војна неутралност, при чему је најављено ослањање на поједине НАТО земље (Француска) нешто слично као и демократско ослањање на В. Британију.

Шесто, по питању Космета, напредњачка власт је урадила све оно што је тражила ЕУ, а што је започела још демократска власт 2010-2011. године, када је косметско питање предато Европској унији – што је довело до повлачења преосталих српских институција са Космета.

Шта хоћемо да кажемо? Управо то да се све владе Србије у последњих 25 година понашају исто на економском, политичком и друштвеном пољу, било да су напредњачке и претходно демократске, са једном разликом: напредњачка власт је интензивнија у копирању западних модела развоја, што је и логично, јер су демократе биле на

⁴ Срђан Перишић, „Биополитичко друштво контроле и постиндивидуа”, у: *Личност у савременом свету, - идентитет, хетерономија, насиље – случај Косова и Метохије*, Тематски зборник међ. значаја, ур. Ивана Раловић, Соња Шљивић, Институт за српску културу – Лепосавић, стр. 257-273.

почетку преображаја Србије по моделима са Запада, али су зато створиле стартне услове за напредњачко позападњавање Србије.

Корупција је исто горуће питање кризе. Уочавамо да она корупција, због које је падао Милошевић, делује бенигно у поређењу са корупцијом после 2000. године. Зашто? Зато што је друго име капитализма управо корупција. Приватизација је после 2000. године, по моделу „првобитне акумулације капитала”, отворила корупцију до веома видљивих граница, да би, са доласком глобалног, транскapитала она постала више него видљива, што је додатно обојило кризу у Србији. Период напредњачке власти је корупцију оголио до те мере да је она постала не само видљива него и начин понашања у јавној сфери – што је незабележено у модерној политичкој историји Србије.

Србија је, дакле, у великој друштвеној и политичкој кризи – при томе, ни опозиција, ни власт, не могу својим деловањем да савладају ту кризу. Наиме, ни једна опозициона странка не може да артикулише постојеће незадовољство грађана Србије, и исто тако ни владајућа напредњачка власт не може да умири то незадовољство и кризу. Дакле, ради се и о кризи политике и о кризи партијског система – што је створило једну пат позицију, а то је прави карактер кризе у Србији.

Зашто је дошло до кризе у Србији?

Одговор се сам намеће: због копирања западних модела и парадигми развоја. Ти модели већ 25 година покушавају да се као „пелцер” преседе на српско друштвено и политичко биће, а то су радиле све владе Србије без обзира на то да ли су биле демократске или напредњачке. При томе, оне нису узимале у обзир да је Србија имала другачији историјски развој у односу на те западне земље. Србија јесте у комшилуку Запада, али ипак, имала је другачији цивилизацијски развој, поготово ако се узме у обзир да је Запад саздан на римокатоличко-протестантској религији, а посебно на „протестантској етици као духу капитализма”, што нам је давно саопштио Макс Вебер.⁵

Имајући у виду да је глобализација, као практично ширење западних модела развоја на незападни свет, у застоју и у огромној кризи на светском нивоу (што се види у променама међународног поретка и свеопштој анархији), онда се и по томе криза преноси у Србију.

Питамо се у којој мери криза у Србији личи на ону у БиХ? Постоје сличности и разлике. Сви знамо да је Кристијан Шмит само

⁵ Срђан Перишић, *Геополитика и Срби*, Филип Вишњић, Београд, 2022.

спроводник ЕУ политике, а претходно Бајденове глобалне „дубоке државе”, и да Шмит нема никакве моћи да такав, сам самцат, ствара највећу кризу од Дејтона до данас. Узрочник кризе у БиХ је Запад и његова намера да измени Дејтонски споразум ради нестанка Републике Српске. Због тога су сви претходни високи представници радили исто што и нелегални Кристијан. Наравно, Запад данас и Запад до јесенас, није један те исти Запад. Појава Трампа и његова другачија идеологија, па чак и другачија геополитика, преселили су главног узрочника кризе у Европску унију.

Видимо да је процес придруживања БиХ у ЕУ свих ових година, дакле, од Дејтона до данас, а то је 30 година, био вешта методологија како да се Српска развласти и утопи у унитарну БиХ. Дакле, у Србији је прихватање ЕУ захтева било потпуно, јер је подразумевало какав-такав опстанак Србије (без суверености), а у Српској и у БиХ примарни интерес им је био да потпуно нестане Српска, што је стварало отпор Српске.

Према томе, и у БиХ су наметани и прихватани западни модели развоја, али су они ипак имали за циљ нестанак српске државе западно од Дрине, док су у Србији ти модели усмерени на потпуно позападњавање Србије. То је разлика. Но, у сваком случају: узрочник кризе и у Србији и у БиХ је Запад, био он прихватан (у Србији) или био наметан против Српске (у БиХ).

СЛОМ ХЕГЕМОНИЈЕ ЗАПАДА

Криза Запада се сагледава кроз посустајање ширења постмодерних модела развоја на незападне делове света. Запад је закорачио у постмодерну крајем 20. века, када је либерализам остао једини у политичком пољу, а биполарни међународни поредак равнотеже снага био срушен. Либерална постмодернизација света започета глобализацијом била је неумољива. Постмодерни либерализам се наметао целом свету као једина идеолошка матрица, а глобално тржиште и глобалне корпорације су диктирали односе у свету. Вестфалски систем међународних односа, као једна од преосталих модерних категорија која подразумева примат суверене државе, почео је нестајати. Међутим, моћ хегемона САД, као војног, политичког и идеолошког заштитника глобализације и постмодерне, почела је да опада 2008. године (сила у опадању). С друге стране, почео се јављати отпор наметању постмодерне. Русија прва доноси антилибералне и антиглобализацијске законе (2013. године), чиме Запад почиње постмодерну кампању против Русије. Против Русије се геополитички

употребљава Украјина (као постмодерна творевина у посредничком рату против Русије). Русија се идеолошки и геополитички супроставља постмодерном Западу (уводи духовност и традицију у јавну сферу) и геополитички се ангажује на стварању мултиполарности и равнотеже снага. Русија тако напушта Запад. То ствара другачију парадигму, али не само за Русију, него за цео свет. Рат у Европи је последица, а не узрок светске кризе (која је такође последица). Узроци су у немогућности постмодерне Запада (у свим њеним аспектима) да се као парадигма наметне целом свету.⁶

ЗАКЉУЧАК

Мислимо да ако ико има намеру да реши кризу у Србији, мора поћи од узрока, а не од последица. Последице кризе у Србији гледамо дуго: то су протести и блокаде, при чему сада нико нема снаге да то реши, а ако се енергија протеста и угаси, опет ће узрок друштвене кризе у Србији остати.

Последица кризе у БиХ је политичка парализа у земљи која никада није ни изграђивана по дејтонском уставу, при чему и Запад и Сарајево не желе да склоне узроке кризе. Изгледа да ћемо расплет криза гледати после расплета са глобализацијом на светском нивоу, а српска улога у томе је да тај расплет спремно дочека – разумевајући светске токове мултиполаризације. У супротном, уколико власт и политичке партије у Србији не схвате праве узроке друштвене и политичке кризе – Србија може доћи у ситуацију да изградњу новог мултиполарног поретка дочека на погрешној страни и без државног субјективитета, на путу нестанка.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Ђукић, Ђорђе, Драшковић, Божо, *Србија од санкција до неоколонијалне привреде*, Прометеј, Нови Сад, 2023.
2. Перишић, Срђан, „Биополитичко друштво контроле и постиндивидуа”, у: *Личност у савременом свету, - идентитет, хетерономија, насиље – случај Косова и Метохије*, Тематски зборник међ. значаја, ур. Ивана Раловић, Соња Шљивић, Институт за српску културу – Лепосавић, стр. 257-273.

⁶ Срђан Перишић, „Криза Запада, отпор Русије и рат – парадигматичне промене света”, *Социолошки преглед*, 2023, vol. 57, br. 2, стр. 424-448.

3. Перишић, Срђан, *Геополитика и Срби*, Филип Вишњић, Београд, 2022.
4. Перишић, Срђан, „Криза Запада, отпор Русије и рат – парадигматичне промене света”, *Социолошки преглед*, 2023, vol. 57, br. 2, стр. 424-448.
5. Петровић, Драган, „Промашен економски модел Србије – основна обележја и последице”. *Безбедносни форум*, бр. 1/2025, стр. 49.

МЕЂУНАРОДНО ПОЗИЦИОНИРАЊЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ У УСЛОВИМА СТВАРАЊА МУЛТИПОЛАРНОГ СВЈЕТСКОГ ПОРЕТКА

Сажетак: Од потписивања Дејтонског мировног споразума 1995. године до данас, не престају напади и насртаји на Републику Српску, чији је коначни циљ нестанак Републике Српске, а тиме и нестанак српског народа са ових простора. Свих протеклих тридесет година, плански и систематски су одузимане, преношене и отимане надлежности Републике Српске утврђене Дејтонским мировним споразумом као међународним уговором, Уставом Босне и Херцеговине и Уставом Републике Српске. То је рађено удруженим непријатељским дјеловањем тзв. страног фактора оличеног, прије свега, у канцеларији ОХР у Сарајеву, амбасадама бројних западних земаља, прије свих амбасада САД на челу са бившим амбасадором Мајклом Марфијем, амбасада Велике Британије и амбасада Њемачке. Активности тзв. страног фактора су брижљиво и помно усаглашаване са политичким представницима бошњачког народа и, у ствари, представљају жеље и захтјеве онога што у јавном дискурсу означавамо као „политичко Сарајево”. Трећа компонента удруженог непријатељског дјеловања против Републике Српске представљена је у дијелу политичке опозиције актуелној власти у Републици Српској, чији циљ је улазак у власт на свим нивоима у БиХ страним интервенционизмом, мимо јединог легалног и легитимног демократског начина – на изборима, који се у БиХ одржавају сваке друге године на различитим нивоима власти. Међународна заједница, представљена у већ поменутих субјектима и предвођена претходном америчком администрацијом, имала је план да прије истека мандата заврши, како то они кажу, „српско питање на Балкану”, што подразумијева дефинитивно признање тзв. Републике Косово и потпуно девастирање Републике Српске. Захваљујући доласку нове америчке администрације и изузетној дипломатској активности Републике Србије и Републике Српске у условима незаустављивих процеса стварања новог, мултиполарног свјетског поретка, чији предводник је Руска Федерација у садејству са осталим суверенистичким земљама чланицама БРИКС-а, тај план је осујећен.

¹ Проф. др Слободан С. Жупљанин, редовни професор, ректор Слобомир П Универзитета Бања Лука.

Његови творци и помахнитала Европска унија су у одсудној одбрани старих хегемонистичких и неолибералних идеологија заснованих на неонацизму и неофашизму и нису одустали од својих планова. Напротив, појачавају активности на продужењу рата у Украјини и стварању нових ратних жаришта, јер једино у тим условима могу продужити свој вијек трајања. Кључно је питање како у оваквим условима мале земље суверенистичког опредјељења као што је Република Српска могу опстати и заштити своје националне интересе и свој народ. Један од могућих начина је креирање ефикасне стратегије међународног позиционирања у новом мултиполарном свијету у настајању, а централно питање такве стратегије је обезбјеђивање подршке и разумијевања од стране великих свјетских сила и других земаља у ближе и даљем окружењу, које су носиоци стварања новог свјетског поретка. Агресивне и проактивне досадашње дипломатске активности Републике Србије и Републике Српске дјелују веома охрабрујуће. Стварање ефикасне конкурентске међународне позиције Републике Српске у овим условима у основи представља предмет и проблем истраживања овог рада.

***Кључне ријечи:** међународно позиционирање, Република Српска, мултиполарни свјетски поредак.*

ПЕРФОРМАНСЕ СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Основно обиљежје спољне политике Републике Српске је објективно посматрање кретања у савременој Европи и свијету и проактивно дјеловање у трансформационим процесима. Република Српска потпуно транспарентно развија блиске односе са свим политичким пријатељима на основама војне и политичке неутралности, што значајно доприноси стабилности Балкана, првенствено из разлога што снажно афирмише суверенитет и аутономију који кореспондирају са демократским принципом поштовања воље народа. Једна од посљедица стварања веће политички и војно неутралне територије на Балкану (Република Србија, Република Српска) била би, несумњиво, смањење тензија на овом политички релевантном простору, што би потенцијално био стратешки путоказ за будуће европске доктрине. Тачније, у перспективи би било неопходно, али и могуће, креирати нове стратегије безбједносне архитектуре Европе, што ће у највећој мери зависити од тога како ће изгледати политичко реконструисање будућности европских држава и начина на који ће се посматрати њихова политика и безбједност у краткорочној и дугорочној

будућности. С тим у вези, Република Српска досљедно оживљава политички лик Европе која служи интересима сопствених народа и насупрот лажног елитизма поставља суверенитет, патриотизам и праву демократију као кључне вриједности нових процеса.

У том свјетлу, Република Српска разумије да 21. вијек захтијева креативни ангажман у којем се изнова граде и политика и економија и култура у епохи после неолиберализма. Српски народ као високопатриотски освијешћен народ и народ који баштини идеје суверенизма народа и држава, има посебну улогу у стварању нове Европе², јер се управо на његовом примјеру парадигматично показало како изгледа неолиберално и постмодерно дјеловање пројекта ЕУ. Супротстављање интервенционизму, обнова политичког субјективитета, процес поновног рођења историје након њеног фалсификованог „краја”, и заснивање нових друштвених уговора, чија су окосница слобода, правда и национално достојанство, кључне су перформансе, али и специфичности које развија Република Српска.

Прије свега, ријеч је о реafirмисању демократског суверенитета који чини *elan vital* различитих европских народа и израћа као пожељна алтернатива тоталитарној моћи ЕУ³. У реал-политичком смислу, ради се о Европи која би требало да природно обнавља историјске, духовне, културне и економске везе са Русијом, јер је Европу и Русију у најрелевантнијем смислу и немогуће раздвојити. Штавише, управо Руска Федерација ефективно се супротставља хегемонији и униполаризму у свјетској политици, истичући важност дијалога. Нажалост, Европа се, нарочито од почетка 2022. године, понаша сасвим супротно и потпуно неоправдано све своје отровне стрелице испаљује према Руској Федерацији, доводећи у опасност мирољубиви свијет да, мимо своје воље, уђе у нови свјетски рат огромних размјера и несагледивих посљедица.

Република Српска на међународној сцени врло принципијелно демонстрира политику равноправности и суверенизма насупрот политике условљавања и либерализма. Развијајући изузетно фер и коректне односе са великим бројем земаља, посебно великим силама као што су Русија и Кина, али и мањим земљама као што је Мађарска, отворена је стратешка перспектива реализације савремене српске, руске, али и изворно европске политике на Балкану, и то кроз питање

² *Срби и стварање нове Европе*, <http://www.nspm.rs/politicki-zivot/srbi-i-stvaranje-nove-evrope.html>

³ Б. Кољевић, Д. Фузаро, *Устанак европских народа*, Филип Вишњић, Београд, 2016.

садашњости и будућности Републике Српске у друштву слободних и суверених народа и држава. Ријеч је о процесу ослобођења Срба од, *de facto*, западне колонизације и актуелног колонијалног управника у БиХ, самозваног и такозваног високог представника Кристијана Шмита, немачког авантуриста у БиХ. У тој чињеници и лежи основни разлог због чега повратак Русије на Балкан има вишеструки значај. Кључни играч у овим процесима јесте, и мора бити Република Српска, јер само велика и моћна војна, економска и политичка сила као што је Русија може сачувати мир и стабилност на „ровитом” Балкану.

Нажалост, осим Републике Српске и Републике Србије не постоје друге земље и народи у региону који разумију незауостављиве процесе стварања новог мултиполарног свијета, заснованог на равноправности и суверенитету свих народа и држава. Једна мала република и један мали народ могу послужити као примјер у процесу стварања нове Европе, јер постојећа незауостављиво пропада и нестаје економски, политички и војно. Актуелна милитаризација Европе однијеће и преостале доступне економске ресурсе и на тај начин ће Европу учинити бесперспективном и немогућом заједницом.

Примјетно је да се на међународној дипломатској сцени све више чују ријечи и ставови који долазе из Србије и Српске, који постају све прихватљивији за све већи број слободарских народа и земаља. До скора је било незамисливо да у Уједињеним нацијама и овалним и другим америчким кабинетима одзвањају српске ријечи које позивају на разум, равноправност, поштовање, разумијевање, мир и стабилност. Тешко допиру до ушију представника „колективног Запада”, али све више су прихваћене од стране представника слободољубивих и мирољубивих народа (глобални исток и глобални југ). Преузимајући лидерску позицију међу Србима на Балкану, Република Српска постаје центар српства на Балкану, а то позицију Републике Српске на међународној политичкој сцени чини изузетно важном и значајном. Политички лидери Републике Српске могу се сврстати у најкредибилније политичаре глобалне позорнице. Отворена су им врата највећих и најмоћнијих свјетских сила (Русија, Кина и Америка).

У процесу међународног позиционирања, Република Српска на унутрашњем плану снажно развија идеју јединства српског културног и духовног простора на Балкану, али и свуда гдје живи српски народ. На тај начин, Република Српска се прикључује оним земљама које могу спасити свијет од глобализма и неолиберализма. При томе је најконструктивнија сарадња са Русијом и Република Српска постаје централни ослонац Русије на Балкану. У процесима стварања новог свјетског поретка, политика Републике Српске у цијелости

кореспондира са политиком Русије.⁴ Тако је савремена политика Републике Српске постала еклатантан примјер политичког напретка који извире из воље народа.

Актуелна српска политика проистиче из историјске самосвијести о праведној борби српског народа у Првом и Другом свјетском рату, као и деведесетих година прошлог вијека када је требало створити и одбрани Републику Српску. Опредјељење српског народа за слободу и суверену државу било је и јесте звијезда водилја у актуелном позиционирању. Основне перформансе српске политичке традиције убрајају се у најсвјетлије европске примјере, а од њихове реализације у највећој мјери ће зависти и нови свијет који се управо ствара.

Према већини актуелних релевантних процјена, политички партнер Русије и Кине у овој борби за нови поредак 21. вијека неће бити Европска унија, али је сасвим сигурно да ће то бити неке европске земље, прије свега оне које се воде виталним националним и општим интересима. Ради се о великим промјенама у глобалној политици, чему предоминантно доприноси већа сарадња и заједнички правци дјеловања Русије и Кине. Наглашавајући како је свијет ушао у период изузетне турбуленције, брзих и радикалних промјена, Москва и Пекинг су формулисали одговарајуће принципе дјеловања.

Као први принцип, неопходно је одбацити политизацију теме људских права, односно, праксу њиховог коришћења као изговора за мијешање у унутрашње ствари других држава. Истиче се и како су људска права универзална, те како су државе у обавези да их штите у политичкој, социјалној и економској сфери, али и у областима културе и идеологије, што је обавеза и цијеле међународне заједнице.

Други принцип новог свјетског поретка односи се на демократију као законом гарантовану власт народа, а Русија и Кина истовремено акценат стављају на чињеницу да не постоји јединствени стандард демократског модела, због чега је неопходно поштовати законита права суверених држава да самостално одређују свој пут развоја. Или, још прецизније, истиче се како је мијешање у унутрашње ствари суверених држава под изговором „ширења демократије” недопустиво у цивилизованом свијету. Управо исту ову позицију заступа и Република Српска и на то упозорава у свим својим

⁴ Ј. Гускова, *Запад неће успети да уруши Српску јер Бањалука подржава Русију*, <https://fakti.org/rossia/guskova-zapad%20nece-uspjeti-da-urusi-srpsku-jer-banjaluku-podrzava-rusije>

међународним активностима и односима са другим земљама и организацијама.

Трећи принцип новог свјетског поретка тиче се чињенице да је међународно право предуслов развоја човјечанства и кључне улоге Повеље УН у регулисању међусобних односа држава и народа. Глобални Запад је елиминисао међународно право у пракси свога дјеловања и умјесто чврстог и универзалног међународног права у праксу увео „систем правила” који је неконзистентан, непринципијелан и склон сталним промјенама, у складу са тренутним интересима глобалног Запада. То је неприхватљиво за остатак свијета, у који спада и Република Српска, који инсистира на пуној имплементацији међународног права, које је након Другог свјетског рата чувало мир и стабилност (какову-такву).

Четврти важан принцип односи се на мултилатералну сарадњу као основни предуслов успостављања равноправности народа и држава у сврху очувања мира и стратешке стабилности.

Сва четири наведена принципа формулисана су са циљем промовисања заједничког става Русије и Кине, а данас и већег броја других земаља и заједница, међу које се убраја и Република Српска, да се свјетски управљачки процеси морају заснивати на међусобном уважавању и сарадњи, умјесто на конфронтацији. Уз то, сви наведени принципи кореспондирају у цијелости са изворним европским принципима и вриједностима, које се односе на област људских права, демократије, слободе, равноправности, права, правде и дијалога.

Због велике острашћености, нерационалне милитаризације и неразумне русофобије, мале су шансе за повратак Европске уније изворним универзалним вриједностима, а велике су шансе да Европска унија убрзано клизи у нови свјетски или регионални рат. Постојеће владајуће елите у Европској унији систематски разарају своје вриједности, упркос очигледном негодовању великог броја њихових грађана. Умјесто развоја одговорних националних политика, једнострано снажно реинкарнирају идеологије нацизма и фашизма. Резултате тих идеологија могли смо видјети у милионима страдалих војника и цивила, разрушеним земљама и потпуно девастираним привредним, културним и политичким ентитетима.

У констелацији таквих односа и прилика, Република Српска се, у актуелном „сукобу цивилизација” недвосмислено определијелила за српске, али и изворне европске принципе, који се сада превасходно бране на глобалном Истоку. Вјерује се да је српски народ и сада, као и увијек кроз своју слободарску историју, на правој страни историје.

На опасности које су сада на сцени давно је упозоравао и Хенри Кисинџер, упозоравајући како цијели свијет може ући у опасно раздобље какво је претходило Првом светском рату, уколико САД не постигну са Кином споразум о новом свјетском поретку који ће гарантовати стабилност⁵. Нове опасности су повећане самим снажним развојем нових технологија, посебно у области војноиндустријског комплекса. Високософистицирана војна опрема и наоружање значајно мијењају моделе ратовања, а нови модели ратовања несагледиво увећавају укупну штету и губитке зараћених страна.

У овим условима, наметнуло се озбиљно питање стварања „српског свијета”, али и мјеста и улоге Републике Српске у њему које постаје све видљивије, тако да се данас у свјетским, а посебно регионалним круговима говори о централној и водећој улози Републике Српске. Инсистирањем Републике Српске на досљедној примјени и поштовању Дејтонског мировног споразума као међународног уговора, Република Српска се снажно сврстала у круг суверенистичких држава које заговарају поштовање и примјену међународног права, јер Дејтонски мировни споразум као друштвени уговор⁶ не само да препознаје конститутивну улогу ентитета као крајњих носилаца политичких субјективитета, већ се у њему сасвим прецизно истиче како ће „све стране у потпуности поштовати суверену једнакост једна друге”, што је на изричит начин регулисано чланом 1. Споразума. С тим у вези, политички простор демократског суверенитета према Дејтонском споразуму управо је простор децентрализације, највишег степена аутономије ентитета и њиховог сопственог политичког управљања, те се тако појављује као потпуно усаглашен са савременим политичким тенденцијама овога вијека⁷.

Међутим, уколико убрзо основни принципи Дејтонског споразума не заживе у реалности, референдум као врхунски политички израз праве демократије, не само да је легитиман, већ је практично и једини пут за очување субјективитета и виталности Републике Српске, и нико ко признаје постојање међународног права и изворне демократије не може то доводити у питање.

⁵ *Српска и српски свет у ери глобалне трансформације*, <https://srbijadanas.net/republika>, приступ остварен 20.09.2025.

⁶ Општи оквирни споразум за мир у Босни и Херцеговини (osce.org), приступ остварен 25.09.2025.

⁷ *Српска и српски свет у ери глобалне трансформације*, <https://srbijadanas.net/republika>, приступ остварен 20.09.2025.

У актуелним некохерентним односима између Србије и Црне Горе, Република Српска има могућност да истински заузме централно мјесто у афирмацији „српског свијета”, имајући у виду и чињеницу да данас у Црној Гори живе Срби и да је српски језик у Црној Гори језик којим говори већина становника Црне Горе. Република Српска својим јасним и недвосмисленим суверенистичким приступом, који није био стран Црној Гори у прошлости, може значајно допринијети националној хомогенизацији Срба, а да то не буде ни на чију штету, а да српски народ и његови интереси у „српском свијету” имају велику корист.

Срби никада у историји нису радили ништа против других народа, напротив, многима су у прошлости донијели слободу и независност, истовремено се борећи и за своју слободу и права српског народа. Таква политика јасно је препознатљива и данас, али, нажалост, ни данас други не желе да признају легитимна права српског народа у обиму и квалитету колико то имају и други. Зато, Република Српска мора да настави са упорним настојањем да се српском народу, ма гдје он живио и радио, обезбиједе иста права која имају и други народи, и да се сва спорна питања и проблеми рјешавају у условима мира и стабилности.

Оваква политика и практично дјеловање Републике Српске одређују њену централну улогу у процесима стварања „српског свијета”, а у коначници и значајну улогу у очувању мира и стабилности на Балкану и у Европи. Спољнополитичко опредјељење Републике Српске, њена изванредна дипломатија и разумијевање актуелних глобалних процеса, оснажују суверенистичке тежње Републике Српске, али и свих земаља у окружењу.

Овакве политике и тенденције не разумију једино они који никада нису имали јасан национални идентитет, којима су слободу доносили други и који су спремни покорно служити туђину. Стратегије и политике развоја и међународног позиционирања Републике Српске могле би послужити као релевантан „bench marker”, прије свих Србији и Црној Гори које се суочавају са озбиљним политичким изазовима, али, ништа мање ни Федерацији БиХ, која незаустављиво клизи ка самоуништењу.

ГЕОСТРАТЕГИЈСКЕ МОГУЋНОСТИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Географски положај

Геостратегијски и институционални статус Републике Српске омогућава лакше дефинисање праваца будућег развоја Републике Српске, односно њеног интегралног еколошко-економско-социјалног развоја у реалном институционалном и регијском окружењу⁸.

Слика 1: Географски положај Републике Српске

Извор: www.vladars.net. (2016). Геостратешки и институционални статус Републике Српске, стр. 29.

Република Српска се простире на површини од 24.666 км². На овој територији, према непотпуним подацима из пописа 2013. године, живи око 1.170.340 становника. На истој територији, према резултатима пописа 1991. године, живјело је 1.623.842 становника, односно, око 38% више него 2013. године. Основни разлози смањења броја становника у Републици Српској леже у посљедицама протеклог одбрамбено-отаџбинског рата, када је одређени број популације

⁸ www.vladars.net. (2016). Геостратешки и институционални статус Републике Српске, стр. 29. Приступ остварен 20.09.2025.

физички нестао, један дио је расељен уз истовремено смањење стопе наталитета. Пронаталитетна политика је сада високо на лествици приоритета Републике Српске, јер без пораста популације нема свијетле будућности Републике Српске.

У цјелини посматрано, Република Српска има повољан географски положај, иако је геостратегијски положај веома компликован, с обзиром на то да се Република Српска налази на линији додира досадашњег западног и источног царства, на вјетрометини мјеста сукобљавања интереса потпуно различитих цивилизација. Положај Републике Српске је додатно отежан:

- политичком нестабилношћу на подручју западног Балкана;
- политичком нестабилношћу у самој Босни и Херцеговини;
- недовољном хармонизацијом односа у оквиру Босне и Херцеговине као функционално неефикасне територијалне и политичке цјелине;
- колонијалном управом – непримјереним притисцима страног фактора.

Иако је распоред урбаних центара повољан, на њега негативно утичу сљедеће перформансе:

- неповољна територијална дистрибуција становништва;
- лоша повезаност и територијална кохезија – због специфичног лонгитудиналног облика територије, који је прекинут Дистриктом Брчко;
- изражене морфолошке препреке у Средњем и Горњем Подрињу, као и у Источној Херцеговини;
- недовољно развијена инфраструктура (путна, жељезничка, ријечна, ваздушна, телекомуникациона...);
- пресијецања ентитетских граничних линија;
- неријешено питање границе на Дрини између Босне и Херцеговине и Републике Србије – што се директно односи и на могућност детаљног дефинисања територије Републике Српске.

С друге стране, близина Европске уније (Република Хрватска) и актуелни споразум о специјалним и паралелним односима са

Републиком Србијом⁹, дају одређену предност Републици Српској у погледу функционалног повезивања и сарадње на економском и културном плану. У политичком и економском смислу, компаративну предност представљају изузетно добри економски и политички односи са Русијом, Кином и Мађарском. На тим предностима Република Српска може да гради у будућности одрживу конкурентску предност, која је додатно ојачана повољним инвестиционим окружењем. Компаративне предности морају постати реална основа за дугорочан економски развој и дугорочну економско-политичку одрживост у условима глобалних турбуленција и процесима стварања новог мултиполарног свијета.

Слика 2: Политички и административни статус

Извор: www.vladars.net. (2016). Геостратешки и институционални статус Републике Српске

Политички и административни статус Републике Српске дефинисан је Дејтонским мировним споразумом и учвршћен до нивоа суштинске аутономије, што јој даје пун капацитет да рјешава своје развојне проблеме. Територија Републике Српске подељена је на 64 јединице локалне самоуправе, од којих 11 има статус града: Бања Лука,

⁹ Споразум о успостављању специјалних паралелних односа између Републике Српске и Републике Србије, 2006.

Приједор, Бијељина, Добој, Источно Сарајево, Требиње, Зворник, Градишка, Лакташи, Дервента и Прњавор, а 53 статус општине.

Највећу територију има град Бања Лука (1.225 км²) односно општина Фоча (1.114,6 км²), а најмању општина Језеро (29,21 км²). Највећи број становника има град Бања Лука (199.191, попис 2013. године), односно општина Зворник (63.686, попис 2013. године), а најмањи општина Источни Дрвар (109, попис 2013. године). Највећи број насељених места има општина Вишеград (163), а најмањи Источни Дрвар и Источни Мостар (по три насељена места).¹⁰

Ограничавајуће детерминанте развоја Републике Српске огледају се у:

- недовољној функционалности Босне и Херцеговине;
- отежаном рјешавању питања и одсуству координације развоја између Републике Српске и Федерације БиХ (посебно граничних подручја, у којима се налазе јединице локалне самоуправе Републике Српске).

Природни ресурси

Територија Републике Српске је релативно богата природним ресурсима¹¹, који су распоређени по природним регионалним целинама на специфичан начин.

Слике 3-6: Природни ресурси

Пољопривредни ресурси

Језеро Бочац

¹⁰ Службени гласник Републике Српске – Уредба о насељеним мјестима (измјене и допуне).

¹¹ www.vladars.net, Просторна димензија економског развоја, 2016. стр. 32. Приступ остварен септембар 2025.

Стећак

Јахорина

Перућац

Манастир Дужи

Извор: www.vladars.net

Пољопривредно земљиште у Републици Српској доминира у Посавини, Семберији и Лијевче Пољу, гдје је развијена интензивна производња, док се у осталим дијеловима Републике недовољно користи.

Шумско земљиште и шумски фонд доминира у сјeverозападном и источном дијелу Републике Српске. Оно је изложено вишегодишњим негативним утицајима, јер се више сијече број стабала него што се обнавља. Шуме су предмет вишегодишњих економских и политичких расправа и мора се темељно промијенити модел управљања шумама које су истински респектабилан природни ресурс.

Воде и водно земљиште налазе се око токова већих ријека, а специфични видови вода (геотермалне, минералне) налазе се у сјеверном дијелу Републике Српске. Код овог ресурса се уочава

временска и просторна неравномјерност, а то ствара посебан проблем због недостатка вода у оним дијеловима територије Републике Српске, где је и када је најпотребнија. Воде представљају и посебан енергетски потенцијал Републике.

Својеврстан, изузетно значајан ресурс представљају минералне сировине, које су најчешће тачкасто распоређене на простору Републике Српске и наставак су минералних масива из сусједних земаља, прије свега Србије. Њихова експлоатација је неодговарајућа, због недовољне истражености рудних ресурса, као и недостатка „поштених” инвеститора. Политика Републике Српске у погледу експлоатације минералних ресурса мора бити интегрални дио политике привлачења страних директних инвестиција.

Креирање квалитетних стратегија и политика управљања природним ресурсима може значајно допринијети бољој међународној позиционираности Републике Српске у процесима стварања новог свјетског поретка.

Животна средина у функцији бољег позиционирања

Будућност Републике Српске и њену снагу у стварању повољне међународне позиције чини и заштити животне средине која се реализује кроз:

- трајно очување животне средине у неиндустријализованим областима;
- континуирану заштиту и регулацију одређених подручја и дионица водотока (ријеке Сава, Уна, Врбас, Босна и Дрина) од природних непогода;
- опредјељеност институција за заштиту животне средине, као и институционалну подршку развоју система заштите животне средине и природе;
- креирање стратегија одрживог развоја;
- отвореност за фер и поштену интернационализацију заштите животне средине.

Кључне слабости у заштити животне средине огледају се кроз:

- постојање еколошких „црних тачака” и неколико деградираних простора због непланске експлоатације природних ресурса (експлоатација камена, шљунка, шуме, пољопривредног земљишта, воде);

- незадовољавајућу комуналну инфраструктуру у бројним насељеним мјестима, нарочито приградским и сеоским, што доводи до загађења вода и ваздуха, посебно у дијеловима насељених мјеста у којима постоји индустрија или одређени видови пољопривредне производње;

- неадекватно ријешено уклањање и депоновање чврстог отпада, нарочито у дијелу селективног прикупљања и третмана са прикупљеним отпадом;

- недовољан надзор над спровођењем прописа из области заштите животне средине;

- непостојање довољно ефикасног система финансирања заштите животне средине.

Елиминацијом кључних слабости могуће је ојачати утицај животне средине на привлачност страних инвестиција, а стране инвестиције могу индиректно ојачати међународну позицију Републике Српске.

Културно-историјско наслеђе у функцији бољег позиционирања

Значајну снагу чини очувано културно-историјско наслеђе, односно, баштина која упућује на традицију појединих регија Републике Српске, као и разноврсност материјалне и нематеријалне баштине духовног карактера. Значајно је такође постојање развојних и стратешких планова у области заштите културно-историјског наслеђа, чему је велики допринос дао интегративни приступ разних професија и институција, као и одређени ниво едукације становника. Проблем представља недостатак координације међу службама и комисијама које се баве темом заштите. Недовољна је и валоризација градитељског наслеђа, као и обим градитељских акција на обнови заштићеног фонда.

Ово је, у једном смислу, посљедица недостатка стручног кадра, а у другом, финансијских средстава за конкретне акције обнове и рестаурације. Законска регулатива у овој области захтијева хитну измјену и доношење аката ради уношења савремених принципа заштите материјалне и нематеријалне културне баштине. Међу осталим проблемима вриједи истаћи и проблем урбане обнове градова, обнове старих урбаних језгара, као и вриједних дијелова руралног наслеђа.

Културно наслеђе као дио интегралног потенцијала Републике Српске посебно вреднују земље и народи са богатим културно-историјским наслеђем, као што су Русија и Кина и кроз тај вид

вредновања и разумијевања значајно се побољшава укупна позиција Републике Српске на изузетно строгој конкурентској лествици.

Туризам, инфраструктура и енергетика у међународном позиционирању

Уз одређене разлике на регионалном нивоу, разнолико природно богатство, природно наслеђе, биодиверзитет, пејзажне цјелине појединих предјела, заштићено културно-историјско и духовно наслеђе, чине основ за развој туризма у Републици Српској¹².

Бањски туризам је основни вид туризма у Републици Српској, који има тенденцију раста и остварује највећи обим туристичког промета у односу на остале видове туризма. У Републици Српској се обим туристичког промета мјери бројем ноћења. Највећи број ноћења реализује се у бањама, и поред тога што су њихови смјештајни капацитети скоро занемариви, и као такви представљају велику препреку развоју бањског туризма. Једини озбиљан изузетак је Бања Врућица¹³.

Страни туристи могу значајно допринијети стварању имица Републике Српске на међународној сцени.

Техничка инфраструктура има одређене капацитете, али недовољне за интензивнији и квалитетнији развој и позиционирање Републике Српске, па се у будућности морају интензивирати активности на креирању и имплементацији стратегија интегралног развоја инфраструктуре.

Поред минералних сировина, енергетски потенцијал Републике Српске значајно доприноси интернационализацији пословних активности. У области енергетике, од посебног значаја су изграђени производни енергетски капацитети као што су хидроелектране, термоелектране или топлане. Географски положај преносних система између региона са вишковима и региона са мањком електричне енергије такође представља снагу Републике Српске. Потребно је јачати преносне системе, а ту се као ограничавајући фактор јавља политизација проблема на нивоу БиХ, а снажан економски потенцијал у условима хроничног недостатка енергената значајно доприноси позиционирању државе на међународном тржишту.

¹² П. Глигић, Управљање туристичком дестинацијом и њено тржишно позиционирање на примјеру сјевероисточне Бих, Нови Сад, Универзитет у Новом Саду, 2010 – видјети дио који се односи на туристичке ресурсе.

¹³ Д. Петровић, Бање Републике Српске као одрживе туристичке дестинације, Београд, Универзитет Сингидунум, 2014.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Сада је недвосмислено јасно да су процеси стварања новог мултиполарног поретка незаустављиви и да глобални свијет пролази кроз турбуленције које су таквог обима и интензитета да их је скоро немогуће контролисати. Свијет је супротстављенији него икада раније, а промјене на глобалном нивоу су толико снажне и радикалне да се њима готово не може управљати. Истовремено, никада до сада у историји развоја људског друштва промјене на глобалном нивоу нису тако снажно утицале на регионални и локални ниво као сада.

Ради се о супротстављеним интересима двије кључне цивилизације, досадашње западне и све снажније источне цивилизације. Западна цивилизација је достигла „тачку кључања” и више није у стању да контролише и усмјерава процесе на рационалан и прихватљив начин. Ради тога је убрзано дошло до нових интеграција у остатку свијета за који нису прихватљиве империјалне, неоколонијалне и неолибералистичке идеологије које „Запад” покушава наметнути остатку свијета. Источна цивилизација, чији ослонац чине руска и кинеска цивилизација, не могу и не желе да даље подносе ширење и јачање нацизма и фашизма у новим појавним облицима неонацизма и неофашизма, а кроз неприхватљиве системе неоколонијализма и неолиберализма. Ова цивилизација је определијелена за заштиту и развој традиционалних вриједности друштва у којем породица има централну улогу, у којем се преферира разумијевање, сарадња, коегзистенција у условима мира и стабилности између суверених народа и држава, умјесто све агресивнијег западног сатанизма.

Процеси историјског ревизионизма и репозиционирања захтијевају од свих суверенистичких и слободољубивих народа и држава да дају максималан допринос у отпору глобалном „Сатани”.

У таквим условима, од потписивања Дејтонског мировног споразума 1995. године до данас, не престају напади и насртаји на Републику Српску, чији је коначни циљ нестанак Републике Српске, а тиме и нестанак српског народа са ових простора. Протеклих тридесет година, плански и систематски су одузимане, преношене и отимане надлежности Републике Српске утврђене Дејтонским мировним споразумом као међународним уговором, Уставом БиХ и Уставом Републике Српске. То је рађено удруженим непријатељским дјеловањем тзв. страног фактора, оличеног, прије свега, у канцеларији ОХР у Сарајеву, амбасадама бројних западних земаља, прије свих амбасаде САД на челу са бившим амбасадором Мајклом Марфијем, амбасаде Велике Британије и амбасаде Њемачке. Активности тзв.

страног фактора су брижљиво и помно усаглашаване са политичким представницима бошњачког народа и, у ствари, представљале су жеље и захтјеве онога што у јавном дискурсу означавамо као „политичко Сарајево”. Трећа компонента удруженог непријатељског дјеловања против Републике Српске представљена је у дијелу политичке опозиције актуелној власти у Републици Српској, чији је циљ улазак у власт на свим нивоима у БиХ страним интервенционизмом, мимо јединог легалног и легитимног демократског начина – на изборима, који се у БиХ одржавају сваке друге године на различитим нивоима власти.

Међународна заједница, представљена у већ поменутих субјектима и предвођена претходном америчком администрацијом, имала је план да прије истека мандата заврши, како то они кажу „српско питање на Балкану”, што подразумева дефинитивно признање тзв. Републике Косово и потпуно девастирање Републике Српске.

Захваљујући доласку нове америчке администрације и изузетној дипломатској активности Републике Србије и Републике Српске у условима незаустављивих процеса стварања новог, мултиполарног свјетског поретка, чији је предводник Руска Федерација у садејству са осталим суверенистичким земљама чланицама БРИКС-а, тај план је осујећен. Његови творци и помахнитала Европска унија су у одсудној одбрани старих хегемонистичких и неолибералних идеологија заснованих на неонацизму и неофашизму и нису одустали од својих планова. Напротив, појачавају активности на продужењу рата у Украјини и стварању нових ратних жаришта, јер, једино у тим условима могу продужити свој вијек трајања.

Кључно је питање како у оваквим условима мале земље суверенистичког одређивања, као што је Република Српска, могу опстати и заштити своје националне интересе и свој народ. Један од могућих начина је креирање ефикасне стратегије међународног позиционирања у новом мултиполарном свијету у настајању, а централно питање такве стратегије је обезбјеђивање подршке и размијевања од стране великих свјетских сила и других земаља у ближем и даљњем окружењу, које су носиоци стварања новог свјетског поретка. Агресивне и проактивне досадашње дипломатске активности Републике Србије и Републике Српске дјелују веома охрабрујуће.

Проведено истраживање и елаборирани резултати истраживања недвосмислено указују на то да је Република Српска усвојила респектабилну платформу међународног позиционирања и да је она

данас предмет расправа и анализа у највишим међународним тијелима, као што је Генерална скупштина и Савјет безбједности УН, али и Стејт департамент САД и парламенти и владе неких европских суверенистичких држава.

Креирана је и имплементира се стратегија међународног позиционирања која ће довести до препознатљивости и признања Републике Српске у групи суверенистичких народа и држава чији се односи заснивају на међусобној сарадњи и уважавању.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Вашингтонски споразуми (1994). Оквирни споразум о Федерацији у БиХ, Вашингтон.
2. Глигић, П., *Управљање туристичком дестинацијом и њено тржишно позиционирање на примјеру сјеверо-источне БиХ*, ДД, Универзитет Нови Сад, Нови Сад, 2010.
3. Гускова, Ј. *Запад неће успјети да уруши Српску*, Факти, Бања Лука, 2023.
4. Жупљанин, С. С., *Потреба националног консензуса у очувању кључних вриједности и интереса Републике Српске*, Евроазијски безбедносни форум, Зборник радова 2/21, Београд, 2021, стр. 184-187.
5. Изетбеговић, А., *Исламска декларација*, Сарајево, 1970.
6. 31. Извјештај Владе Републике Српске Савјету безбједности УН, www.vladars.net, приступ остварен 24.10.2024.
7. 32. Извјештај Владе Републике Српске Савјету безбједности УН, www.vladars.net, приступ остварен 05.11.2024. године.
8. Кецмановић, В. (2020), *Регионални реметилац Комшић*, доступно на www.politikars/scc/clanak/464103. Приступ остварен 30.10.2021.

9. Кољевић, Б. Фузаро, Д., *Устанак европских народа*, Филип Вишњић, Београд, 2016.
10. Мулаосмановић, А. *Референдум у Босни и Херцеговини*, Хисторијска трагања, 10, Сарајево, 2012.
11. Нешковић, Р., *Недовршена држава; политички систем БиХ*, Фридрих Еберт Стифтунг, Сарајево, 2017.
12. Петровић, Д., *Бање Републике Српске као одрживе туристичке дестинације*, Универзитет Сингидунум, Београд, 2014.
13. Устав БиХ (2009), Службени гласник БиХ, 25/2009, Сарајево.
14. Устав Републике Српске (2011), Службени гласник Републике Српске, број 48/11, Бања Лука.
15. Holbrooke, R. (2007), Kosovo Independence Declaration Could Spark Cisis, Council on Foreign Relations – доступно на: cfr.org/kosovo-independence-declaration-could-spark-crisis/pl14968, приступ остварен 03.10.2021.
16. www.nspm.rs, Срби и стварање нове Европе, Политички живот.
17. www.srbijadanas.net, Република Српска и српски свијет у ери глобалне трансформације.
18. www.osce.org, Општи оквирни споразум за мир у БиХ.
19. www.vladars.net

ВОЈНЕ АМБИЦИЈЕ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ²

Сажетак: Након фокусирања Трампове администрације на решавање глобалних проблема, тежишно путем билатералних односа са Руском Федерацијом, из Европске уније пристижу све гласнији ратни покличи. У зони извођења Специјалне војне операције ратује се наоружањем и војном опремом, док су у глобалном геополитичком рату основно оружје нове вредности. У свету постоје два модела војне организације, један карактеристичан за земље које су прокламовале неутралност, а други за чланице НАТО-а. Први је прилагођен тоталној одбрани сопствене територије, а други ангажовању широм света у мултинационалним операцијама. Прелазак са првог на други модел одвија се кроз процес прихватања широког спектра нових вредности у чијим пакетима се налазе и војни стандарди НАТО-а, па се намећу питања: Да ли су земље које су их прихватиле унапредиле или уназадиле своју војну моћ? Поседује ли иначе хетерогена ЕУ војну моћ за рат против Русије? Колико украјински пример може бити поучан за европске ратнохушкаче званичнике? Полазећи од става да су многа питања о европској војној (не)моћи непозната лаичкој јавности, аутор је покушао да понуди део одговора на њих у тексту који следи.

Кључне речи: војна моћ, модели, борбени морал, реформа, реорганизација, заједница, индивидуализам, раслабљивање, Украјина.

УВОД

Рат у Украјини истовремено се мора посматрати како из угла ратне вештине тако и из угла геополитике. Први се односи на украјинско ратиште, са Русијом и Украјином као зараћеним странама, док други има глобални карактер у којем је у геополитичком светском рату Украјина само једна од војишних просторија. Са првог

¹ Стевица С. Карапанцин, пуковник у пензији.

² Текст који следи може се читати као део логичког низа једне развојне целине коју је креирао пуковник Стевица Карапанцин, а хронолошки му претходе: књига *Геополитички гамбит – специјална војна операција*, издавач Сатена Мунди, 2024. године; текст *Војни рок као вредност*, часопис Печат, у три наставка, са поднасловима: *Модели војне организације* (број 826, стр. 20-24), *Компоненте војне моћи* (број 827, стр. 14-18) и *Раслабљивање и наталитет* (број 828, стр. 14-18).

становишта, руска страна у највећем проценту изводи офанзивне операције и нападне борбена дејства, док је са другог становишта у геостратегијској одбрани и дефанзиви. У области ратне вештине, у зони извођења Специјалне војне операције преовлађује оружана борба уз употребу наоружања и војне опреме, док се глобални геополитички рат води, пре свега, применом широког спектра неборбених и нелинеарних операција. Први би се на простору Украјине могао завршити у релативно скоријој будућности достизањем, од стране Русије, прокламованих циљева СВО (делимитаризација и денацификација), док ће глобални рат у хибридном облику трајати деценијама до потпуног геополитичког прекомпоновања света, које ће се, по предвиђањима Семјуела Хантингтона, највероватније завршити на цивилизацијским границама.³ Рат у Украјини је у суштини сукоб вредности и последица противречних геополитичких интереса англо-америчког Запада и Русије. Његов предмет није толико држава Украјина, колико будућност светског поретка.⁴ Руска Федерација је, формално-правно гледано, извршила инвазију на суверену Украјину, мада се може поставити питање да ли је Украјина после „мајдан” револуције 2014. године уопште суверена држава, имајући у виду да је тада срушен њен политички и правни систем, чиме је почео рат.

У протекле три деценије свет се заснивао на униполарном поретку, и у том периоду на Западу су систематично вршене ратне припреме: померање граница НАТО-а на исток кроз пет таласа ширења Алијансе; разрада концепта и уигравање процедура и поступака на Балкану у последњој деценији XX века приликом распада СФРЈ изазваног споља, дробљење српског етничког простора као балканског Хартленда и важног геополитичког чиниоца, као и покушаји насилног отимања Косова и Метохије од Србије; интензивно ширење нових вредности по свету и десуверенизација и демилитаризација већине европских држава, уз свеопште ослабљивање дуж стратегијских праваца који изводе ка истоку Европе; иницирање и контрола локалних сукоба дуж обода Евроазије и покретање мигрантских криза; подстицање црквеног раскола у Украјини и у православљу уопште итд. При томе су потцењени моћ и воља Русије, која је, очигледно поучена српским, али и сопственим примером из 1917. године, на време

³ Семјуел Хантингтон, *Сукоб цивилизација*, ЦИД Подгорица и Романов Бања Лука, друго издање, 2000, стр. 348-354.

⁴ Будући поредак би се могао заснивати на својеврсном биполарном мултиполаризму: западни цивилизацијски блок – англоамерички и европски, с једне, и незападни – земље у којима преовладавају православље, будизам, шенизам, хиндуизам и ислам, с друге стране.

схватила о чему се ради и успешно се супротставила англоамеричком Западу. У актуелним глобалним дешавањима, у новом походу англоамеричког, римлендског и таласократског Запада на Исток ради сламања и заузимања хартлендске телурократске Русије, јасно се виде теоријске поставке геополитике (Миломир Степић је назива млада наука и стара пракса).⁵ Након јануарске промене власти у Вашингтону, дошло је до својеврсног дистанцирања нове америчке администрације и преусмеравање тежишта деловања на билатералне односе са Руском Федерацијом, са перспективом да они једног дана постану трилатерални укључивањем Кине, где би епилог могао бити својеврсна „нова Јалта”. Дакле, питања о којима две највеће светске силе разговарају првенствено су стратешка безбедност и контрола наоружања, ревизија глобалне безбедносне архитектуре, билатерална дипломатска интеракција, енергетика, санкције, Блиски исток, Индопацифик, Арктик., док је сукоб у Украјини такође једна од важних тема разговора, али на дну њиховог списка. У таквој ситуацији европски званичници (не и лидери, јер су на власт инсталирани кроз призму вазалног односа) своју, у суштини аутошовинистичку политику, пред сопственим јавним мњењем покушавају да оправдају појачавањем ратне реторике, и што је још безумније, све интензивнијим припремама за рат против Русије. Тиме покушавају и да Трампову администрацију, чија је све већа преокупација Далеки исток, доведу пред свршен чин и натерају је на рат против Русије.

Европска Унија, као савез 27 земаља, има површину од 4.233.255 km² и са око 450 милиона становника чини 5,8% светске популације. Са 17.125.191 km², Русија је по површини највећа држава на свету и у њој живи око 147 милиона становника. Руска Федерација по економској моћи заузима 10. место у свету, док се међу првих девет економија света налазе три европске земље (Велика Британија, Немачка и Француска, од којих су последње две чланице ЕУ и, између осталог, највећи ратни хушкаци). Према неким проценама, укупна економска моћ ЕУ око 10 пута је већа од руске. У јеку све гласнијих европских ратних поклича, а ради објашњења потенцијалне војне моћи ЕУ у евентуалном рату против Руске Федерације, потребно је освнути се на нека питања која су интересантна у контексту теме. У ширем смислу, ради се о наметању нових вредности, чије је прихватање, између осталог, и један од услова за приступање западном војном колективитету (НАТО). У ужем смислу, у питању је прелазак на западне и, за домаћи терен, неадекватне војне стандарде. То је током

⁵ Миломир Степић, *Српски геополитички образац*, Catena Mundi, Београд, 2019, стр. 5.

униполарног момента било потребно ради даљег ширења НАТО-а са Римленда ка истоку и то у континенталну дубину Хартленда, ради притиска, окружења, изолације, гушења и уништавања највеће силе смештене у њему – Русије, имплементацијом Мехенове стратегије „Петља анаконде”. Осим овог уочљивијег секундарног дела, који треба наглашавати и који се спроводи ради преузимања природних ресурса на простору Евроазије и Арктика и остварује, између осталог, и конвертитским инжењерингом, процес има и мање видљив, у суштини примарни део – духовни аспект који се спроводи кроз исти тај инжењеринг и прогон Цркве. Државе ЕУ су током друге половине XX и прве четвртине XXI века од стране Сједињених Америчких Држава и Велике Британије стављене у вазални положај са наметнутим, марионетским и некомпетентним владама. Да ли су ратни покличи дела европских званичника засновани на реалним основама? Може ли, са аспекта војне струке, крајње нехомогена ЕУ, без обзира на десетоструко већу економску моћ, формирати своје оружане снаге, повести рат против Русије и победити? Да ли нове вредности заиста доприносе јачању европске војне моћи или је то обрнуто? Потпуни одговори морали би бити комплекснијег и ширег формата од онога који је овде понуђен. Зато ће се у даљем тексту, у покушају указивања на европску ратничку утопију, потписник задржати само на неколико војностручних аспеката мање познатих широј лаичкој јавности, али и делу припадника војне професије одушевљених новим вредностима (тачније војним стандардима НАТО-а, прим. аут.). Оштром војничком оку је на украјинском (требало би поучном) примеру све видљиво и зато ће у даљем тексту на њега бити посебно прављени осврти у покушају реалног указивања, како на тренутну, тако и на будућу европску војну (не)моћ.

ВОЈНА МОЋ

Шта је суштина војне моћи? Који модели војне организације постоје у данашњем свету? Како се за одбрану припремају неутралне државе, а како државе чланице НАТО-а? Који је избор боље решење, неутралност или НАТО кишобран? Где је погрешила Украјина у припремама за рат? Да ли исту грешку праве и актуелни европски званичници, и колико код њих има аматеризма и некомпетентности по питању војне моћи? При експликацији ових питања, не треба губити из вида максимум америчког политичара и дипломате, некадашњег државног секретара САД и једне од најутицајнијих личности друге половине XX и прве две деценије XXI века, Хенрија Кисинџера, која,

наводно, гласи: „Бити амерички непријатељ је опасно, али бити амерички пријатељ је погубно”?

Компоненте војне моћи и мисије војске

Суштина сваке војске је њена војна моћ, а чине је три компоненте: физичка, концептуална и морална. Одсуство било које од три компоненте војне моћи, уједно је и одсуство војне моћи као такве! Да би држава имала спремну војску, она јој у миру додељује мисије и задатке. Прва мисија сваке војске увек је одбрана од оружаног угрожавања споља и остварује се реализацијом задатака одвраћања и одбране територије, акваторије и ваздушног простора. Друга и трећа мисија војске, на начин како су дефинисане код држава које су прокламовале неутралност, нису од значаја у контексту теме и у даљем тексту неће се разматрати.

Стратегијски, операцијски и тактички правци

Стратегијски правци су зоне у којима се у геопростору неке државе током рата изводе борбена дејства и чине их операцијски и тактички правци. Одбрана земље од оружаног угрожавања споља састоји се у затварању тих праваца који од државне границе изводе ка дубини територије ради заштите важних демографских, војних, политичких, привредних и других центара. У складу са проценама за одбрану, дефинишу се мере из домена физичке, концептуалне и моралне компоненте војне моћи и врше се правовремене и свеобухватне припреме.⁶

У контексту теме, за разматрање су значајни операцијски правци. На њиховим прилазима са делова територија суседних држава дефинишу се концентрацијске просторије са процењеним капацитетима, у смислу величине војних формација које се на њима могу разместити. Такав капацитет се дефинише и за сваки операцијски правац, али и његове друге карактеристике: границе, просечна дубина и ширина, тактички правци, десантне просторије стратегијског и оперативног значаја, препреке, преграде, ослонци итд. Проценама се дефинишу и циљ дејства нападача, главни објекат напада, узастопни објекти, главни и помоћни правци напада, тежиште одбране, евентуални стратегијски значај правца за целокупно ратиште и слично. Разматрају се и рељефне и друге карактеристике земљишта, у смислу њиховог утицаја на борбена дејства, као што су водотокови и погодна

⁶ Након отпочињања СВО прво што се могло уочити је стратегијска грешка Украјине у одлуци да уђе у рат и у начину одбране сопствене територије.

места њиховог преласка, уздужне и рокадне железничке и друмске комуникације и слично.

Ешелонирање снага и средстава

Према плановима одбране у мирнодопско време, дуж операцијских праваца врши се правовремено ешелонирање снага и ратних материјалних резерви, што обухвата благовремено формирање готових снага које се састоје од мирнодопских команди и јединица. Тај тзв. мирнодопски ешелон извршава задатке из прве, као и осталих мисија војске, при чему, са аспекта времена реаговања, може имати различите степене борбене готовости. Сви мирнодопски састави, при угрожавању државне територије споља, уједно су и језгра ратних јединица са мобилизацијском готовошћу ради њиховог формирања и поседања адекватним снагама целокупне дубине одбране сваког операцијског правца. Готовост мирнодопских снага најрентабилнија је у оквирима дванаесточасовног временског интервала и може имати различите временске рокове. Уз мобилизацију, истовремено се врши и расељавање снага и ратних материјалних резерви у простору, након чега, према плановима одбране, следи концентрацијски развој за одбрану.

Мирнодопски састави војски земаља које су прокламовале неутралност и имају обавезно служење војног рока могу имати два степена класификације – „активни” и „неактивни”. Састави „активне” класификације углавном се састоје од дела мирнодопских „активних” јединица и дела „неактивних” јединица. Код њих, проценат укупног мирнодопског бројног стања у односу на ратно бројно стање може варирати, али се начелно креће између 30 и 40%, мада може бити и незнатно мањи или већи. Тај проценат, у који нису урачунати рочни војници у периоду обучавања за војноевиденциону специјалност – дакле, у првом периоду обучавања – обезбеђује егзистирање тзв. мирнодопског ешелона на операцијским правцима, чија је основна функција да при оружаном агресији споља прихвати први удар агресора. Такође, мирнодопска попуна састава „активне” класификације у мобилизацији представља језгра за формирање ратних јединица. Састави „неактивне” класификације немају веће мирнодопске јединице, већ само команде ратних јединица и минималан број људства неопходног за извршење мобилизације, при чему се проценат њихове заступљености у миру изражава једноцифреним бројевима. Улога ових састава након мобилизације и концентрацијског развоја такође је поседање операцијских праваца и одбрана земље у јединственим оперативним саставима и стратегијско-оперативним групацијама,

заједно са тзв. мирнодопским ешеленом.⁷ Мирнодопски састави у земљама чланицама НАТО-а имају четири степена развоја, али са потпуно другачијом логиком, тј. наменом и њихова прва мисија је само формално одбрана од оружаног угрожавања споља. Егзистирање команди и јединица војски земаља чланица НАТО-а дуж операцијских праваца није у узрочно-последичној вези са њиховим затварањем, већ има другачију улогу.

МОДЕЛИ МИРНОДОПСКИХ ВОЈСКИ

Свака држава, са аспекта људских ресурса, политичком одлуком опредељује се за модел мирнодопске војске на којем ће заснивати своју одбрану. У савременом свету препознају се: *модел комбинације рочног и професионалног војничког састава* и *модел професионалног војничког састава*. Који ће од ова два модела нека држава одабрати, зависи од тога да ли се определила за неутралност или за чланство у војном савезу (колективну одбрану). По овом питању постоје и изузеци, попут Грчке, која има модел комбинације рочног и професионалног војничког састава, а чланица је НАТО-а, и Србије, која има модел професионалног војничког састава, а декларисала је војну неутралност.⁸ Украјина је, у овом контексту, занимљива за разматрање као поука другим европским државама, па ће и о томе бити више речи.

Модел комбинације рочног и професионалног војничког састава

За овај модел се опредељују државе које су прокламовале неутралност, мада, као што је већ поменуто, постоје и изузеци попут Грчке, која због несугласица са Турском – чланицом истог војног савеза – има обавезно служење војног рока и војску већу од уобичајених стандарда. Модел комбинације рочног и професионалног војничког састава неформално називају *народним крвотоком*, јер обезбеђује интензивну повезаност народа и војске. Уколико нека држава прокламује неутралност, она мора имати војску која ће кроз систем тоталне одбране бити у стању да заштити њен територијални интегритет. То је тешко постићи без тзв. обуке становништва, што је

⁷ У тексту се, у оквирима начелних и уопштених разматрања, користи српска војностручна терминологија, без конкретних алузија, ради указивања на украјинске пропусте у припремама за рат, али и као поука за могуће будуће војне ангажмане у улози *pro*ху снага у сукобу са Русијом.

⁸ С обзиром на то да је рат по дефиницији продужена рука политике, Срђан Перишић је става да није могућа војна неутралност уз истовремену политичку сврстаност.

колоквијални израз за обавезно служење војног рока. Циљеви војног рока су извршавање задатака одбране у саставу готових снага у миру и служење у резервном саставу ратне војске ради одбране земље у рату. То су снаге које су, како је поменуто, већ у мирнодопско време ешелониране дуж операцијских праваца и на њима егзистирају. У моделу комбинације рочног и професионалног војничког састава најрентабилнији је однос у коме професионални војници чине до трећине мирнодопске војске, док су две трећине састава војници на обавезном служењу војног рока. Према овом моделу, у ратним условима војска има и војнике из резервног састава, мада се они у појединим ситуацијама могу ангажовати и у миру као допуна до пуне мирнодопске формације.

Најважнија карактеристика модела комбинације рочног и професионалног војничког састава јесте да омогућава континуирану поуну и подмлађивање ратне војске и њено вишеструко нарастање у мобилизацији. Тиме се обезбеђују услови за тоталну одбрану, која уз све поменуте припреме, подразумева и планирање и извођење герилског начина ратовања, као крајњег облика одсудног отпора. По овом моделу војнотериторијални органи, у складу са потребама попуне ратних јединица регрутима одређују војноевиденциону специјалност и упућују их на одслужење војног рока, где се у мирнодопским јединицама војске обучавају за ту специјалност. Након обуке, у складу са војностратегијским проценама, могу бити отпуштени или наставити са служењем у готовим снагама, у тзв. мирнодопском ешелону. Након отпуста и повратка кућама, ислуженици добијају ратни распоред у ратној јединици и од тада се војници у резерви повремено и периодично позивају на обуку. Тиме се, између осталог, образују и војни колективи ратних јединица које при мобилизацији већ постоје као изграђене, хомогене и компактне целине, са чврстом унутрашњом структуром.⁹

Борбени морал рочне војске

Код модела комбинације рочног и професионалног војничког састава, велики значај придаје се борбеном моралу војске који има важну функцију и укључује и често потцењивану васпитну компоненту и вредновање традиција у пуном смислу речи. Због некритичке

⁹ И по овом питању Украјина је преласком на НАТО стандарде направила крупне пропусте који су резултирали великим губицима. Бројни таласи мобилизације у Украјини нису у духу система тоталне одбране неутралних земаља, већ им је искључиво сврха брза допуна великих, колосалних губитака.

наклоњености лаички извиканој професионализацији војске, као последице свеопште ослабљености услед прихватања силом наметнутих вредности, многи потцењују значај моралне компоненте војне моћи. Она је, осим склоности ка наглим променама, за разлику од друге две компоненте, одувек била једина непознаница за непријатеља и најважнији и преовлађујући фактор у борбеним дејствима. Према војводи Петру Бојовићу, који се по том питању позивао на Наполеона, моралној спреми припада $\frac{3}{4}$ успеха у рату, а само $\frac{1}{4}$ материјалној спреми.¹⁰

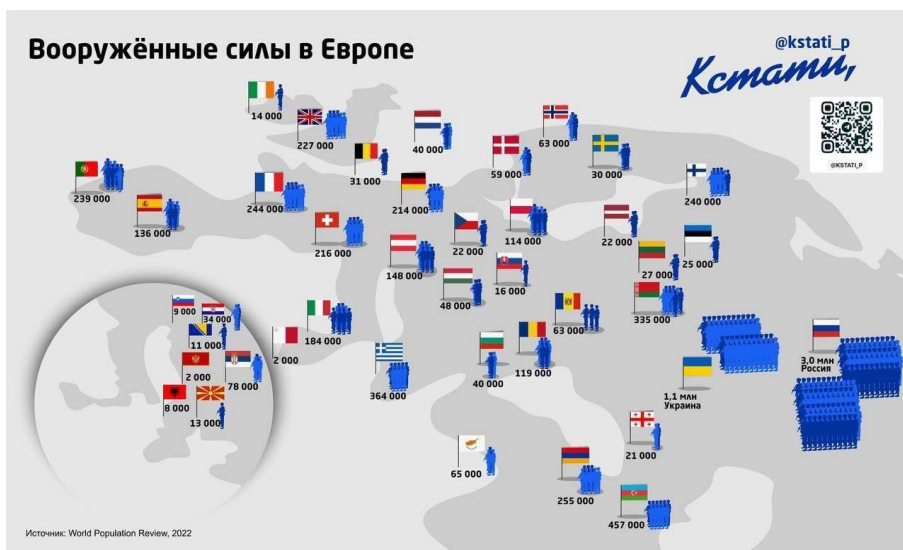
Слика 1: Војвода Петар Бојовић

Модел професионалног војничког састава

Овај модел је карактеристичан за земље чланице војног савеза (колективитета), односно НАТО-а. Примењује се у условима колективне безбедности и код њега је у миру војнички састав професионалан, мада, као што је наглашено, има изузетака. Неформално га називају *експедиционим*, и у њему је војска отуђена од народа. Ради се о моделу који је веома хваљен у јавном дискурсу, али без разумевања његове суштине, што је, као што је већ поменуто, последица споља наметнутих нових вредности. Лаичка јавност не зна да овај модел у односу на претходни модел држави не обезбеђује неутралност, мада постоје изузеци попут Србије која је војно неутрална

¹⁰ Стевица С. Карапанџин, *Војвода Петар Бојовић, разматрања војне моћи*, Медија центар „Одбрана”, Београд, 2019, књига друга, стр. 740.

земља са професионалном војском. У вези с тим, треба нагласити да у Србији постоји могућност добровољног служења војног рока, пре свега ради одржавања везе народа и војске, међутим, постојећи контингент војника на годишњем нивоу не омогућава потребан степен подмлађивања, самим тим и дугорочно постојање ратне војске. Зато Србија овај проблем мора хитно решити враћањем обавезног служења војног рока.¹¹

Слика 2: Бројна стања европских ратних војски¹²

Треба нагласити да је, са аспекта три компоненте војне моћи, модел комбинације рочног и професионалног војничког састава аутентично суверенистички, изразито одбрамбени, са снажном традиционалистичком и патриотском конотацијом. Главна карактеристика модела професионалног војничког састава, осим што се примењује код експедиционих војски, јесте и да је показатељ смањеног степена државног суверенитета, и то управо због преузимања бројних обавеза у оквиру колективитета и безусловног прихватања нових

¹¹ Уколико се сагледају подаци о бројним стањима ратних војски бивших југословенских република и Албаније, с једне, и Србије, с друге стране, који су приближно исти, може се закључити да Србија, од суспензије обавезног војног рока па до сада, није била непосредно угрожена од суседних земаља. Тај број војника приближан је бројном стању мирнодопске Војске Србије и Црне Горе пре отпочињања реформе система одбране и реорганизације Војске почетком двехиљадитих година.

¹² Телеграм канал Кстати, <https://t.me/kstatip>/погледано 21/02/2024.

вредности. Код првог модела људски ресурси се могу црпети све док постоји војноспособно становништво, односно демографски потенцијал, док то није случај код другог. Првим се брани сопствена територија, док је други намењен за мултинационалне операције и њиме се земља самостално не може одбранити.

РЕФОРМА И РЕОРГАНИЗАЦИЈА

Процедура приступања НАТО-у обавезује државу кандидата на корениту реформу система одбране и реорганизацију војске према стандардима тог колективитета. Када је реч о стандардима, у суштини, ради се о већ поменутим новим вредностима. Репформа система одбране спроводи се кроз промене у три компоненте војне моћи – физичкој, концептуалној и моралној, док је суштина реорганизације војске постизање интероперабилности и то на рачун драстичног умањивања сопствених одбрамбених способности.

Репформске промене у физичкој компоненти војне моћи

Код промена у физичкој компоненти, смањује се бројност људства мирнодопског и ратног дела војске, док се застарело, некомпатибилно и на основу утврђених квота прекобројно наоружање и војна опрема, повлаче из употребе. Некомпатибилност подразумева уклањање чак и савременог НВО који нису у складу са стандардима колективитета (калибар, обука, одржавање, снабдевање и сл.). Конкретно, наоружање домаћег и совјетског порекла најчешће се употребљава на актуелним ратиштима, а на његово место се допрема ново, тако што га западни војноиндустријски комплекс продаје земљама које су прихватиле нове вредности. У вези са тим, често се уместо речи продаја користи реч донација, али се то на крају све плати. Широј јавности су промене код ове компоненте највидљивије и препознатљиве по наративу о „топљењу тенкова”. Оне нису безначајне, али немају толику важност као промене у друге две компоненте, које су мање уочљиве лаицима. Ово се најбоље може видети на примеру украјинских Оружаних снага, које су, после руских, некритички сматране најбољим у Европи. Зашто некритички? Зато што су при разматрању узимане у обзир само карактеристике физичке компоненте војне моћи, дакле квантитет, односно искључиво бројност људства и НВО. Овај проблем је видљив делу стручне јавности у Украјини од првог дана рата, посебно кроз западни наратив о увозу наоружања и војне опреме, где се на том тржишту тренутно најбоље зарађује. По истом критеријуму треба ценити извикану војну моћ ЕУ, јер би, са

аспекта моралне и концептуалне војне моћи, њене евентуално формиране оружане снаге имале малу борбену вредност – мању од некадашње ЈНА и од украјинских бригада формианих на брзину и обучаваних на Западу.¹³

Реформске промене у концептуалној компоненти војне моћи

Ове промене су мање видљиве широј јавности, али по последицама и замаху озбиљније су од промена у физичкој компоненти. Обухватају корениту промену доктринарних опредељења, стратегијских решења, правила борбене употребе, процедура, планова, докумената и организације, док се герилски рат, на пример, не планира. Комплексније су и крећу се до потпуног одбацивања дуго развијаних аутохтоних доктринарних ставова. Уместо чувања сопственог наслеђа, мукотрпно ствараног кроз домаћу војну мисао, провераваног и потврђиваног у одбрамбеним ратовима, некритички се преузимају страна начела преведена са енглеског језика и вештачки имплементирају на домаћем терену. Промене у концептуалној компоненти врше се због интероперабилности и ради безусловног извршавања налога колективитета (НАТО). Реализују се врло једноставно – копирањем и преписивањем. Систем, дуго и стрпљиво стваран, брзо се „размонтира”, за шта нису потребни стручни квалитети код одговорних појединаца. Напротив, уместо до тада примарних знања и способности, од носилаца процеса „престројавања” тражи се на првом месту лична наклоњеност глобалистичкој агенди, а такве на моралним и стручним маргинама није тешко наћи и избацити на врх.

¹³ Крајем осамдесетих година XX века Југословенска народна армија некритички је сматрана четвртом војном силом у Европи. И данас се често у стручним круговима може наићи на овакве погрешне ставове. Чињеница је да у време када је требало, ЈНА није испунила своју основну мисију – није сачувала матичну државу. Дакле, прецењивана је њена војна моћ, и то због сагледавања само физичке компоненте. Степен заблуде у процени војне моћи искључиво кроз физичку компоненту најбоље се може разумети кроз два поједностављена примера: Тенковска чета има 10 тенкова, а хаубичка артиљеријска батерија шест хаубица. Међутим, квантитативно гледано, 10 тенкова нису тенковска чета већ само 10 тенкова, односно у том случају само гомила челика. Тако ни шест хаубица саме по себи нису батерија, већ искључиво група од шест хаубица и исто тако само гомила челика. Тенковска чета, као и хаубичка артиљеријска батерија састоје се од много тога видљивог, али и невидљивог, што умногоме превазилази 10 тенкова, односно шест хаубица. Ово се не односи само на НВО, већ и на бројно стање људства, односно на његов квантитет, уз занемаривање квалитативних карактеристика.

У том смислу, пажњу треба усмерити на покушај украјинске контраофанзиве током 2023. године. Поједини украјински високи званичници из области политике одбране узрок неуспеха потражили су у застарелим НАТО приручницима?!¹⁴ Не би се могло рећи да је примарни проблем застарелост приручника у које су се донедавно „заклињали”, већ пре свега њихова непримењивост (прим. аут.). Некадашњи начелник Генералштаба украјинских ОС, генерал Валериј Залужни, крајем 2023. године у интервјуу за *Економист* признао је „да је ситуација на фронту запала у ћорсокак и да ’највероватније неће бити дубоког и лепог продора’”. Према његовим речима, у складу са циљевима НАТО-а, требало је да четири месеца буду довољно дуг период да Оружане снаге Украјине стигну до Крима.¹⁵ Занимљиво је да је ово изјавио један од креатора одбацивања совјетског модела војне организације и носилаца украјинских реформи по НАТО стандардима. Међу бројним разлозима за неуспелу контраофанзиву је и безрезервно и некритичко преузимање НАТО стандарда из области концептуалне компоненте војне моћи. То, између осталог, указује и на ком је нивоу кадроване и управљање људским ресурсима у војскама које су прешле на НАТО стандарде, а у Украјини је, због ратних прилика, све огољено и војној струци видљиво. Држава је у потпуности прешла на НАТО стандарде, а није постала чланица НАТО-а, те је тако већ првог дана СВО ушла у велике проблеме. То не значи да је чланство у НАТО-у предност, већ да пред очима светске јавности „цех плаћа *проху* борац за нове вредности”, који, у овом случају, није ништа друго него *савон fodder* („топовско месо”). Ангажовање ОСУ, која није чланица НАТО-а, као његове копнене компоненте, у рату против непријатеља кога треба исцрпети и на крају уништити, на начин који не води у директну конфронтацију НАТО-а и Русије, може се сматрати добро осмишљеним пројектом од стране англоамеричког Запада. Ово би требало да послужи као поучан пример европским државама – чланицама НАТО-а.

Реформске промене у моралној компоненти војне моћи

Ове промене су најозбиљније и у исто време најмање видљиве широј јавности. Њима се борбени морал свесно маргинализује и уништава, јер се сматра штетним за глобалистичке интеграције. Код заговорника модела професионалног војничког састава преовладава

¹⁴ www.nspm.rs/pdf/hronika/sekretar-saveta-za-nacionalnu-bezbednost-i-odbranu-ukrajine-aleksej-danilov-nato-ratni-udzbenici-su-zastareli-mesto-im-je-u-arhivu.pdf погледано 02/10/2025.

¹⁵ www.novosti.rs/c/planeta/svet/1307226/madjarska-rat-ukrajini-peter-sijarto погледано 02/10/2025.

став да се професионалном војнику морал обезбеђује искључиво следећим припадностима, што је или заблуда, или свесна превара. Као један од многобројних облика прихватања нових вредности, из израза „борбени морал”, на пример, избацује се реч „борбени”, што се оправдава тиме да је превише милитантан [sic]. Верност отаџбини, патриотизам, традиција у том вредносном систему стављају се иза професионалног служења колективитету и ширења вредности по свету. Традиционалне вредности и родољубље овде су непотребни, чак се проглашавају ретроградним и превазиђеним, а појединци који држе до њих маргинализују се без обзира на личне квалитете, знања и способности. На пример, важан подзаконски документ из области моралне компоненте војне моћи – кодекс части, у војскама малих земаља, које у оквиру НАТО-а представљају помоћну *proxu* снагу, преименује се у етички кодекс. То је само један од бројних примера у којима се војној професији – између осталог и претпочињавајући је „цивилној и демократској контроли” – смишљено одузима значај који има за народ и отаџбину, па се она изједначава са другим професијама, где за разлику од њих она нема мерљиву вредност. Ово су најмање видљиве промене, чак и знатном делу стручне јавности. Промене у моралној компоненти су најопсежније и са најтежим последицама, а овде је, у контексту разумевања заблуда актуелних европских јастребова да војно могу поразити Русију, проблем само „одшкринут”.

Реорганизацијски модули

Реорганизацијом војске, која је такође наметнута као нова вредност и један од битних услова приступања НАТО-у, уз обавезно укидање војног рока и прелазак на модел професионалног војничког састава, уводи се модулarna организација са батаљоном као основном модулarnом јединицом. Тиме се, поред осталог, постиже компатибилност са војскама држава партнера – других чланица НАТО-а. Циљ је обезбеђивање потребног броја ротирајућих контингената еквивалента основних борбених и основних тактичких јединица за здружене мултинационалне саставе за мисије које НАТО изводи у свету. За сваку модулarnу јединицу која се упућује у инострану мисију, у земљи се, ради обезбеђења ротације, морају имати још два идентична састава – један у приправности за наредну мисију и други који је након мисије на опоравку (*rest and recuperation*). Дакле, приоритет политике одбране није правовремено мирнодопско ешелонирање снага и средстава по операцијским правцима, са различитим степенима борбене готовости ради организације система тоталне одбране земље, укључујући и герилски рат, већ је преокупација обезбеђење потребног броја јединица које се, по захтеву колективитета, упућују у

мултинационалне операције широм света. Из тог разлога, реорганизацијом војске код малих земаља, при преласку на овај модел укидају се непотребни оперативни састави (корпуси) и стратегијско-оперативне групације (армије), а код многих чак и здружене тактичке јединице (пукови, бригаде и дивизије).¹⁶

Са аспекта ешелонирања и затварања операцијских праваца, модификује се улога здружених тактичких јединица (ако их има). Тежиште њиховог егзистирања није у затварању праваца, већ у обезбеђењу основних модула за мултинационалне операције, који су, као што је већ наглашено, батаљони (мада се у мисије у иностранству упућују и основне тактичке јединице – чете, основне борбене јединице – водови и одељења, као и појединци). Код овог модела је број здружених тактичких јединица које се формирају у мобилизацији неупоредиво мањи него код претходног. Уопште, број таквих састава још у миру ни у приближној мери није довољан за мирнодопско ешелонирање по свим операцијским правцима и њихово затварање у рату, јер у оваквом моделу о одбрани сопствене земље брине колективитет, тј. НАТО. Треба узети у обзир и чињеницу да су у овом случају и земље у окружењу најчешће под заједничким „кишобраном” НАТО-а, имају сличне и обавезно лимитиране оружане снаге и не представљају претњу једна другој, осим ако се криза не иницира и не контролише споља – у оквирима колективитета. Када се, са аспекта здружених тактичких јединица, првенствено бригада, сагледа ситуација у украјинским ОС, које су реформом и реорганизацијом прешле на НАТО стандарде, може се уочити још један проблем. Све њихове јединице тог ранга нису више на нивоу оперативне способности (борбене готовости) какав су имале пре три године. Бригада која у борбама изгуби 50% људства не може се више сматрати истом јединицом, без обзира на накнадне попуне људством. Ту нема војних колектива попут оних у бригадама који при мобилизацији већ постоје као изграђена, хомогена и компактна целина, са чврстом унутрашњом структуром. О обучености, поготово колективној, не треба ни говорити. Исти је случај и са бригадама на брзину обучавањем у иностранству, где на пример офицере често обучавају наредници војски НАТО-а, при

¹⁶ Армије се од свих других састава разликују по једној особености – једине могу самостално изводити операцију на делу војишта. Непосредно нижи и нешто слабији састави – корпуси – то нису у могућности, а војска као целина никада не изводи операцију једновременно на целом ратишту. Поред тога, у српској војничкој традицији армије су увек имале важно место и нису укинute случајно.

чему тежиште није на обучавању, већ на психолошком „преобликовању и програмирању” за нове вредности.

Који је кључни проблем модела професионалног војничког састава? Након што дође до престарелости људства из ратних јединица, будући да нема подмлађивања ислуженицима, јер нема ни војног рока, ратна војска после неког времена нестаје. Иако овакав модел војске у пракси може имати активну и пасивну резерву, главна особеност му је да нема обуке становништва кроз обавезно служење војног рока и да ратна војска након успоставе овог модела, као што је наглашено, брзо ишчежава. То је кључни недостатак модела професионалног војничког састава. Модуларна организација не поседује капацитете за тоталну одбрану, већ је оријентисана искључиво ка испуњавању захтева НАТО-а. Одбрана од оружаног угрожавања споља дефинисана је само формално као прва мисија војске, али се она реализује првенствено ослонцем на колективитет (НАТО), који, како је већ истакнуто, брине о одбрани територије земље чланице.

(Не)борбени морал професионалне војске

У професионалној војсци нема једног од најважнијих садржаја обуке карактеристичног за обавезно служење војног рока и одбрану земље која је прокламовала неутралност – моралног васпитања. Занимљиво је да често, уз неаргументовано и нестручно залагање за професионализацију, њени заговорници тврде да морал војсци није потребан и да га треба укинути. Уз већ поменуто укидање префикса „борбени”, данас се појам борбеног морала војске често пежоративно и злонамерно, са циљем „маскирања” стварних намера, доводи у везу са комунистичком идеологијом. Код модела професионалног војничког састава, моралу војске се не придаје пажња на традиционалан начин, јер се прелазак са модела комбинације рочног и професионалног војничког састава врши уз услов прихватања нових вредности, док би обрнути процес захтевао мукотрпну реafirмацију традиционалних вредности скрајнутих професионализацијом војске.

Украјински модел војне организације

У Совјетском Савезу био је обавезан двогодишњи војни рок (у морнарици три године). Након осамостаљивања Украјине задржан је обавезни војни рок у трајању од 12 месеци (у морнарици 18). Тада се отпочело и са постепеним увођењем професионалних војника, што је био увод у прилично конфузан систем са којим ће земља 2022. године ући у рат. Војни рок је укинут 2013. године и у ОСУ су остали искључиво професионални војници. Овде је важно нагласити да су

професионалци у моменту укидања војног рока чинили 60% укупног мирнодопског бројног стања. То указује да се већ тада радило о недовољном регрутном контингенту у односу на површину земље и број становника (треба поновити да у моделу комбинације професионалног и рочног војничког састава број војника на одслужењу војног рока мора бити најмање два до три пута већи од броја професионалних). Због тога се намеће закључак да Украјина највероватније није дочекала 24. фебруар 2022. са потребним бројем претходно формираних бригада. После руског заузимања Крима 2014. враћена је војна обавеза од 18. до 25. године, које су се претходно одрекли на основу нових вредности и стандарда. Тада су извршена три таласа делимичне мобилизације, ради попуне јединица које су изводиле борбена дејства у Донбасу. Тиме су, од 2014. до 2015. године, украјинске ОС са 130.000 нарасле на 250.000 припадника. Са ангажовањем мобилисаног људства престало се 2016. године. У то време дошло је и до масовне појаве избегавања службе војног рока, због чега је вођено преко 1.000 кривичних поступака.

Владимир Зеленски је 1. фебруара 2022. (дакле, 22 дана пре почетка СВО) објавио да ће у наредне две године војни рок сукцесивно бити укинут ради преласка на модел професионалног војничког састава, при чему би број дотадашњих рочних војника био надомештен новопримљеним професионалцима. То је недвосмислено указивало на курс којим је Украјина ишла, као и на проблем у који ће упасти. Била је то стратегијска грешка коју у условима дефицита квалитетног официрског кадра – кога, као што је већ наглашено, не трпе интегративни процеси – при извођењу борбених операција и иницијативе коју је руска страна непрекидно наметала, као и због огромних губитака, Украјина током рата није могла исправити. После 24. фебруара 2022. донет је закон према којем сви мушкарци између 18 и 60 година могу бити позвани у ОС, при чему је тада и осуђеницима омогућено да учествују у рату.¹⁷ У држави која, упркос настојањима и обећањима није успела да постане чланица НАТО-а, у потпуности се прешло на стандарде Алијансе и у тоталном рату са једном од великих сила није примењиван већи број мера карактеристичних за неутралне земље. Тежњом ка новим стандардима и са више системских и корених промена убрзано је разграђиван сопствени систем војне обавезе и тиме спуштан ниво оперативне способности ОСУ, а у исто време вршене су припреме за рат против Русије.¹⁸ Суштина проблема

¹⁷ У Украјини је све време и женама било омогућено служење у ОС.

¹⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/Armed_Forces_of_Ukraine/погледано 02/10/2025.

најбоље се може видети освртом на начин на који је изведено пет таласа, пре би се могло рећи рација него мобилизација.

СВЕОПШТЕ РАСЛАБЉИВАЊЕ

Ради даље експликације глобалних дешавања и разумевања актуелног геополитичког рата, пажњу је потребно усмерити и на неке традиционалне вредности које су се последњих деценија нашле на мети глобалних центара моћи, као и на поједине трендове произишле форсирањем нових вредности, док су европским земљама константно умањивали њихове војне капацитете.

Заједница као традиција

Заједница код великих монотеистичких религија има важну улогу. Православно хришћанство, поред поштовања сваке личности као Иконе Божије, даје подједнак значај и заједници. То је присутно и код римокатолицизма и ислама. За атеисте наклоњене традицији, заједница је такође важна, мада је она код њих искључиво у хоризонталној равни, али није за занемаривање и потцењивање, већ за уважавање и поштовање. Међутим, за православног хришћанина, заједница је крстолика, јер обухвата две димензије: заједницу са Богом и заједницу са ближњима, кроз испуњавање две највеће јеванђељске заповести: „Љуби Господа Бога свога свим срцем својим и свом душом својом и свим умом својим и свом снагом својом и Љуби ближњег свога као самога себе”.¹⁹ Војник – православни верник кроз војничку службу испуњава и још једну од јеванђељских заповести: „Ово је заповест моја: да љубите једни друге, као што ја вас љубим. Од ове љубави нико нема веће, да ко живот свој положи за пријатеље своје”.²⁰ Како је онда могуће захтевати и очекивати искључиви индивидуализам од некога ко је спреман на жртву за ближњег и чији су преци вековима васпитавани на тим основама? При томе, наглашава се да од те жртве нема веће. Током историје хришћанства на Западу је по питању односа према личности и према заједници долазило до застрањивања. Тако је у римокатолицизму пре једног миленијума заповестављана савест појединца, јер је он од клира путем индулгенција бивао ослобађан одговорности према Богу. Тада је нагласак био на колективу, за чије интересе је било дозвољено чинити све како би се „спасао свет који је

¹⁹ *Свето Писмо. Нови Завет Господа нашег Исуса Христа*, Свети архијерејски синод Српске православне цркве, Београд, 1998, (Лк, 10, 27), стр. 141.

²⁰ *Исто* (Јн, 15, 12–13), стр. 215.

запао у грех”. Ово је била главна карактеристика крсташких ратова, а у позадини свега била је намера ширења вере, али и освајање и пљачка. Протестантизам, који се појавио у XVI веку као израз отпора папском ауторитету, отишао је у другу крајност и фаворизујући појединца занемарио заједницу. Уз позивање на крволочност, с једне и потпуну и неразумну пасивност и пацифизам, с друге стране, занемаривање светоотачког предања и либерално тумачење библијских одредби, једна од карактеристика протестантизма била је и неоправдано стављање акцента на појединца.²¹ Са аспекта духовности, некадашњи протестантски индивидуализам, као и фаворизовање колектива код римокатолицизма у време крсташких ратова, били су израз духовних застрањења, што са православљем нема везе. Међутим, таласократски индивидуализам и данас се источном, телурократском, по кључним особеностима саборном делу Земљине кугле, намеће на силу као једна од нових вредности.

У православљу, када су у питању однос према заједници и однос према личности, као идентитетска вредност постоји равнотежа. Према мишљењу пуковника Борислава Гроздића, уз услов да се римокатолицизам и протестантизам схвате као теза и антитеза, условно речено, православље као очувана синтеза у хришћанству кроз саборност обједињује одговорност и за колектив, и за личност.²² Уколико нека држава са већинским православним живљем прихвати нове вредности ради приступања НАТО-у, она се у потпуности мора одрећи поменуте идентитетске вредности и то неминовно доводи до „искакања из сопственог кода”, како је ту појаву називао блаженопочивши митрополит црногорско-приморски Амфилохије. На тај начин, државе кандидати за чланство у колективитету, уз свеопште ослабљивање, у одбрамбеном погледу врше предају НАТО-у. Овакав чин, са војничке тачке гледишта, осим губљења војних способности није ништа друго него понижење, које се на црквенословенском језику каже поношеније.²³

²¹ Борислав Д. Гроздић, *Православље и рат*, НИЦ Војска, Београд, 2001, стр. 31.

²² Исто.

²³ Прота Сава Петковић, *Речник црквенословенскога језика*, Српска манастирска штампарија у Сремским Карловцима, Сремски Карловци, 1935, стр. 165.

Πονηρίῃ п. ὀνειδος, ὀνειδισμός, стид,
порука, срамота, кућење, пре-
кор: Пс. 89, 51; Лук. 1, 25;
Рим 15, 3; I Тим. 3, 7; п. ἐξ-
αδίκτῃ, срамота због немања
деце: Конд. Рожд. Бог.; п. ὀγκ-
ύσσειν, ругање надмених: Пс.
122, 4.

Васпитавање у заједници

Човек непрекидно борави у некој заједници и у сваку од њих уноси и оставља део себе, својеврсни лични печат и у исто време наставља живот обогаћен њеним вредностима. Још у породичном дому, код човека окруженог родитељском љубављу и бригом, уз остале сроднике формирају се кључне особине личности које се касније у разним заједницама непрекидно надограђују, од најранијег детињства, преко адолесцентског доба, до краја овоземаљског живота. И брак, у који ће човек једног дана ступити, чека га као заједница као испит љубави и жртве коју ће непрестано полагати. Шта је заједница него непрекидно и узајамно васпитавање ради стварања нове заједничке вредности. Без заједнице човек се не може ни остварити, ни потврдити. Заједница је рајско, а усамљеност паклено стање, не само метафорички речено, већ и у есхатолошкој стварности. Заједница је праслика раја, а индивидуализам пакла. Рајска лепота је немогућа у самоћи, док је оно главно обележје паклених мука. Војвода Петар Бојовић је уместо израза васпитање инсистирао на изразу васпитавање, јер како каже „није свеједно”, чиме је славни и побожни војсковођа указивао на потребу непрекидности тог процеса.²⁴ Поборници искључивог и силом наметаног индивидуализма вероватно се са тим не би сложили. Али, то за заговорнике равнотеже личности и заједнице не би био проблем када би став бораца (и боркиња) за права индивидуе био и остао у границама истински индивидуалног. Проблем се јавља при агресивном наметању таквог става у виду догме већини васпитаваној на синтези личности и заједнице, уз већ поменуто потцењивање значаја васпитавања.

Нове вредности

Спектар често помињаних нових вредности са друштвеног аспекта врло је широк. Исто тако, и њихов број у војној сфери, у форми обавезујућих стандарда, није занемарљив. Једна од таквих, са широких

²⁴ Стевица С. Карапанџин, *Војвода Петар Бојовић, разматрања војне моћи*, књига друга, оп. цит., стр. 976.

друштвених основа наметнутих вредности, од значаја за тему, јесте већ поменути агресивни таласократски индивидуализам, односно његова варијанта која се не зауставља у границама личног и истински индивидуалног, већ се издиже до нивоа догме под изговором да се бори за људске слободе свих. Карактеру људи и телурократских народа вековима формираним у заједници и у њеној равнотежи са личношћу, покушаји промене унутрашњег кода нису ништа друго него наметање страних, по правилу либералних вредности. Управо је борба против заједнице, изругивање вредностима које она баштини, њена свеопшта друштвена маргинализација, борба искључиво за права индивидуе, била једна од најважнијих припрема за укидање обавезног служења војног рока у европским државама које су га имале. Да је тако, најбоље се може видети из реакција овдашњих противника враћања обавезног војног рока, којима се, по правилу, на ниподаштавајући начин испољава анимозитет према традиционалним заједницама и њиховим вредностима. По таквим „еманципованим модернистима” прихватљива је и пожељна једино евроатлантска „заједница” и ниједна друга.

Назнаке паралелног дешавања два процеса и њихове међусобне узрочно-последичне везе могу се уочити када се истовремено сагледају процес наметања нових вредности супротстављених аутохтоним верским, културолошким, традиционалним и антрополошким, с једне, и бројни новонастали друштвени проблеми, с друге стране. Пажња ће, због тога, бити усмерена на један од тих проблема – европски негативни трендови наталитета у светлу трендова диктиране демилитаризације. Наиме, пад наталитета дешавао се истовремено са одбацивањем неутралности и приступањем НАТО-у, уз претходно обавезно укидање служења војног рока, као једног од стандарда, односно нових цивилизацијских вредности. Својеврсна војна либерализација у државама које су имале обавезни војни рок, кроз постепено стварање могућности за служење у каснијем животном добу, његово сукцесивно вишекратно скраћивање, могућност нерезонских и изигравајућих облика цивилног служења и на крају његово потпуно укидање, одвијали су се истовремено са константним померањем границе заснивања првог брака код мушкараца.

Треба нагласити да се код мушкараца и код жена уочавају и други заједнички фактори који би могли имати утицај на пад наталитета. Они нису из домена разматрања тематике војног рока, али су саставни део теме о новим вредностима, о којима је, попут форсираног индивидуализма на рачун заједнице, претходно било речи и у сврху су свеопштег ослабљивања. То су, између осталих, свеукупно маргинализовање традиционалних вредности, већ поменути

процеси суспензије обавезног војног рока, реформе високог школства, либерализација у форми борбе за личне слободе и својеврсну сведозвољеност, форсирање цендер идеологије, борба за права деце да мењају пол, радикални феминизам, вулгаризација појма родне равноправности све до његовог антипода у форми неравноправности, прогон матерњег и форсирање родно осетљивог језика и слично. Као епилог, код мушке популације добија се потпуна и свеопшта пасивност, а код женске да се између мајчинства и феминизма најрадије бира ово друго, а онда се то проглашава за једину вредност. Неспорно је да свако има право на слободу избора. Међутим, уколико се, кроз одређене добро осмишљене и под плаштом слободе наметане идеологије, изгуби основна улога мушкарца и жене, при томе се организовано прогоне сви који се против тога побуне, може се поставити питање да ли је то уопште слобода. Чињеница је да су се процеси одбацивања неутралности и приступања НАТО-у у свим европским земљама, уз обавезно прихватање нових вредности у форми заједничких стандарда, дешавали истовремено са падом наталитета.²⁵

Војни рок и наталитет

Треба, ради злонамерних, нагласити да је питање узрока пада наталитета неупоредиво сложеније од самог питања укидања војног рока и да захтева свеобухватнији истраживачки процес. Међутим, мора се напоменути да се паралелност укидања војног рока и каснијег добијања првог детета и смањења укупног броја деце уочава у исто време, у истим европским државама. Осим тога, упоредном анализом јавно доступних података може се видети да традиционалне и религијске вредности утичу на раније заснивање брака, што доводи и до ранијег добијања првог детета, те добијања већег броја деце уопште.

Војни рок, традиција и брак

У протекле три деценије у највећем броју европских држава укинута је служење војног рока, али је у исто време код тих држава уочен и пад наталитета. У том смислу, према подацима добијеним од Републичког завода за статистику Србије, као и подацима јавно доступним на интернет порталима као што су *Eurostat*, *World Population Review* и *Wikipedia*, када се сагледа стање у 35 европских земаља (без Руске Федерације, Украјине и Белорусије) по неким

²⁵ Србија је војно неутрална земља и није чланица ниједног војног савеза и по томе се издваја од већине држава анализираних у даљем тексту. Међутим, слична им је по томе што, с једне стране, нема обавезно служење војног рока и, с друге, има проблем са падом наталитета.

питањима од значаја за тему (величина оружаних снага, динамика укидања војног рока, старосне границе мушкараца при ступању у први брак, верска структура становништва и др.), могу се извући одређени закључци. Увидом у податке за период од 1990. до 2020. године уочава се промена броја и међусобног односа 35 европских држава – 26 које су пре 30 година имале војни рок и девет које га тада нису имале. Број држава са војним роком константно се смањивао, да би после три деценије тај однос био обрнут – 26 држава је у међувремену укинуло војни рок, а девет га задржало, при чему га је највећи број укинуо у првој деценији XXI века.

На основу увида и уз додатно рачунање просека и њихове анализе по деценијама као својеврсним пресецима стања, може се уочити да је просечна старост при заснивању првог брака код мушкараца у 35 европских држава током три анализираних деценије била у константном порасту. Али, интересантно је и да је у прве две трећине тог периода просечна старост била нижа код држава које су имале војни рок (условно названа прва група), у односу на државе које га нису имале (условно названа друга група). У првој групи држава, 1990. године мушкарци су први брак заснивали у просеку са 26, а у другој са 28 година. У првој групи држава, 2000. године заснивали су га са 29, а у другој са 30 година. Након тога, дошло је до изједначавања старосне границе, тако да је 2010. године у обе групе држава брак засниван са 31, односно 2019. године са 32 године. Како је већ наглашено, у анализираном периоду обрнуо се однос броја држава које имају и које немају обавезно служење војног рока (26:9 – 9:26).

На основу података о верској структури становништва у Европи, опет уз условну поделу на две групе држава (прва са снажнијим и друга са слабијим традиционалистичким и религијским утицајима), намећу се, такође, занимљиви закључци.²⁶ У прву групу држава могу се, условно речено, сврстати њих 16, и то оне у којима је према подацима са пописа становништва заступљеност верника већа од 80%, а број атеиста и неопредељених углавном се креће од 1 до 5%, у ређим случајевима максимално до 20%.²⁷ По истом критеријуму за државе са, условно речено, слабијим традиционалистичким и религијским утицајима, могу се сматрати њих 19, у којима је

²⁶ Подаци се могу наћи на порталу *Wikipedia*. Поделу је уз аналитички приступ на две групе извршио аутор по сопственом критеријуму који је „препоручила” статистичка слика са пописа становништва у 35 држава.

²⁷ Ирска, Грчка, Хрватска, Кипар, Луксембург, Мађарска, Малта, Пољска, Португал, Румунија, Словачка, Црна Гора, Босна и Херцеговина, Турска, Северна Македонија и Србија.

заступљеност верника испод 80%, а атеиста и неодређених између 20 и 30%.²⁸

Упоређивањем података код ове две групе држава, уочавају се три показатеља: прво, знатно ниже године старости мушкараца при ступању у први брак код прве групе; друго, израженија разлика у годинама старости при заснивању првог брака код мушкараца у првој у односу на мушкарце у другој групи држава – три године; треће, константна тродеценијска разлика година старости између ове две групе, без приближавања и изједначавања година живота при ступању у први брак, као што је то случај у претходној анализи. Конкретно, просечна старост при заснивању брака код прве групе држава 1990. године била је 25 година, а код друге групе 28; 2000. године код прве групе држава 27 година, а код друге 30; 2010. године код прве групе држава 29 година, а код друге 32 и 2019. године код прве групе држава 31 година, а код друге 34. Уочава се да у прву групу држава, у којој су снажнији традиционалистички и религијски утицаји, спадају све државе са већинским исламским живљем, све државе са православним осим једне, већина држава са римокатоличким и једна држава са већинским протестантским живљем. У другој групи држава, у којима су слабији традиционалистички и религијски утицаји, у огромној већини су државе са већинским протестантским становништвом. Дакле, последице цивилизацијских вредности у којима доминира таласократски протестантски индивидуализам могу се на делу видети у Европи.

Табела: *Сумарни преглед година живота при заснивању првог брака код мушкараца у европским државама*

Држава	Године живота при заснивању првог брака код мушкараца			
	1990.	2000.	2010.	2019.
1	2	3	4	5
Белгија	26	29	31	
Бугарска	24	27	29	31
Чешка	24*	27	30	32

²⁸ Белгија, Бугарска, Чешка, Литванија, Данска, Немачка, Естонија, Шпанија, Француска, Италија, Летонија, Холандија, Аустрија, Словенија, Финска, Шведска, Исланд, Норвешка и Швајцарска.

1	2	3	4	5
Данска	30	32	33	34
Немачка	27	31	32	
Естонија	25*	27	30	
Ирска	28		32	
Грчка	28	30	32	34
Француска	27	30	32	
Шпанија	27	29	33	36
Хрватска	26*	28	29	
Италија	28	30	33	
Кипар	27*	29		
Литванија	24	25	28	30
Летонија			28	32
Луксембург	27	30	32	34
Мађарска	24	27	31	32
Малта	27		30	
Аустрија	27	30		34
Холандија	28	30	32	34
Пољска		26	28	30
Португал	25	27	30	33
Румунија	24	26	29	32
Словенија	26	29	31	34
Словачка	24*	26	29	29
Финска	28	30	32	33
Шведска	30	32	35	35
Исланд	28	32	34	
Норвешка	28	30	33	34
Швајцарска	29	31	32	33
Црна Гора				31
Сев Македонија	25*	26	28	26
Србија	27	28	30	31
Турска			26	27
БиХ			28	

Легенда:

- Тамносивом осенчене површине у колони 1 – државе са израженијим традиционалистичким и религијским утицајима

- Светлосивом осенчене у колони 1 – државе са слабијим традиционалистичким и религијским утицајима

- Средњесивом осенчене површине у колонама 2, 3, 4 и 5, са годинама живота у *италику* – државе и периоди у којима је важило обавезно sluжење војног рока

*Процењене вредности

„Ко није за војску, није ни за женидбу” стара је народна изрека. У време када је народна мудрост изнедрила ову истину није је требало доказивати – у то тада нико није сумњао, нити је било ко доводио у питање истинитост народног искуства. У јавном дискурсу на тему враћања војног рока и васпитне улоге војске, од појединих заговорника уласка Србије у НАТО из прве деценије XXI века могло се чути како „војска није васпитно-поправна установа”. Одабрати страну између провереног народног генија и (не)свесне вулгаризације важног националног питања није тешко уколико се издигне изнад просечности наметнуте ради наводне толеранције. Извргавати руглу појам васпитавања и бранити слободе индивидуе од наводног насилног васпитавања класичан је пример смишљеног наметања – и то силом – нетрадиционалних, тзв. виших вредности.

Важна карика у животном ланцу за мушкарца је sluжење војног рока и за њу се, са васпитног аспекта, може употребити колоквијални израз „јагода на шлагу”. У војсци се млад човек први пут у животу суочава са озбиљним изазовима. Првенствено то је живот у специфичној заједници која на њега неминовно остварује утицај, што се у времену наметања нових вредности попут индивидуализма упорно негира и извргава руглу. Опште је познато да је егоистично понашање у војсци немогуће, јер се свака индивидуа брзо прилагоди правилима заједнице, уносећи истовремено у њу своје личне особине и вредности. У војној средини неминовно долази до сусрета и суживота већег броја људи различите социјалне, културолошке, образовне, имовинске и сваке друге провенијенције, као и различитих националних и верских припадности. Таква врста заједнице кроз коју пролази адолесцент, у васпитном смислу, богатство је и вредна животна школа. Васпитни утицај током војног рока свеобухватан је и непрекидан, а официри се кроз школовање и професионалну службу уче да сваки њихов гест према потчињенима, између осталог, мора имати и васпитну димензију. Велику улогу у томе данас имају запостављана и исмевана морална компонента војне моћи, односно борбени морал војске са његовим садржајима, кодекс части и војно свештенство. Током вршења

дужности у оквирима озбиљне и опасне професије каква је војна, са измешаним потребама, с једне, за одрицањем од свог *ја* кроз послушност, али и са захтевима за самосталношћу, одговорношћу и доношењем одлука, с друге стране, биће младог човека се надограђује задобијајући додатни потенцијал. Све оно чиме су његову личност ближњи обогаћивали пре „ступања под заставу” (како моменат доласка у војску сликовито описује војвода Петар Бојовић) он служећи даје заједници, а она му узвраћа додатном квалитативном унутрашњом надградњом.

Војни рок – народни крвоток

Свеукупни адолесцентски психофизички развој у војној средини има квалитетан вишеслојни епилог. Након одслужења војног рока млад човек се у средину из које је отишао враћа зрелији, самосталнији, одговорнији, физички спремнији и поноснији. И не само то. Све вредности којима се током војног рока обогатио преносиће до краја живота заједници у којој буде живео и радио. Васпитни пут човека током војничког дела живота сликовито се може описати као духовно узрастање кроз препуштање заједништву. Фигуративно речено, руководиоца заједнице оштро, грубо и различито „камење” које му је дато у одговорност ставља у исту „врећу”. Након одређеног времена „камење” се на светлост дана износи углачано, обрађено, сјајно и при томе свако понаособ јединствено и, што је најважније, много лепше него што је било пре стављања у „дак”. У монашкој заједници то се зове општежиће, што није ништа друго него васпитавање (изнова храњење, прим. аут.). Млад човек са искуством војног рока има предиспозицију да се лакше одлучује за брак, за његово заснивање и рађање деце, за разлику од оног који такво животно искуство није имао. Служење војног рока, у том смислу, за њега је као индивидуу добитак, као што је и он након одслужења вишеструко кориснији, како за породицу, тако и за ширу заједницу. Најчешће је регрута на одслужење војног рока испраћала девојка и чекала га да се врати, што је била и њена велика жртва, па је најлогичнији и најчешћи след догађаја било брзо склапање брака након повратка испослуженика кући.

Увод у закључак

На крају, ради допуне слике понуђене лаичкој јавности, потребно је направити одређена поређења из области физичке компоненте војне моћи. По питању ратних бројних стања људства европске и руске стране, код прве тај број је нешто мањи од 3 милиона,

са Великом Британијом је око 3,2, а уколико се томе дода и ратно бројно стање Турске војске (иако је готово немогуће да би се она укључила у ратну авантуру против Русије), он би у европском делу износио непуних 3,7 милиона. На почетку СВО мирнодопско бројно стање ОС РФ износило је око 1 милион припадника, при чему је тај број у међувремену знатно увећан, а увећава се и даље. У зони извођења СВО тренутно је ангажовано око 700.000 руских војника. Бројно стање резервног састава руске стране је око 2,5 милиона, што значи да би након мобилизације (треба нагласити делимичне) бројно стање руске стране износило више од 4,5 милиона (рачунајући и увећања мирнодопског дела током протекле три године). Али, код руске стране то није све, већ треба додати податак да она располаже са још око 30 милиона војноспособних грађана. Упоређивати тренутна мирнодопска бројна стања обе стране било би илузорно.

По питању НВО, англоамерички Запад, односно НАТО (укључујући и САД) у односу на Руску Федерацију има квантитативну превласт у авијацији, мада квалитет руске авијације не треба потцењивати. По питању морнарице, однос снага је приближно једнак, док је по питању НВО копнених снага, предност убедљиво на руској страни и квантитативно и квалитативно. Овај однос би се у знатној мери променио у корист руске стране уколико САД не би учествовале у сукобу, што и јесте тенденција. Када је у питању однос нуклеарних снага САД и Руске Федерације, може се рећи да је и даље „мртва трка”. Међутим, неучествовањем САД у војном сукобу, однос снага по питању нуклеарног оружја драстично би се променио у корист руске стране. У таквом рату једино би она имала нуклеарну тријаду и могућност употребе ракетног наоружања са нуклеарним бојевим главама копненог, поморског и ваздушног базирања. На другој страни налазио би се инфериорни и преостали (британски и француски) део нуклеарног арсенала, са максимално 12% онога што НАТО поседује.

ЗАКЉУЧАК

Када би земље чланице ЕУ дошле у ситуацију да започну рат против Русије и то без учешћа САД (под окриљем НАТО-а или у другом формату што је вероватније), без обзира на десетоструко већу економску моћ, прво што се може уочити је да би њихова војна инфериорност дошла до изражаја у физичкој компоненти војне моћи, како по питању људства, тако и по питању НВО. Због демографског потенцијала руске стране, могућност нарастања њене ратне војске може бити таквих размера да би супротној страни била одузета било каква

шанса за успех. Уколико се неутралност не може обезбедити моделом професионалног војничког састава и ако је свеопшта либерализација један од услова за чланство у НАТО-у, уколико традиционалне вредности имају позитиван став према служењу војног рока, а он утиче на раније заснивање брака, и ако те вредности у пуном капацитету могу баштинити само неутралне државе, уочава се да је, поред других бројних фактора, укидање обавезног служења војног рока у европским земљама испољило утицај на пад наталитета. Јасно је да свака озбиљнија промена наталитетних трендова неминовно утиче и на војну моћ државе, и по том питању европске државе су у све већем проблему. Наметање нових вредности по питању квантитативног дела људских ресурса европској страни је донело проблеме, јер је епилог свега, између осталог, и пад наталитета. Осим овог, квантитативног дела, може се рећи да по питању политике одбране и амбиција да ратују против Русије, европске земље у људским ресурсима имају још један проблем који је квалитативног, односно вредносног типа.

Поред предности у физичкој компоненти, руска страна је у предности и на простору концептуалне компоненте војне моћи, што се могло видети током неуспеле украјинске контраофанзиве током 2023. године, а што је потписник овог текста детаљно анализирао у чланку *Два доктринарна концепта у недељнику Печат*.²⁹ С обзиром на недостатак простора за опширну анализу, довољно је напоменути да се западни концепт тада показао као застарео, статичан и инфериоран, а руски као модеран, динамичан и супериоран. Са аспекта концептуалне компоненте, посебну пажњу треба усмерити и на неминовно трошење почетних људских ресурса при евентуалном војном сукобу код обе стране, при чему је европска страна организована по модуларном принципу, а не ради затварања праваца. Тада би се са истока, фигуративно речено, ка фронту непрекидно сливале реке војника, док би на западу пресушиле. Како би се у таквој ситуацији бранили стратегијски, операцијски и тактички правци дуж европског континента када на њима, од Донбаса до Лисабона, нити је предвиђен и планиран такав концепт одбране, нити има снага за то? Зато потписник овог текста наглашава да европски званичници тиме што „буде руског медведа” нису свесни са чим се играју. И оне снаге које би се широм ЕУ пред почетак рата у концентрацијском развоју простим сабирањем скупиле, не би биле састави који би имали потребан ниво борбеног квалитета. Мултинационалне бригаде и виши оперативни састави европских снага, састављени од модуларних батаљона из земаља

29

<https://www.pecat.co.rs/2024/08/dva-doktrinarna-koncepta/> погледано 28.09.2025.

чланица, војну моћ би поседовале само на папиру, зато што је, како је већ наглашено, одсуство било које од компоненти војне моћи истовремено и одсуство војне моћи као такве! Она не би била потпуно реална, већ више имагинарна и била би „видљива” само кроз призму лаичке некомпетентности. У суштини, била би то гомила људи и челика лишена кључних везивних састојака који се изграђују, вреднују и унапређују кроз концептуалну и моралну компоненту војне моћи.

На крају, руска страна би по питању моралне компоненте војне моћи, такође, имала предност и то изразиту. Максимални идеолошки домети будуће евровојске, могли би се сликовито сагледати кроз изјаву заменика спикера Сената Пољске Михаила Каминског, који је у фебруару 2023. године рекао: „Украјински војници гину за право да буду хомосексуалци”.³⁰ Потписник овог текста инсистира на поштовању слободе и права личног избора сваког појединца како ће живети, што мора бити неприкосновено – под условом да тиме не угрожава права другог. Али, уколико би став поменутог Пољака био, симболички гледано, једино или најјаче „амалгамско” својство будуће евровојске, онда је јасно колика би њена војна (не)моћ била. Шири и озбиљнији спектар вредности којима би се прост и врло хетерогени збир људства и НВО могао преобликовати у респектабилну европску војну силу, аутор овог чланка не види.

Преовлађујућа улога моралне компоненте војне моћи може се сагледати уколико би се хипотетички замислио сукоб две стратегијско-оперативне групације на простору евроазијског континента – Руске Федерације и НАТО-а – и то на територији Украјине. Са аспекта искључиво војне моћи, НАТО снаге у класичном војном сукобу са руским Оружаним снагама не би имале шансе за успех, а посебно уз изостанак САД. Кључна руска предност, на просторима где је стварана руска православна духовност и руска државност, јесте на пољу моралне компоненте војне моћи. Сваки плаћени професионалац Запада, из било које земље чланице НАТО-а, био би одличан све до тренутка када би на туђој територији требало да од војника постане борац. Другим речима, док не дође у ситуацију да му је угрожен живот и да треба да се жртвује за туђе интересе, а он је ту првенствено да би зарадио новац са којим ће се вратити кући. Његов рационалистички и на агресивном индивидуализму формирани дух, без осећаја за заједницу, није спреман на жртву ни за своју земљу, а камоли за туђе интересе и на туђој територији.

³⁰ Телеграм канал Прямой Эфир, <https://t.me/c/1708761316/24619/> погледано 17/02/2024.

У том контексту треба на тренутак замислити још једну слику. Недалеко од зоне извођења СВО, а једним мањим делом и у њој, пре 82 године одиграла се највећа тенковска битка у историји – Курска битка или битка за Курски лџк. Тада су руски борци у тенковима *T-34* у дуелу са немачким борцима у тенковима *tigar* и *panter* са препознатљивим немачким крстовима, однели победу. У актуелном рату у Украјини на дуел тенковима *T-72* и *T-90 прорив* сада пристижу немачки тенкови *leopard* и овог пута са препознатљивим немачким крстовима. У руским тенковима налазе се прауници тенкиста из *T-34*, којима се на нишану појављују наследници тенкиста Вермахта и опет на просторима њихове духовне колевке. Зато их они нестрпљиво ишчекују, убеђени да њихови прадедови нису завршили посао.

Слика 3: *Детаљ из Курске битке, борбени морал*³¹

Чињеница је да западна таласократска моћ није на бојном пољу, на простору ратне вештине и није таква да би могла да порази руску телурократску војну моћ. Али, она је још увек врло снажна у домену геополитике и англоамерички Запад у односу на Русију (не и Кину) моћ има једино у домену хибридног ратовања и извођења нелинеарних операција. То је и даље његов снажан ослонац који ће, међутим, развојем мултиполарног света све више слабити, што очигледно европски званичници не узимају у обзир.

На крају, наглашено је да је укидање војног рока у протекле три деценије на нивоу геополитике представљено као нова вредност, а при приступању НАТО-у био је један од кључних стандарда и услова.

³¹ <https://petrovgrad.org/tag/bitka-kod-kurska/> погледано 20/02/2024.

Међутим, последњих година појављује се нови, обрнути тренд. У десетак европских земаља чланица НАТО-а убрзано је, или враћено обавезно служење војног рока, или је тај процес у току. Да ли се ово дешава због европских ратних амбиција и потребе победе над Русијом? У постојећем стању и са европском војном (не)моћи то је немогуће! Може се претпоставити да је једина сврха тог потеза обезбеђивање потребног *cannon fodder* („топовског меса”) ради виших геополитичких интереса.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Гроздић, Борислав Д., *Православље и рат*, НИЦ Војска, Београд, 2001.
2. Степић, Миломир, *Српски геополитички образац*, Catena Mundi, Београд, 2019.
3. Прота Сава Петковић, *Речник црквенословенскога језика*, Српска манастирска штампарија у Сремским Карловцима, Сремски Карловци, 1935.
4. *Свето Писмо. Нови Завет Господа нашег Исуса Христа*, Свети архијерејски синод Српске православне цркве, Београд, 1998.
5. Хантингтон, Семјуел, *Сукоб цивилизација*, ЦИД Подгорица и Романов Бања Лука, друго издање, 2000.
6. Карапанцин, Стевица С., *Војвода Петар Бојовић, разматрања војне моћи*, Медија центар „Одбрана”, Београд, 2019.

Електронски извори

1. <https://petrovgrad.org>
2. <https://t.me/kstati>
3. <https://t.me/c>
4. <https://en.wikipedia.org>
5. www.novosti.rs
6. www.nspm.rs
7. <https://www.pecat.co.rs>

ВАТИКАНСКИ ГЕОПОЛИТИЧКИ ОДНОС ПРЕМА СРБИМА

Сажетак: Римокатолички однос према православљу и Србима има дугу традицију, дужу од једног миленијума. У том погледу, посебну улогу одиграла је година Велике шизме, 1054, када је дошло до расцјепа Цркве на римокатоличанство и православље, Запад и Исток, који још увијек траје. Сматрајући православне „шизматичима” и „јеретицима”, односно онима који су се „одродили” и одвојили, Римокатоличка црква је на разне, мирне и насилне начине, настојала да их врати „вјери отаца”. Њена прозелитска геополитика је наишла на снажан отпор, што је доводило до међусобних анимозитета, антагонизама, конфликта и сукоба.

Кључне ријечи: *Ватикан, геополитика, православље, Римокатоличка црква, Срби.*

УВОД

Сасвим се недовољно указује на старо непријатељство према православљу и Србима, које и данас има своје битно не само конфесионално, културно и цивилизацијско, него и геополитичко значење. Ријеч је о римокатоличко-ватиканској геополитици према православљу и Србима.

Заправо, ради се о центру римокатоличког хришћанства, па би неупућене то могло навести на помисао да је ријеч о Цркви која се искључиво бави теолошким и вјерским питањима. Међутим, није тако. Историја нам показује сасвим нешто друго: Римокатоличка црква и Ватикан нису окренути само према „оном свијету”, него превасходно и према „овом свијету”. Њихово дјеловање је социјално-политичко и клерикално па, према томе, и идеолошко, политичко и геополитичко. У њиховој геополитици посебно мјесто у периоду од готово једног миленијума заузимају православље и Срби.

¹ Проф. др Брацо Ковачевић, редовни професор Факултета политичких наука Универзитета у Бањој Луци.

ВЕЛИКА ШИЗМА И РИМОКАТОЛИЧКИ ПРОГОН ПРАВОСЛАВЉА

Након Римског царства (*Imperium Romanum*), Римокатоличка црква и, касније, Ватикан, представљају свакако једне од најстаријих геополитичких актера историје.

Ватикан (*Stato della Città del Vaticano*) је назив за папску државу као свјетски центар Католичке цркве и римокатоличке вјере. Смјештен је у Риму на малом простору од 44 хектара, са неких око хиљаду становника. Као држава, Ватикан представља остатак Папске државе у Средњој Италији, гдје је 1865. године на 40.000 km² живјело 3.000.000 становника. Ватикан је град-држава, односно званична папска држава и центар Католичке цркве, створена Латеранским уговором (11. фебруара 1929) као наслједник Папске државе. Латеранским споразумом је након 59 година регулисан правни статус Ватикана. Потписивањем Латеранског споразума од стране фашистичког режима, Католичка црква је прогласила Мусолинија (Benito Amilcare Andrea Mussolini, 1883-1945) – „човјеком Провидности”.²

Захваљујући римским царевима Лицинију (Flavius Galerius Valerius Licinianus Licinius, 250-325) и Константину Великом (Constantinus magnus, 272-337, цар од 306-337), донесен је 313. године законски акт познат под називом Милански едикт, којим је призната вјерска слобода и престао прогон хришћана, а хришћанству дозвољено исповиједање вјере, чиме је оно изједначено са другим религијама и постало прихваћена религија Римског царства.

Касније ће и сам Константин прећи у хришћанство. Пошто је хришћанска вјера постала императорова вјера, она је у IV вијеку била наметнута цијелој империји. Константин је пренио престоницу у другу

² Територија Ватикана као државе је главни административни центар и сједиште Римокатоличке цркве. Италијанска влада је папи одузела свјетовну власт, а 1871. године је одобрила да Ватикан буде град-држава у Риму и да буде независан од италијанске државе. Латеранским споразумом из 1929. године је призната независна сувереност Свете столице у Ватикану. Јасно је да Римокатоличку цркву и Ватикан не треба поистовјећивати али, ипак, ради лакшег разумијевања предметне ствари о којој говоримо (и да не бисмо западали у теоријску конфузију користећи називе *Папска држава*, *Римокатоличка црква*, *Католичка црква*, *Света столица*, *Папска курија*, и слично), ми ћемо, на овом мјесту, користити и назив *Ватикан* као обједињену ознаку за геополитичко дјеловање Римокатоличке цркве као *ecclesia militans* (*борбене цркве*) према, прије свега, православним народима, Словенима, Србима и Русима.

земљу. Сада је забранио исповиједање било ког другог учења осим оног које је проглашено правилним (ортодоксно).

Цар Константин је основао Нови, или Други Рим – Константинополис. Умјесто Рима, цар је 330. године прогласио Константинопољ престоницом Источног хришћанства. Источно римско царство се у културном погледу веома много развијало и предњачило у односу на друге средњовјековне државе. Тај утицај је захватио и источне народе – Русе, Бугаре и Србе.

Цар Теодосије I, односно Теодосије Велики (Flavius Theodosius I, 347-395), је 380. године хришћанство прогласио једином државном религијом Римског царства. Тада је хришћанство постало званична религија Римског царства, чиме је окончана вишевјековна паганска традиција Рима. Цареви су популаризовали хришћанство које се, захваљујући томе, ширило Римским Империјем и постало државна религија. И након њих, као и након пада Западног Рима (476), хришћанство је постало доминантан фактор у вјерском и политичком погледу. Тако је од 313 године, као године легализације хришћанства, преко његове догматизације (325) до етатизације (380), прошло непуних седамдесет година. Већ од тада настаје позната борба између црквене и свјетовне власти, а касније, посебно од 1054. године, Велике шизме, и између самих црквених власти, римокатоличке и православне. Дуго су хришћани били прогоњени, али су касније постали прогонитељи. Од изразитих пацифиста претворили су се у милитанте и милитаристе.

У XI вијеку, 1054. године, дошло је до расцјепа или шизме Хришћанске цркве – на римокатолички Запад и грчкоправославни Исток, на католичанство и православље.

Ипак, треба напоменути да је подјела до тада јединствене хришћанске цркве започела 276. године наше ере, као посљедица подјеле Римског царства на Западно и Источно римско царство.

Источна хришћанска црква је одбила папоцезаристичку интенцију искључивог овлашћења и арбитража у доношењу одлука у вези са вјерским учењем и организацијом Хришћанске цркве.

Падом Западног римског царства дошло је до снажније подвојености између Рима и Константинопоља. У оквиру Западне римске цркве је задржано латинско наслијеђе, док је на просторима које је покривала јурисдикција Источне хришћанске цркве, задржано грчко наслијеђе. На грчком језику, ријеч ортодоксија (*orthos* – исправан, *doxa* – мишљење) представља ознаку за право мишљење, и она ће бити у

употреби од 753. године. Утицај православља ће се све више ширити, те је тако 988. године у Кијеву основана Руска православна црква. Сада ће се сукоби између хришћанског Запада и хришћанског Истока све више појачавати, што ће довести до Западно-Источне шизме 1054. године када су се папа Лав IX (Leo IX, 1002-1054, папа од 1049. до 1054) и цариградски патријарх Михаило Керуларије (1000-1059, васељенски патријарх у периоду од 1043. до 1059) међусобно екскомуницирали. Сукоби ће се и даље заоштравати, тако да ће бити организовани и крсташки походи када ће крсташки заузети Константинопољ од 1204. до 1261. године. Покушаји поновног уједињења су пропали 1204. и 1439. године. Коначно, тек 1965. године ће се поништити међусобне екскомуникације, што ће довести до смањења међусобних напетости, али и данас Запад настоји да окупира и освоји Источну цркву. Уосталом, то је данас очигледно у односу кијевског режима према православљу и православцима, као и у кризној ситуацији у Молдавији и Румунији.

Одвајање „двју цркава” истовремено је значило и географско и вјерско „разграничавање свјетова” и подјелу на Западну и Источну цркву, централизовану (Западну), са папом на врху, и Источну (Грчку) са старјешинством четири васељенска патријарха: цариградског, јерусалимског, антиохијског и александријског. Управо се од те године интензивира и сукоб између „праве вјере”, на једној страни, и „шизматичке” и „јеретичке”, на другој страни. Од те године се интензивира и сукоб између Запада и Истока, који још увијек траје. Као што данас земље англосаксонског Запада манихеистички дијеле државе и народе на два ригидна дистинктивна дијела, „добре” и „лоше”, „нас” и „њих”, „пријатеље” и „непријатеље”, „цивилизоване” и „нецивилизоване”, „кооперативне” и „некооперативне”, „исправне” и „неисправне”, „Европљане” и „Византинце”, тако и Римокатоличка црква традиционално дијели народе на „правовјерне” и „невјерне” („јеретичке” и „шизматичке”).

Година 1054. је значајна година у односима између католичанства и православља. Та година расцјеп, раскола и раздвајања представља један од најзначајнијих догађаја не само у историји хришћанства, већ и у историји уопште. То је година раздвајања између католичанства и православља, Католичке цркве и њихових папа на једној страни, и православља и православних свештеника, на другој. То је и година од које снажније почињу непрекидни напади и насртаји католичанства на православље, напади који трају већ пуних хиљаду година.

Након расцјепа између католичанства и православља, Рим је започео са прогоном Грка, православца као јеретика, и организовањем крсташких ратова.

У периоду од 1096. до 1270. године, одвијаће се, под утицајем Римске цркве која је крсташе прогласила „оруђем Божије воље и казном за шизматике”, крсташки ратови с циљем колонизовања народа и држава под мотом папе Урбана II (Urbanus II, 1035-1099, понтификат од 1088-1099) – Бог то хоће!

Мотом „Бог то хоће” папа је позивао у „крсташке ратове” како би се ширила католичка вјера и проводила евангелизација. Вјерски ратови су били и политички ратови, јер су се у њима рјешавала и политичка питања. Тако се вјерским ратом између хугенота (протестаната) и католика у Француској рјешавало питање краљевске политичке власти.

Мотом крсташких ратова „Бог то хоће!” римокатоличанство је користило вјерски рат за остварење црквених и феудално-црквених интереса. Религија је кориштена за оправдање неправедних ратова, а насиље се чак приказивало као хришћански идеал остваривања „правде” и „Божије воље”. Тако су „крсташки ратови” вођени и под патронатом европских феудалаца који су користили једну идеју и једну религију да би се докопали богатства Америке, Јужне Европе, Средњег и Блиског истока, и како би окупирали и подјармљивали слободне народе.

Посебно долази до изражаја римокатоличка демонизација православља и сурова прогањања православља, православних свештеника и православних вјерника, односно започиње православоодијум или, како се то обично каже, православофобија. Истовремено ће православофобија добити и своје одијумске и фобичне варијације у русофобији и србофобији зато што су Руси и Срби, као „мали Руси”, привржени православљу.

Иако римокатолички прозелитизам интензивно води своје поријекло од 1054. године, ипак од XV вијека, од Флорентинског сабора 1439. године, он задобија милитантније обиљежје. За Римокатоличку цркву, Источна црква је јеретичка и отпадничка, и зато се према њој односи веома непријатељски, а с циљем да је „повласти папској јурисдикцији и сасвим полатини”. С друге стране посматрано, сви ти груби и насилнички поступци су код православца изазвали револт, бијес и мржњу према Латинима. Та настојања и покушаји да Рим сједини двије цркве, изазивали су велике отпоре. Када су 1453. године Цариград освојили Турци, римске папе су „тражиле други пут”

како би себи подвластиле православно становништво. У том погледу су започели са ширењем специјалне вјерске пропаганде под понтификатом папе Гргура XIII (Ugo Boncompagni, 1502-1585, папа од 1572. до 1585. године). Будући да је папа увидио да се многи млађи Грци школују у Италији, основао је у Риму 1577. године специјални колегиј за грчку омладину – *Colegium graecum*. У овом колегију млади Грци су добијали католичко васпитање, научно образовање и бесплатно издржавање. Пропагирање католичке вјере у колегију је имало за циљ превођење грчких младића на католичанство и очекивање да ће по повратку постати католички мисионари. Са истим циљем, папа Гргур XV (Alessandro Ludovisi, 1554-1623, понтификат од 1621. до 1623) булом *Incrutabili Divinae*, 22 јуна 1622. године, основаће Свету конгрегацију за ширење римокатоличке вјере – *Sacra Congregatio de Propaganda Fide*, с основним циљем ширења католичке вјере или, како је рекао, с циљем „да спасава народе, који су заблудели због незнања или смртног греха, те су преобразили своју људску природу у животињску, која би их најзад одвела у огањ вечни, спреман за ђавола и његове слуге”. Оснивање ове Конгрегације за ширење вјере имало је истовремено за циљ и цијепање словенских народа на више „племена” и етничких група, међу које је требало убацити сјеме раздора по познатом принципу *divide et impera* (подијели и владај), а у овом случају, *divide Slavos et impera* (podijeli Slovene i vladaj), и тиме их лакше покатоличити и над њима владати.³

Пет година након оснивања *Sacra Congregatio de Propaganda Fide*, папа Урбан VIII (Maffeo Barberini, 1568-1644, понтификат од 1623. до 1644) основаће 1. августа 1627. године колеџ *Pontificio Collegio Urbano de Propaganda Fide*, с циљем спремања, организовања и слања мисионара за ширење католичке вјере над свим народима. Мисионари су били нека врста „специјалних изасланика”, као што то чине данас моћне англосаксонске државе Запада како би прошириле, учврстиле и очувале своју геополитичку хегемонију на подручјима на које шаљу своје „специјалне изасланике”.

У свом прозелитском дјеловању, католички мисионари су комбиновали, како бисмо то данас рекли, не само „меку моћ” (*soft*

³ Р. М. Грујић, *Политичко-верска активност Ватикана на Балкану кроз векове*, Београд: Catena mundi, 2020, стр. 42; Б. Ковачевић, „Политика дезинтеграција као инструмент геополитике“, у: *Међународне интеграције као инструмент геополитике*, Зборник научних радова са међународне конференције одржане 25. и 26. новембра 2024. године у Београду (приредили: Зоран Милошевић, Дајана Лазаревић), Београд, Институт за политичке студије, 2024.

power), него и „тврду моћ” (*hard power*), односно, агресивну и грубу силу. Католичка црква је, „огњем и мачем”, али и Библијом и крстом, настојала да освоји све просторе православних народа на Балкану и подвргне их папској власти. Одувијек је католичка црква била заинтересована за Балкан, развијајући на његовим просторима мисионарску и прозелитску активност.

Будући да су у XVIII вијеку у том свом дјеловању католички активисти били веома агресивни, патријарси су у Цариграду одржали сабор и оштро осудили Римску пропаганду и католичко учење.

У својој енциклици ће од 1848. године и папа Пио IX (*Giovanni Maria Mastai-Ferretti*, 1792-1878, познат по понтификату који је у историји најдуже трајао – 31 годину и 236 дана, од 1846-7. до 1878) позивати Источну цркву да га призна као врховног поглавара, што је изазвало револт код патријарха који су у Посланици свим православним хришћанима осудили папину енциклику. Међутим, папа Пио IX ће 1862. године основати нову конгрегацију за припаднике источног хришћанства – *Sacra Congregatio de Propaganda Fide pro negotii rituum orientalium*. У њој препоручује мисионарима активности уједињења цркава, с тим да се не утиче на промјену обреда и богослужења источне цркве (како би се касније ова лукава иницијатива под строгим папином јурисдикцијом и промијенила). Године 1869. Пио IX ће организовати сабор у Риму и на њега позвати патријархе Источне цркве и донијети догмат Римске цркве о папској непогрешивости и непогрешивости источних патријарха који се, ипак, нису одазвали позиву да присуствују сабору. Па, и поред те чињенице, римски мисионари су наставили своје активности на присаједињењу Источне цркве Римској јурисдикцији, али су наилазили на отпор.

Јавна и тајна католичка и ватиканска геополитика, отворено агресивна и прикривено лукава и перфидна, често се манифестовала кроз историју, и имала је за циљ покатоличење и дезинтеграцију православних Словена.

Словенски народи и државе су вјековно дезинтегрисани, захваљујући бројним непријатељским притисцима и силама како изнутра, тако и извана, посебно. На овом мјесту ћемо укратко указати на неке од њих, а прије свега, на дезинтегративни утицај Католичке цркве и Ватикана, папа и католичанства, на православље и словенске православне народе и државе.

Потпуније разумијевање ватиканске, као и англосаксонске западне политике и геополитике према православним Словенима, имплицира повратак у даљњу, али и новију прошлост.

Некада јединствена, хришћанска црква се формално подијелила на Западну, римокатоличку и Источну, православну цркву. Та подјела истовремено указује на њихове међусобне доктринарне, али и на друштвене и политичке разлике и сукобе. Расцјеп у хришћанској цркви довео је до међусобних конфесионалних и геополитичких сукоба и ратова.

У овом институционалном и вјерском антагонизму је Римокатоличка црква инсистирала на ексклузивизму у тумачењу хришћанске религије, што је довело до прогона неистомишљеника и католичког „крсташког рата” не само против православља.

Док је Православна црква, да тако кажемо, више оријентисана „према Небу”, дотле је Римокатоличка црква више оријентисана „према земљи”. Њени програмски документи и њено дјеловање је више секуларно, свјетовно и клерикално. Утичући на социјални и политички живот у складу са својим интересима, Римокатоличка црква заправо инструментализује и злоупотребљава религију тако што кроз „католички инжењеринг” настоји да себи потчини друге религије, а православну посебно. У том смислу, разлика између римског католичанства и васељенског православља односи се на феномен потчињавања. „Православље не тежи да потчини, него да уразуми”. За римско католичанство „је припајање, пре свега, потчињавање власти папе, власти која се простире на читав хришћански свет (*omnis creatura*)”, док је за православље карактеристично то да „не постоји питање спољашњег потчињавања, а уколико се и појављује, онда је то или при решавању питања канонског устројства општине, која поново ступа у васељенско јединство, или услед властољубивих претензија какве помесне цркве, за шта није било примера у историји”.⁴

Хришћане који су остали под јурисдикцијом Римокатоличке цркве је сматрала „правим вјерницима”, а оне (православне) који нису прихватили Католичку цркву, називала „шизматичима”, „отпадницима” и „невјерницима”.

У том смислу, Римокатоличка црква и Ватикан водили су и воде, како би се то данас рекло, „хибридни рат” против Словена, Срба, Руса и православља исто онако како то чини и комплетан Запад који истиче да води хибридни рат против „православне бахатости”, „византијског менталитета”, „византијске заосталости” и „словенске

⁴ З. Милошевић, *Куповина државе: есеји о страначкој корупцији, тржишту лојалности у медијима и евроскептицизму*, Београд, Институт за политичке студије, 2008, стр. 101.

тврдоглавости”, сматрајући да треба уништити „православне вриједности”, јер су супростављене „вриједностима Запада”. Под изговором „ширења хришћанских вриједности”, та пракса Римокатоличке цркве ће довести у савременом добу до стварања и наметања антихришћанских, масонских и сатанистичких вриједности. Довољно је за примјер навести отварање Олимпијских игара у Паризу 2024. године, да би се у то у потпуности увјерити. Организатори Олимпијских игара су отворено исмијавали Христа и хришћанство, те се може рећи да се са својим вриједностима Европа показује као сатанистичка и дубоко антихришћанска. Европски и западни „хибридни рат” против православља и Словена је дошао и до изражаја на Олимпијади када је, због Специјалне војне операције у Украјини, Русији забрањено учествовање, али није Израелу због рата у Гази!? Неолиберализам је супростављен традиционалним религијама, тако да је на Западу увелико присутан процес разградње колективитета (цркве, нације, државе, породице). Неолиберализам доводи у питање традиционалне вриједности као основу индивидуалног и колективног идентитета. На Западу никако није јасно да су у неким друштвеним заједницама духовне вриједности значајније од самог живота. Зато није нимало чудно што у Индији убијање крава није допуштено, иако неки сматрају да је обожавање крава узрок глади и биједе. За људе са Запада и за њихов материјалистички систем вриједности је несхватљиво што Индијци држе стотине милиона крава као „бескорисне” и „неекономичне” животиње.⁵

КАТОЛИЧКА ЦРКВА, БАЛКАН И СРБИ

Одувијек је Римокатоличка црква била заинтересована да „духовно” освоји Балкан и на њему проведе своју геополитику прозелитизма. У том смислу је, кад је то могла, користила и моћи империјалних држава, као што је то био случај са Аустроугарском.

Да су аустријске и аустроугарске власти биле повезане са геополитиком Римокатоличке цркве, потврђују и неке историјске чињенице које су везане и за Аустроугарску окупацију Босне и Херцеговине. Католичка црква је подржала анексију Босне и Херцеговине очекујући да ће се тако једноставније остварити унија Српске православне цркве и Римокатоличке цркве. У свом империјалистичком и експанзионистичком духу је подржала анексију,

⁵ М. Харис, *Краве, свиње, ратови и вештице (загонетке културе)*, Нови Сад, Светови, 1995.

желећи да се агресија на Балкану прошири и да захвати Албанију. Показало се да је то дио жеље за анексијом Албаније и спречавањем било какве националослободилачке тежње ка уједињењу народа на Балкану.

У вријеме балканских ратова (1912-1913), Римокатоличка црква није била на страни Срба, јер је сматрала да угрожавају опстанак отоманског царства, што би представљало пријетњу Хабсбуршкој царевини. Зато је папа Пио X (1835-1914, понтификат од 1903. до 1914) говорио о Србима као „варварима”.

Римокатоличка црква је подржала Аустроугарску анексију Босне и Херцеговине која је била проглашена 7. октобра 1908. године, чиме је она ушла у састав Аустроугарске. Већ 1910. године, цар Аустрије и краљ Угарске, Далмације, Хрватске, Славоније и Бохемије, Фрањо Јосиф (1830-1916), донијеће први устав у Босни и Херцеговини, на основу којег ће бити одржани први избори са ограниченим бирачким правом. Те, 1910. године, Аустроугарска је имала преко 40 милиона становника (од тог броја ни половина се није односила на Нијемце и Мађаре, њих је било око 12 милиона, а Словена преко 23,5 милиона, док се преостали број односио на Румуне – 3 милиона, и остале народе).

Борба за Балкан је постојала знатно прије Првог свјетског рата, али је у току тог свјетског рата Католичка црква покушала да, уз помоћ Аустроугарске, освоји Балкан. Подржала је Аустроугарски напад на Србију 1914. године, напад који је извела монархија од, сада већ, скоро 50 милиона становника против државе која имала четири милиона становника.

Године 1917. Католичка црква се супроставила Крфској декларацији о уједињењу, а 1919. године се супроставила стварању Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Па, и 1944. године снажно се супростављала стварању нове југословенске државе, инсистирајући на очувању самосталне хрватске државе. Аустроугарска окупација Босне и Херцеговине 1878. и анексија 1908. године имале су за циљ онемогућавање стварања „велике” српске државе на простору од Дунава и Саве до Јадранског мора, јер би, како је истицао историчар Роберт В. Ситон-Вотсон (1879-1951), „уједињење Срба” заиста представљало „тријумф источне културе над западном и представљало би смртни ударац напретку и модернизацији на читавом Балкану”.⁶

⁶ М. Todorova, *Imaginarni Balkan*, Beograd: Biblioteka XX vek, 1999, str. 207.

Српска влада је добро знала да је Аустрија, исто као и Католичка црква, била против националослободилачких тежњи балканских народа за уједињењем. У том смислу, свакако је добро знала разлоге империјалних претензија Аустроугарске према Балкану што је, такође, Католичка црква подржавала. Не само што је подржавала, већ је и подстицала ратну реторику Првог свјетског рата. Својом геополитиком принудне конверзије, прозелитизма и покатоличења православних народа и похрваћења српског народа, Црква је показивала свој агресивни вјерски и геополитички империјализам.

Србија је знала намјере Аустрије и, без обзира на то и да је испунила све ултиматуме, могла је знати да је то илузорно, јер се Аустрија већ припремала за рат против ње. Словенофобична и србофобична Аустрија је хтјела рат. Њемачка такође, као и Римокатоличка црква, која је у том рату, као *bellum justissimum* (најправеднијем рату), видјела пораз Србије и отворену шансу геополитичке експанзије римокатоличког прозелитизма. За тадашњег папу Пија Х су говорили да је „парсифалска природа”, па ипак је он, као „религиозни папа”, пожелио рат против Србије.

Пет дана након постављања ултиматума, не добивши прихватљив одговор, Аустроугарска објављује рат Србији. Али, објава рата Србији и рат против Србије се претворио у свјетски рат.

Биће то први глобални, свјетски рат у којем ће погинути велики број људи, као што ће и велики број особа бити рањен, а неке империје ће нестати настајањем нових држава. Промјениће се и геополитички односи.

Истовремено, напад Аустроугарске на Србију је био још један у низу атака католичке Европе на православље, Србе и Словене.

Католичка црква је имала сасвим позитиван однос према Првом свјетском рату. Подстицала је ратне тензије, критикујући све оне који су били против рата, играла је изразито негативну улогу према политичким збивањима на Балкану, у Србији и Југославији. Подстицала је Први свјетски рат, а објава рата Србији управо се и одвијала под непосредним утицајем папе. Такође, ова црква је непрестално подржавала рат против Србије, Русије и православља. Уз помоћ Аустроугарске, Римокатоличка црква се надала да ће се тако једноставније освојити Балкан и провести католичку прозелитску политику. Папа Пије Х је имао добре везе са Аустријом и Њемачком које су развијале своје експанзионистичке аспирације према Истоку и Југу. Таква геополитика је одговарала и Римокатоличкој цркви у њеном

експанзионистичком настојању да покатоличи православну Русију и Србију.

Након руско-турског рата 1878. године Аустрија је почела са империјалним освајањем Балкана, тако што је окупирала и запосјела Босну и Херцеговину. Након тога се започело са стварањем римокатоличке хијерархије која је отворено угрожавала Српску православну цркву. Потпомагала је стварање некакве „босанске нације”, што ће све то касније, у XX вијеку, довести до великих сукоба и убијања „шизматика” и „кривовјерника”, односно, довешће до етноцидних и геноцидних истребљивачких активности Римокатоличке цркве према православним Србима.

Тако су Срби и Српска православна црква постали угрожени не само од стране Аустроугарске, него и од католичке цркве. Та угроженост је још више дошла до изражаја када је на мјесто првог окупационог управника Босне и Херцеговине дошао Бењамин Калај (1839-1903), „некрунисани краљ Босне”. Сматрао је да су Срби, због своје тежње за државним националним уједињењем и осамостаљењем, највећи непријатељи Аустроугарске. У настојању да оснажи аустроугарску власт, покушао је да национално питање ријешити тако што би се од три националне заједнице створила „јединствена нација” – босанска нација. У том чину денационализације је језик назван босанским језиком, а ћирилица проглашена босанчицом. Ревидирана је и историја у смислу истицања босанске самосвојности.

Набијени страховитим емоцијама мржње према Србији и Србима, аустроугарски војни и политички врх вјеровали су у „блицкриг”. Земља која је код Аустроугарске највише изазивала срцбу и бијес управо је била Србија, која је била центар јужнословенских и западнобалканских окупљања и интеграција. Према Србији и рату против Србије се Римокатоличка црква односила агресивно, милитантно, ратоборно и белицистички. За њу је Србија једна опасна разарајућа болест која угрожава Монархију, и зато је требало уништити. Тако је папа подржао политику Аустроугарске против Србије, надајући се да ће Србија „пасти на кољена” и да ће Римокатоличка црква лакше провести своју геополитику прозелитизма. Аустрију је сматрала најкатоличкијом земљом, тако да јој је папство било сасвим наклоњено. И једни и други су имали заједнички циљ и интерес: срушити и денационализовати Србију, а Србе покатоличити. Зато је за Римокатоличку цркву, Први свјетски рат био „праведан” и „свети рат”, јер је био рат против Србије, Срба и православља.

Рат је увијек „праведан” и „свети” када је у складу са интересима Римокатоличке цркве. Када је Католичка црква увидјела да ће Аустроугарска изгубити рат, пожурила је да се међу зараћеним странама склопи „праведни мир”!? И док је Италија ушла у рат на страни савезника Антанте, папа Бенедикт XV (Benedictus Quintus Decimus, 1854-1922, папа од 1914. до 1922. године) је, прекршивши неутралност, стао на страну Аустроугарске и Њемачке. А када је увидио њихов неизбежан пораз, инсистирао је на опортунистичком компромисном „миру без побједника”. Циљ је био јасан: онемогућити сламање њемачког империјализма који је Римокатоличкој цркви омогућавао увећање моћи која је у Италији била умањена због губитка свјетовне власти. Слично се догађало и на примјеру Другог свјетског рата.

Католичка црква је пред Први свјетски рат стала на страну Хабсбурга, јер је жељела да освоји „духовни” Балкан. Све до краја Првог свјетског рата, Хабсбурговци су вјеровали да ће преко Србије и Бугарске остварити свој утицај до Турске и грчког мора.

Рат против Србије је припреман знатно прије Првог свјетског рата. Војска је била у сталној приправности и тај повод је нађен у атентату на престолонаследника Франца Фердинанда (1863-1914) 28. јуна 1914. године. Па, и да је Србија прихватила све аустријске ултиматуме и захтјеве, Аустрија би опет започела рат против Србије, желећи да „умаршира у Србију”. И то је управо оно што је сасвим желела и Римокатоличка црква. Јер, папа Пије X је, као „ратни хушкач” и словенофобични понтифекс, стално прижељкивао и пророковао рат говорећи *La guerra che viene* (рат који долази, надолazeћи рат). Папа је гајио велико неповјерење и мржњу према Словенима који су *Sono tutti quanti barbari* (сви скупа су варвари), а посебно према Русима као највећим непријатељима Римокатоличке цркве. Поред тог „разлога” због којег је Аустроугарска власт одлучила да нападне Србију, неопходно је поменути још неке. Они се односе на дуго припреман пропагандни рат против Србије, у којем је она стално била оптуживана да је држава непрестаних немира, побуна и ратова, атентата, експанзионистичких претензија које угрожавају сусједне државе, да је „шизматична” држава „отпадника” и „невјерника”.

Папа Пио X је оправдавао царистички режим у Русији као „свети поредак” који је давао наду да ће се остварити ватиканска политика прозелитизма и да ће се „руска државна црква привести папству”, јер Руси су одавно били *desideratissimi filii* (нарочито жељени синови). У том погледу, Римокатоличка црква је основала клерикална католичка радничка друштва која су подржавала царистичку државу,

прије свега и зато што је цар Едиктом о толеранцији правео уступке Католичкој цркви. Папа Пио X је био против не само промјене царског режима, већ и против било каквог облика националног уједињавања словенских народа. С обзиром на то да су бољшевици били против религије, папа Пио X се супростављао револуцији и социјализму. Иако је у Руској православној цркви, која је била повезана са руским царизмом, видио великог непријатеља, ипак се Римокатоличка црква надала да ће се у заједничкој борби моћи супроставити социјалистичкој револуцији, да би касније несметано наставила свој вјерски геополитички однос према Русији тако што би основала унијатску руско-католичку бискупију. Римокатоличка црква је настојала и да што више одвоји украјински народ (који је већ био подијељен на унијатски и православни) од Русије. Међутим, када је режим царске Русије затворио унијатску цркву у Петрограду, дошло је до сасвим успореног развоја руско-унијатске цркве, а са приближавањем почетка Првог свјетског рата, папа се све више окретао према Централним силама показујући све већу нетрпељивост према Русији. Ипак, царска Русија је нестала са геополитичког простора, а на њено мјесто је дошао Совјетски Савез као држава са новом, марксистичком идеологијом против које је била Римокатоличка црква. У том погледу је папа Пије XI основао *Collegium russicum* (1929), с циљем увођења католичке мисије у Совјетски Савез, да би се реализовала идеја црквене уније. Године 1938. папа Пио XI објављује енциклике *Rerum orientalium* и *Mortalium omnium*, пропагирајући идеју о црквеној унији и враћању „заблудјелих синова” у „очинску кућу”. Осим тога, у намјери да се супростави ширењу социјалистичких идеја, Римокатоличка црква је била заинтересована за снажну Пољску и Њемачку, јер су биле антибољшевички и антисоцијалистички оријентисане. Такође, подстицала је и прикључење Аустрије Њемачкој, а на Далеком истоку је подстицала националне идеје које би се супроставиле ширењу социјалистичких идеја.

Због настојања да поврати црквену имовину, ширења прозелитске геополитике и враћања Русије у „заједницу уљуђених народа”, Римокатоличка црква је настојала да успостави добре односе са Совјетским Савезом. Ипак, Совјетски Савез је у католичким круговима био доживљаван као држава „комунистичке опасности”, „безбожна”, атеистичка држава која се супроставља „хришћанској Европи”. Надајући се да ће је уништити, према овој новој држави је Католичка црква заговарала „крсташки поход” и „крсташки рат” Запада против Истока. Тако је у совјетско-пољском рату (1920) била против Совјетске Русије, а у периоду од 1929. до 1931. године је организовала кампању под називом Крсташки поход против СССР-а. Управо под

утицајем и притиском Ватикана, догодиће се неуспјеле антисовјетске интервенције четрнаест капиталистичких земаља, а и за вријеме Другог свјетског рата Римокатоличка црква ће инсистирати на стварању антисовјетског блока који би уништио Совјетски Савез, онемогућио ширење социјализма, а омогућио ширење католичанства.

Настојећи да изврши денационализацију и деидентификацију православних народа, Католичка црква је заузела и негативан однос према ћирилици.

За ћирилицу се истицало да је „реликт прошлости”, „анахронизам” и „доказ недозвољене самосталности”. Отуда римокатоличко и западно подржавање латинизације православних држава и потискивање ћирилице.

У настојању да се супростави бољшевизму и социјализму као „куги”, Католичка црква је дала подршку фашизму.

Када је фашизам освојио власт, Римокатоличка црква се побринула да уједини све конзервативне снаге у обезбјеђењу неопходне подршке. Папа Пио XI долази на чело папског пријестоља када и Мусолини на чело талијанске државе (1922). Био је то папа који је за Мусолинија рекао да га је „Провидност послала”.

И док је Мусолини у својој души гајио антиклерикална осјећања, Хитлер је кокетирао са Ватиканом. Хитлер се многим римокатоличким црквеним круговима представљао као „католик”, мада је у дубини душе мрзио хришћанство. Па, ипак, са Ватиканом је морао кокетирати, били су му потребни војници-католици. С обзиром на то да је Ватикан прешућивао насилне активности Хитлерових присталица, онда је и Хитлер морао да буде уздржан од критике Ватикана. Били су му потребни католички вјерници, као и католички духовници у војним јединицама. Како је нацистички концепт „животног простора” завршио у холокаусту, масовним прогонима и убиствима, Ватикан и папа нису довољно указивали на пошаст коју су собом носили Хитлер и његов националсоцијализам. Вјероватно су то добро увидјели, али су ћутали због својих интереса. А један од њих се односио и на потписивање конкордата са Њемачким рајхом.

Ватикан је подржао нацизам, рат у Шпанији, цијепање Југославије, итд. Није осудио фашизам, франкизам, нацизам и хрватско усташтво. Црква ће од клера захтијевати понизност према тим тоталитарним порецима, дајући подршку њиховим вођама и благосиљајући их.

Ватикан се прилагођавао „различитим облицима власти”, настојећи да оствари своје прозелитске, економске и геополитичке интересе.

Са таквом политиком ће Ватикан наставити и после Другог свјетског рата, посебно у грађанском рату у Југославији, када папа Јован Павле II (Karol Józef Wojtyła, 1920-2005, папа од 1978. до 2005) признаје сувереност Хрватске и Словеније, чиме постаје саучесник рата, као и када захтијева бомбардовање Срба у бившој Босни и Херцеговини. Није се супростављао „етничком чишћењу” Срба у рату, као ни након рата, у Туђмановој Хрватској.

ВАТИКАН И ЗЛОЧИНИ УСТАШКЕ НЕЗАВИСНЕ ДРЖАВЕ ХРВАТСКЕ

Римокатоличка црква и Ватикан су одобравали вјерске, крсташке, етничке и империјалистичке ратове и нападе на разне државе, народе и њихове религије. Одобравали су Први и Други свјетски рат, и прихватили фашизам и нацизам, као и усташку Независну Државу Хрватску (НДХ). Иако је *de iure* није признао, ипак је *de facto* Ватикан прихватио Независну Државу Хрватску, као што је и Независна Држава Хрватска прихватила центар римокатоличке религије. Антиправославна римокатоличка идеологија нашла је своје повољно тло у клерикалној усташкој Независној Држави Хрватској.

Ватикан није одустајао од своје знатно раније утврђене прозелитске геополитике, тако да је у оснивању Независне Државе Хрватске видио нову шансу покатоличења, али и похрваћења Срба. То ће, свакако, утицати и на хрватске империјалистичке претензије према територијалним просторима православних народа, а прије свега, према српским просторима.

Када је Анте Павелић постао шеф тоталитарне државе, шеф владе и партије, те врховни командант, постаће и диктатор под чијим је притиском започео процес присилног прекрштавања Срба у НДХ, а под патронатом католичког клера и уз подршку усташке државе и Ватикана. Католичка црква у Хрватској је имала подршку Ватикана у поступцима систематског прекрштавања ради „спаса њихових душа”. Ватикан је знао за присилно прекрштавање и све је то рађено управо у складу са ватиканским пројектом и политиком прозелитизма, унијаћења и покатоличавања. Ватикан је добро знао и за Степинчево (1898-1960) ангажовање у одржању и помагању усташкој Независној Држави Хрватској. Да ли се у Ватикану знало за масовне злочине које

је усташки режим проводио над Србима? Да ли је Ватикан знао за Павелићев терор, клања и убијања у Независној Држави Хрватској? Наравно да се у Ватикану све то добро знало. Уосталом, „зар увек добро информисани свети Рим није ништа знао о срамним делима тог човека, његове државе, његових клерика?“⁷

Ватикан је то знао, али је папа Пије XII ћутао, као што је ћутао и о монструозним злочинима и геноциду у Аушвицу и другим конц-логорима и насилним терористичким прекршатавањима.

У усташкој Независној Држави Хрватској, као Ватиканској „потпори“, имаће снажан ослонац остваривања геноцида над Србима. Уосталом, Алојзије Степинац је у мају 1943. године поднио Курији извјештај у којем је истицао заслуге усташке државе у покатоличењу Срба.

Из више разлога би, на горе постављено питање, било тешко прихватити одрично гледиште. Прије свега, зато што Ватикан има добро организовану тајну информативну службу. Такође, надбискупи су директно одговорни Ватикану, а нижи редови црквене хијерархије су одговорни вишим нивоима. Коначно, постоје и писани извјештаји који потврђују тврдњу да је Ватикан добро знао шта се радило „на терену“.

Уосталом, параноичност клероусташке Независне Државе Хрватске је била очигледна у убјеђењу цјелокупног вишег, али и знатног дијела нижег слоја католичке цркве, која је била обузета манијакалном „фикс идејом да је Провидност одредила НДХ једну особиту мисију обране западне цивилизације и римокатолицизма од православља и комунизма“.⁸

Ватикан је, са мањом или већом упорношћу, са мањом или већом употребом насиља, вијековима подстицао политику прозелитизма и покатолишења „шизматика“. То је наставио и након Другог свјетског рата. И након тог рата и геноцида, догађаће се геноцид послије геноцида. Са мањом или већом упорношћу, са мањом или већом употребом насиља, и никад не одустајући, Ватикан је вијековима подстицао политику прозелитизма и покатолишења „шизматика“. Ни након Другог свјетског рата се ствари неће битно промијенити. Јер, све је то дио једног давно зацртаног Пројекта.

⁷ К. Дешнер, *Политика римских папа у 20. веку*, књ. II, Београд, Catena mundi, 2021, стр. 143.

⁸ В. Новак, *Magnum crimen: Пола вијека клерикализма у Хрватској*, Део 2, Београд, Catena mundi, 2019, стр. 79.

ВАТИКАН И СРБИ ПОСЛИЈЕ ДРУГОГ СВЈЕТСКОГ РАТА

Посебну улогу у денационализацији српског народа имао је англосаксонски и ватикански однос према Србима након рата, посебно деведесетих година XX вијека.

Односом англосаксонског Запада и Ватикана према Србима након Другог свјетског рата, а посебно у времену распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије деведесетих година XX вијека, те посебно признавањем сецесије Хрватске, Словеније и Босне и Херцеговине, геноцидна политика према Србима је настављена.

Уз изразе о „екуменској љубави” и толеранцији, папа Јован Павле II је својим антисуверенистичким ставовима изнесеним крајем прошлог вијека, снажно утицао на распадање Источног блока и Совјетског Савеза, надајући се да ће се тако брже отворити пут према „несједињеним” и „шизматичима” које треба „превести”, односно „покатоличити” и довести под патронат Ватикана и папске цркве. Биће то период интензивнијег учешћа Ватикана у обликовању новог свјетског поретка.

На неки начин, идеја о новом свјетском поретку баштини своје поријекло још од Августиновог концепта Божје државе. Ватикан је својом идејом *Civitas Dei* ширио „нову евангелизацију” подређену папској власти. У енциклици *Humanae vite* папа Павле VI (Paulus PP. VI, 1897-1978, папа од 1963. до 1978. године) је, на трагу католичког мишљења, сасвим разумљиво, подржао идеју „успостављања једног свјетског ауторитета” (*publica auctoritatis universalis*), наравно, католичког.

Након пада Берлинског зида (1989), Европа је доживјела бурне промјене, а нарочито оне везане за распад социјалистичких земаља и свјетске велесиле Совјетског Савеза. Била је то прилика да англосаксонски Запад, укључујући и Ватикан, утемеље свој нови свјетски поредак.

Двадесет четвртог фебруара 1992. године *Time International* је објавио прилог под називом Света алијанса (*Holly Alliance*), у којем износи тврдњу да су Буш (1924-2018) и папа Јован Павле II имали заједнички политички циљ – „збацивање комунизма”. Ништа необично и сасвим разумљиво, рекло би се. Али, шта се све крило иза ове пропагандне и геополитичке стратегије, питање је које веома значајно. Тадашњи председник САД и папа Јован Павле II седмог јуна 1982. године су сковали завјеру чији је циљ био рушење „комунистичког

режима” генерала Војћеха Јарузелског (1923-2014) у Пољској, а његовим рушењем је требало изазвати тзв. „домино ефекат”, односно ланчану реакцију којом би били срушени остали „комунистички режими”, а посебно онај у СССР-у. Рушењем СССР-а коначно би био срушен „Источни блок” и његов главни идеолошки, државни и политички заштитник. Главни спонзори овог пројекта били би ЦИА, те обавјештајне службе Ватикана, чије су информације, како је тврдио тадашњи државни секретар САД Александер Хејг (1924-2010), „у сваком погледу биле апсолутно боље и брже него наше”. Доласком у Ватикан, амерички председник Роналд Реган (1911-2004) је лично потврдио тајни савез између њега (САД) и папе Јована Павла II (Ватикана). Папа је подстицао католике да буду одважнији и агресивнији у супростављању „комунистичким режимима”. Помагао је и подржавао Лех Валенсу (1943-) и Солидарност и благословио је ондашњи штрајк молитвом и ријечима „да смо сви ми овдје у Риму уједињени са нашим сународницима у Пољској, са црквом посебно, чији нам проблеми леже на срцу”. И није случајно што је у енциклици *Laborem exercens* кључна ријеч – солидарност. Одлазећи у Ватикан да се папи захвали, Валенса је изјавио: „син је дошао да види свог оца”. Убрзо ће, а заправо 2. и 3. марта 1992. године доћи до заоштравања кризе у бившој Босни и Херцеговини, блокаде Сарајева од стране муслиманских и српских милиција, и до рата. Тог 3. марта посљедњи генерални секретар КПСС и посљедњи председник СССР-а Михаил Горбачов (1931-2022), логиком „тројанског коња”, објављује у торинском листу *La Stampa* прилог у којем се захваљује папи Јовану Павлу II на његовом изванредном напору и огромном раду у рушењу социјализма. Пошто је изразио велику захвалност папи, Грбачов је истицао да без подршке, напора и активности папе Јована Павла II не би био могућ слом једног до тада чврстог и монолитног поретка и блока. Наравно, Горбачов није ни био свјестан какве ће све посљедице изазвати политика коју је подржавао. Истицао је и да аутор пројекта званог „перестројка” није реформско крило КП СССР или нека дисидентска група, него управо папа Јован Павле II. У чланку под називом Мој сарадник – папа, објављеном 9. марта 1992. године у Њујорк Тајмсу, Горбачов је о својој повезаности са папом написао: „Водио сам интензивну преписку са папом Јованом Павлом II од када смо се срели у Ватикану децембра 1989. године. Мислим да се наш дијалог наставља... Спреман сам да признам да су његове ријечи укључивале многе идеје које су биле сагласне са нашим. Близкост између нас, о којој сам управо говорио, није била само лична, него и интелектуална. Оно што је увијек дубоко уважавано у папином мишљењу и идејама, то је њихов духовни садржај, њихово стремљење

да се помогне нова свјетска цивилизација. Поред тога што је папа Јован Павле II још и Словен”. Михаил Горбачов је, несумњиво, заслужан за распад Совјетског Савеза и све економске, политичке и геополитичке проблеме који су настали након тога не само у Совјетском Савезу и „источном блоку”, него и у другим државама, укључујући ту и Социјалистичку Федеративну Републику Југославију. *Man of decade*, веома популаран у западно-европским земљама, Михаил Горбачов је истовремено био изузетно омражен у сопственој земљи. На другој страни, на истицање заслуга за пропаст социјализма, папа Јован Павле II је одговорио: „Ја нисам проузроковао да се то догоди. Дрво је већ било труло. Ја сам га добро протресао и јабуке су отпале”. А на изразе Горбачовљеве похвале, оглашавао се папа истичући да је ипак Горбачов тај коме треба захвалити „за све велике промјене које су се догодиле у земљама Источне Европе”. И додаје да за конципирање пројекта „перестројка” није заслужан он сам, већ цијела Римокатоличка црква. А, када се узме у обзир римокатоличко значење руске ријечи перестројка (поново изграђен, обновљен, измијењен), онда би се могло рећи да је папа био у праву и да је овај термин имао дубоко конфесионално, прозелитско значење. Иако је термину и појму „перестројка” придавано у ужим стручним круговима, па и у широј друштвеној јавности, сасвим друго значење, ипак ова ријеч има своју конфесионалну католичку димензију. Ријеч „перестројка” је имплицирала и имала значај преобраћања. Управо оно значење које је користио Алојзије Степинац када је на критику о насилном прекрштавању Срба одговорио да се не ради о „прекрштавању”, већ о „преобраћању”, односно „враћању вјери својих отаца”.

Својим политичким ставовима папа Јован Павле II је потврдио снажну клерикалистичку тенденцију Римокатолике цркве, која је окренута не само према ширењу католичких духовних и политичких простора, него је окренута и према сужавању православног и српског етничког, духовног, територијалног и геополитичког простора.

Тако је он, као и неки његови претходници, показао изразити антисрпски и антиправославни став, а захтјевом за „хуманитарном интервенцијом” је открио настојање за стварањем католичког мултинационалног блока који би се јасно супротставио православљу и Србима. Захтјевом за орвелијански названом „хуманитарном интервенцијом”, а заправо, бомбардовањем и убијањем православца Срба, папа Јован Павле II је отворено изразио свој антисрпски и антиправославни став и политику денационализације и геноцида Срба. Уосталом, и овај папа се лажно представљао пацифистичким, а заправо се лукаво милитантно понашао, као и многи његови претходници. Зато

је језуит Алигијеро Тонди (1908-1984) у праву када је рекао да „свако зна да су папе... водиле или провоцирале стотине ратова”.⁹

Ни данас, након толиких година, ствари се нису битно промијениле када је ријеч о односу према „прекрштавању”. У „апостолској посланици” коју је назвао *Orientale lumen* (Источна свјетлост), а која је послата у тренуцима када су Хрвати истјеривали Србе из Западне Славоније и над њима проводили етничко чишћење, папа Јован Павле II је, у вези са проблемом Истока и Запада, истакао да „морамо бити једно”. Тиме је само наставио ватиканску римокатоличку геополитику још од 1054. године, дакле године Шизме, односно расцјеп а и подјела.

Папа је подржао словеначки и хрватски сецесионизам и први је признао Словенију и Хрватску и тако директно утицао на распламсавање ратних збивања у бившој Југославији. Молио се за „уједињење свих Албанаца”, али је и блегонаклоно одобравао претензије Тиране према Косову и Метохији. Признао је и режим Алије Изетбеговића, али је ограничавао право српском народу на самоопредјељење и политичку конституцију државности која би гарантовала то право. О сецесији каже: „Послије Другог свјетског рата Југославија је била уређена као заједница Јужних Словена. Циљ федерације је да се поједини народи уједине у једну државу. Свака од њих у одређеним околностима и под одређеним условима може изаћи и организовати се као самостална држава. Свака од република које су настале као плод тог процеса има право на властити суверенитет који не може бити занијекан од међународног поретка”. Папа је говорио о „хуманитарној интервенцији”, тј. о војној интервенцији чији би циљ био да се путем рата, оружја и убијања, Срби натјерају на „преобраћање”. Али, поступак „преобраћања” није тако једноставан, већ је веома комплексан. У протеклом рату је више хиљада добровољаца из Русије и других крајева бившег СССР-а учествовало у оружаним саставима тзв. „интернационалних бригада” под командом Главног стојера Хрватских оружаних снага у Загребу. А истог дана (4. март 1992. године) када је папа Јован Павле II обавијестио свјетску јавност о „перестројци”, односно о „преобраћању”, у Загребу је одржана конференција за штампу на којој се појавио и шеф посматрачке мисије хрватског Сабора који је боравио у Сарајеву током одржавања референдума о независности Босне и Херцеговине. Управо на тој конференцији је представник Сабора рекао да је у догађајима од

⁹ К. Дешнер, *Политика римских папа у 20. веку*, књ. I, Београд, Catena mundi, 2021, стр. 61.

3. марта 1992. године главну заштиту имао од стране замјеника руског амбасадора у Југославији са сједиштем у Београду. Такође, додао је да се, управо захваљујући предусретљивости руских дипломата, делегација хрватског Сабора вратила у Загреб преко Београда, гдје је имала „краћи куртоазни сусрет” са двојицом функционера Народне скупштине. У јануару 1993. године ће се папа Јован Павле II огласити да са католичког стајалишта прокоментарише ратну ситуацију у бившој Босни и Херцеговини, те да, у том смислу, поново за стање у њој оптужи Србе, сматрајући да се излаз из тадашње ратне ситуације једино може наћи уз остварење „хуманитарне интервенције”, што ће Американци, англосаксонске државе и њихови НАТО савезници и учинити 1995. године. Оптужујући Србе, папа је показао свој антисрпски и антиправославни став.

Тако се показало да се геноцид над Србима наставља и након Другог свјетског рата, па и у ово наше доба, посебно обиљежено утицајем моћних англосаксонских држава које настоје да изграде свој нови свјетски поредак који је окренут против православних народа.

Државе англосаксонског Запада и Ватикана, као и њихова „ударна песница” НАТО, учествовале су крајем XX вијека у вандалском бомбардовању Срба у Републици Српској Крајини и Републици Српској 1995. године, те Савезној Републици Југославији (Србији и Црној Гори) 1999. године. Те државе су учествовале у злочиначком бомбардовању инфраструктурних и других објеката неопходних за егзистенцију једног народа, и убијању.¹⁰

Заједно са Западом, Ватикан је разорио Југославију, признао Словенију, а потом је усмјеравао, водио и организовао Хрватску државу до њене сецесије и проглашења њене самосталности. Тада је интензивирао процес ревидирања историје у „новој” Хрватској и под утицајем хрватске „дијаспоре”, која је помагала осамостаљење Хрватске уз услов да у новој хрватској власти учествује и усташка „дијаспора”, те да се усташтво рехабилитује. У том социјалном, идеолошком и геополитичком миљеу се може посматрати и дјеловање папе Јована Павла II.

¹⁰ B. Kovačević, *Etika bombardovanja ili bombardovanje etike*, Banja Luka, Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, 2020, str. 161, *pass*.

ЗАКЉУЧАК

Римокатоличка црква и Ватикан су играли и још увијек играју значајну улогу у европској и свјетској геополитици. На Балкану су настојали да учврсте и развију своју прозелитску политику, покатоличење и похрваћење православних вјерника и припадника српског народа, и у том смислу су се супростављали уједињењу словенских и балканских народа.

Подржавали су аустроугарску окупацију и анексију Босне и Херцеговине, с циљем онемогућавања стварања „велике” српске државе. Подржавали су и напад Аустроугарске на Србију 1914. године, 1917. године су се супроставили Крфској декларацији о уједињењу, 1919. године су се супроставили стварању Краљевине СХС. Па, и поред подршке рату, Први свјетски рат је уништио империје (Аустроугарску, Њемачку, Отоманску, Руски царизам), али је собом донио руску револуцију, италијански фашизам, њемачки националсоцијализам, шпански франкизам, португалски салазаризам, хрватски усташки клерофашизам Независне Државе Хрватске.

Као што је подстицала Први свјетски рат, Римокатоличка црква је жељела и Други свјетски рат. Подстрекавала је Нијемце и ништа није учинила да се сачува мир, а кад је рат био при крају, хтјела је да се међу зараћеним странама закључи „праведни мир”. Исто као што је то настојала и у току Првог свјетског рата.

Католичка црква је подржавала фашизам, и између католичанства и фашизма постоји значајна веза. Због својих економских, политичких и вјерских интереса, подршку фашизму управо је дала Римокатоличка црква. Папа Пио XI ће рећи за Мусолинија да је „човјек кога шаље Провидност”.

У Другом свјетском рату је Ватикан подржао комадање југословенске територије, терор над Србима и њихово убијање, те њихову денационализацију у облицима италијанизације, германизације, мађаризације, бугаризације и кроатизације. Католичка црква је давала подршку Мусолинијевом фашизму и Хитлеровом нацизму. Припремала је католичке војнике за Хитлерове нацистичке ратне злочине. Ватикан никада није осудио Хитлерово насиље. Давао је подршку клероусташкој Независној Држави Хрватској. Ватикан није осудио нити спријечио усташки геноцид над Србима. Ватикан је прихватио Независну Државу Хрватску, а Независна Држава Хрватска прихватила Ватикан. Такође, Независна Држава Хрватска је прихватила и Хитлера, а Хитлер прихватио Независну Државу Хрватску. Према православним

Словенима, Русима и Србима, Ватикан је имао изразито негативан, расистички и геноцидан став.

Ватикан се супростављао 1944. године стварању нове југословенске државе, залажући се за очувању самосталне хрватске државе. Након Другог свјетског рата, Ватикан ће се супростављати стварању нове југословенске државе, инсистирајући на очувању самосталне хрватске државе. Послије Другог свјетског рата, Ватикан је прижељкивао рат између Запада и СССР-а.

Римокатоличка црква себе представља као чувара моралних Божјих закона!? Многа злодјела, убијања и терорисања је славила као „свету ствар“, „праведну ствар“, „свети рат“, „крсташки рат“, „Богоудомни рат“. И све то у име „моралних Божјих закона“!

Што су то, кроз историју, себи умислили клерикални врхови Римокатоличке цркве – да имају неко своје ексклузивно и ексцепционалистичко право и „етику“ да намећу своје системе вриједности и норме као „универзалне“ и које морају сви да прихвате? Попут англосаксонског Запада који у савремено доба настоји да игра неку улогу *Deus Absconditus*-а, и Католичка црква је кроз вијекове настојала да игра ту исту улогу, настојећи да „уразуми“ православне народе стигматизирајући их у смислу да су направили грешку, постали „шизматичи“ који треба да се врате „вјери својих отаца“. Да би остварила своје вјерске и геополитичке циљеве, Римокатоличка црква се понашала управо као *ecclesia militans*.

Иако хришћанска етика подучава на моралност у међусобним односима, ипак је дјеловање Римокатоличке цркве према православцима дубоко мизантропско, макијавелистичко и белицистичко. Утемељено је на интересу за чије остварење су допуштена сва средства, јер циљ оправдава средства (*finis sancificat media*). Како се циљ односи на политику прозелитизма и покатоличења православних народа, допуштена је употреба свих могућих средстава, од лукавости, лажи, обмана и превара, па све до свирепости, силе, агресије, насиља и убијања. Велика шизма, а затим и католичка геополитика, створили су историјски велике и дугорочне конфесионалне, етничке, политичке и геополитичке проблеме који су остали неријешени и до данас, а који посебно оптерећују ватикански однос према Србима и православним народима у Србији, Републици Српској и Босни и Херцеговини, Црној Гори и Македонији.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Грујић, М. Р., *Политичко-верска активност Ватикана на Балкану кроз векове*, Београд, Catena mundi, 2020.
2. Дешнер, К., *Политика римских папа у 20. веку*, књ. I, Београд, Catena mundi, 2021.
3. Дешнер, К., *Политика римских папа у 20. веку*, књ. II, Београд, Catena mundi, 2021.
4. Ковачевић, В., *Etika bombardovanja ili bombardovanje etike*, Banja Luka, Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, <https://defendologija-banjaluka.com/files/Etika.Bombardovanja.Braco.Kovacevic.Banjaluka.2020.pdf>.
5. Ковачевић, Б., „Политика дезинтеграција као инструмент геополитике”, у: *Међународне интеграције као инструмент геополитике*, Зборник научних радова са међународне конференције одржане 25. и 26. новембра 2024. године у Београду (приредили: Зоран Милошевић, Дајана Лазаревић), Београд, Институт за политичке студије, 2024.
6. Милошевић, З., *Куповина државе: есеји о страначкој корупцији, тржишту лојалности у медијима и евроскептицизму*, Београд, Институт за политичке студије, 2008.
7. Новак, В., *Magnum crimen: Пола вијека клерикализма у Хрватској*, Део 2, Београд, Catena mundi, 2019.
8. Todorova, M., *Imaginarni Balkan*, Beograd, Biblioteka XX vek, 1999.
9. Харис, М., *Краве, свиње, ратови и вештице (загонетке културе)*, Нови Сад, Светови, 1995.

МЕЂУНАРОДНЕ СНАГЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ И БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ КАО ГАРАНТ МИРА ИЛИ ФАКТОР НАРУШАВАЊА БЕЗБЈЕДНОСТИ

Сажетак: Присуство међународних снага у Босни и Херцеговини је утврђено Анексом 1А и 1Б Дејтонско-паришког мировног споразума из 1995. године. Стране потписнице овог међународног уговора су Савезна Република Југославија, Република Хрватска, Република БиХ, Федерација БиХ и Република Српска. Ови анекси су саставни дијелови Општег оквирног споразума за мир у БиХ. Овај споразум има међународни карактер. У току своје имплементације од 1995. године има бројне измене и девијације. Улога међународних снага се, по основу широких и произвољних (тенденциозних) тумачења и у условима који су били промјењиви, значајно модификује. Често излазе из формално-правних оквира овог споразума. Ефекти су били негативни у свим условима када су међународне снаге изашле из свог мандата. Последице су имале често и опште негативне ефекте, укључујући и интервенције репресије, а које су завршавале смртним исходом. Мировне снаге у БиХ са својом трансформацијом у последњих 30 година су делимично успеле у својој намени. Остаје значајно да се са стручног и безбедносног аспекта сагледају ове модификације и трендови у условима промјењених геополитичких, регионалних и унутрашњих односа у БиХ.

Кључне речи: *Дејтонски споразум, међународне снаге, НАТО, ИФОР, СФОР, ЕУФОР, безбедност, међународно право.*

УВОД

Међународне снаге у Републици Српској и Босни и Херцеговини су утемељене у капацитету ИФОР-а, те СФОР-а и ЕУФОР-а. Сама правна основа за присуство и дјеловање међународних војних (безбједносних) снага налази се у Дејтонском мировном уговору. Стране потписнице су уз свједоке (САД, Русија, Француска, УК, Њемачка и ЕУ) установиле међународно војно присуство примарно кроз Анексе (Споразуме) 1А и 1Б, као и остале Анексе у одређеној

¹ Доц. др Дарко Матијашевић, амбасадор at large, Министарство иностраних послова Босне и Херцеговине.

мјери, те кроз додатне уговоре по овом основу, а који су саставни дијелови Анекса и Општег оквирног споразума за мир у БиХ из 1995. године. Снаге су имале своју трансформацију од ИФОР-а у СФОР у 1996. години, а од СФОР-а у ЕУФОР у 2004. години. Ове трансформације су биле засноване на релевантним резолуцијама Савјета безбједности УН. Историја дјеловања снага показује да су у више наврата дјеловале по основу тренутних политичко-безбједносних односа у свијету, Европи и регионално. Тренутна политичка криза у БиХ даје основу за стручни и интелектуални приступ овој тематици.

Установљавање мировних снага у Републици Српској и Босни и Херцеговини споразумом из Дејтона

Позиционирање и улога међународних снага у БиХ се утврђују самим споразумом из Дејтона из 1995. године. Наиме, Споразумом, у његовом Општем дијелу (Општи оквирни споразум за мир у Босни и Херцеговини) у члану 2. се наводи да „Стране поздрављају и потврђују аранжмане који су сачињени у погледу војних аспеката мировног рјешења и аспекте регионалне стабилизације, дате у Споразумима у Анексу 1-А и Анексу 1-Б. Стране ће у пуној мјери да поштују и помажу испуњење обавеза датих у Анексу 1-А, и да поштују своје обавезе дате у Анексу 1-Б.” Овај дио споразума потписују потписници за Републику Босну и Херцеговину, Републику Хрватску и Савезну Републику Југославију. Свјedoци су слиједеће државе: Сједињене Америчке Државе, Руска Федерација, Уједињено краљевство Велике Британије и Сјеверне Ирске, Република Њемачка, Република Француска и Специјални преговарач Европске уније.

Даље, у Анексу 1-А, под називом Споразум о војним аспектима мировног рјешења, у дијелу члана 1. став 1а), „Позива се Савет безбједности УН да усвоји резолуцију којом ће овластити земље чланице или регионалне организације и аранжмане да установе мултинационалне међународне снаге за спровођење – ИФОР. Стране схватају и сагласне су да се те Снаге за спровођење могу састојати од копнених, ваздушних и поморских јединица из земаља НАТО-а и земаља ван НАТО-а, распоређених у БиХ, да би обезбједиле поштовање овог Споразума (Анекса). Стране схватају и сагласне су да ће ИФОР започети спровођење војног аспекта овог Анекса по преносу овлашћења са команданта УНПРОФОР-а на команданта ИФОР-а, и да ће до Преноса овлашћења УНПРОФОР продужити да испуњава свој мандат.”

Даље, у ставу б) утврђује се да се: „Подразумијева и постоји сагласност да НАТО може да успостави снаге које ће дјеловати под влашћу и под управом и политичком контролом Сјеверноатлантског савјета (НАС) преко командне структуре НАТО-а. Стране се обавезују да олакшају њихове операције. Зато се Стране овим слажу и добровољно обавезују да у потпуности поштују све обавезе дате у овом Анексу”.

Сврха ових обавеза која се утврђује ставом 2. тачка а) је „да се успостави трајни прекид непријатељства. Ниједан Ентитет неће пријетити другом Ентитету употребом силе, и ни под којим условима неће било које војне јединице било ког Ентитета улазити или боравити на територији другог Ентитета без сагласности владе тог другог Ентитета и Предсједништва БиХ. Све војне снаге у БиХ ће дјеловати у складу са суверенитетом и територијалним интегритетом БиХ.” Анексом су утврђене и обавезе престанка непријатељства, повлачење страних снага, прераспоређивање снага, распоређивање снага за спровођење, повлачење УНПРОФОР-а, формирање Заједничке војне комисије, размјена заробљеника и сарадња.

У члану 12. овог Анекса утврђује се да је „Командант ИФОР-а коначни ауторитет за тумачење овог споразума о војним аспектима мировног рјешења, чији Додаци представљају његов интегрални дио.”

Стране овог Анекса су Република Босна и Херцеговина, Федерација БиХ и Република Српска, а споразум потврђују Република Хрватска и Савезна Република Југославија.

Додаци овом Анексу били су Споразуми страна потписника са НАТО-ом о статусу НАТО-а и НАТО особља. Посебни Споразуми са НАТО-ом су сачињени и потписани од стране Републике БиХ – потписник Алија Изетбеговић. Овај Додатак су потврдили својим писаним изјавама: за СР Југославију – Слободан Милошевић, за Р. Хрватску – Мате Гранић, за Федерацију БиХ – Крешимир Зубак и Јадранко Прлић, а у име Републике Српске – Момчило Крајишник. Додаци су потписани између НАТО-а и Републике Хрватске и НАТО-а и СР Југославије.

Око питања позиционирања и ширег регионалног контекста међународних снага у БиХ утврђују се и односи путем Анекса 1-Б, Споразума о регионалној стабилизацији. У овом споразуму стране су Република БиХ, Република Хрватска, СР Југославија и Република Српска.

У члану 1. овог Анекса (Споразума), „Стране се слажу да је увођење постепених мјера за регионалну стабилизацију и контролу наоружања од суштинског значаја за стварање стабилног мира у региону...”

Стране су се путем овог Анекса (Споразума) сложиле и утврдиле мјере за изградњу повјерења и безбједности у БиХ, мјере за изградњу регионалног повјерења и безбједности, мјере за субрегионалну контролу наоружања и споразум о регионалној контроли наоружања.

Еволуција мировних снага у Босни и Херцеговини

Даља транзиција међународних снага у БиХ вршила се од ИФОР-а на СФОР и даље од СФОР-а на ЕУФОР. Снаге ИФОР-а су се почеле распоређивати у Републици Српској и БиХ почев од 20. децембра 1995. године. Ово је у пракси била прва копнена операција НАТО снага коју су спроводили изван свог подручја дјеловања. На врхунцу ове фазе операције, снаге су имале око 60.000 припадника, а биле су састављене како од снага НАТО земаља тако и од земаља које нису НАТО чланице, укључујући и Русију.

Трансформација ИФОР-а у СФОР је направљена у 1996. години, а на основу Резолуције 1088 Савјета безбједности УН од 12. децембра 1996. године.

Чланом 18. Резолуције се „Овлашћују чланице да дјеловањем преко или у сарадњи са организацијом наведеној у Анексу 1-А Мировног споразума, успоставе у планираном периоду од 18 мјесеци мултинационалну стабилизациону силу (СФОР) као правног наслједника ИФОР-а под уједињеном командом и контролом, ради испуњења улоге поменуте у Анексу 1-А и Анексу 2 Мировног споразума.”

Кроз члан 19. Резолуције се даље „Овлашћују чланице да дјеловањем под ставом 18. изнад предузму све потребне мјере како би спровели и осигурали поштовање Анекса 1-А Мировног споразума, наглашавајући да ће стране бити једнако одговорне за поштовање тог Анекса и биће подложне таквим мјерама принуде од стране СФОР-а које могу бити неопходне за осигурање спровођења тог Анекса и заштиту СФОР-а, и прима на знање да су стране дале сагласност за предузимање таквих мјера од стране СФОР-а.”

Даље, у члану 20. Резолуције, Савјет безбједности „Овлашћује чланице да предузму све неопходне мјере на захтјев СФОР-а било у одбрани СФОР-а или да помогну снагама у извршавању њихове мисије, и признаје право снага да предузму све неопходне мјере за одбрану од напада или пријетње нападом.”

У члану 21. Резолуције, Савјет безбједности „Овлашћује чланице које дјелују у складу са ставом 18. изнад, у складу са Анексом 1-А Мировног споразума, да предузму све неопходне мјере да осигурају поштовање правила и процедура које ће утврдити командант СФОР-а, у погледу командовања и контроле над ваздушним простором изнад Босне и Херцеговине, а у вези са свим цивилним и војним ваздушним саобраћајем.”

Трансформација СФОР-а у ЕУФОР је направљена током 2004. године, исто тако на основу Резолуције 1575 Савјета безбједности УН, од 22. новембра 2004. године.

У члану 10. Резолуције, Савјет безбједности УН „Овлашћује државе чланице да дјелујући кроз или у сарадњи са ЕУ успоставе, за почетни планирани период од 12 месеци, мултинационалне стабилизационе снаге (EUFOR) као законског наслједника СФОР-а под уједињеним командовањем и контролом, које ће испуњавати своје мисије у вези са имплементацијом Анекса 1-А и Анекса 2 Мировног споразума у сарадњи са присуством НАТО-а, у складу са аранжманима који су договорени између НАТО-а и ЕУ, како је извјештавано Савјету безбједности у њиховим писмима од 19. новембра 2004. године, која признају да ће ЕУФОР имати главну улогу у стабилизацији мира у оквиру војних аспеката Споразума о миру.”

Даље, у члану 11. Резолуције, Савјет безбједности „Поздравља одлуку НАТО-а да заврши СФОР операцију у Босни и Херцеговини до краја 2004. године и да одржи присуство у Босни и Херцеговини кроз успостављање НАТО штаба у циљу наставка помоћи у имплементацији Споразума о миру и сарадњи са ЕУФОР-ом и овлашћује чланице да дјелују кроз или у сарадњи са НАТО-ом да успоставе НАТО штаб као правног наслједника СФОР-а под обједињеним командовањем и контролом, који ће испуњавати своје мисије у вези са имплементацијом Анекса 1-А и Анекса 2 Мировног споразума у сарадњи са ЕУФОР-ом у складу са аранжманима договореним између НАТО-а и ЕУ, како је извјештавано Савету безбједности у њиховим писмима од 19. новембра 2004. године, која признају да ће ЕУФОР имати главну улогу у стабилизацији мира у војним аспектима Мировног споразума.”

Међународне снаге и њихово практично дјеловање

Према уговору из Дејтона и посебно по Анексу 1-А и 1-Б и Анексу 2, јасно је дефинисана улога међународних војних (безбједносних) снага. У пракси, у БиХ се дешавало да је улога снага зависила од тренутних политичко-безбједносних односа у општем смислу и да су команданти снага доносили одлуке по линијама субординације. Позната су дешавања када су међународне снаге стављене у функцију арбитра и учесника у унутрашњим питањима унутар Републике Српске и у БиХ. У овом контексту се могу издвојити догађаји када су међународне снаге активно дјеловале у спречавању вршења функције председника Републике Николе Поплашена, када је у марту 1999. године био смијењен са позиције председника Републике Српске од стране тадашњег Високог представника у БиХ Карлоса Вестендорпа. Снаге су играле значајну улогу у тзв. случају Херцеговачка банка у ФБиХ из 2001. године. У овом случају је била значајна употреба међународних снага у БиХ по питању, колоквијално речено, „хрватске самоуправе”. По истоме, постоје многобројне контроверзе, а и по самом питању мандата.

Посебно спорно се може оквалификовати улога међународних снага по питању трагања за лицима осумњиченим и оптуженим од стране Међународног кривичног суда за бившу Југославију. Многобројни су случајеви директне интервенције међународних снага, а и случајева који су били завршени са смртним исходом.

Садашње стање и потенцијална улога међународних снага у тренутној политичкој и уставној кризи у Босни и Херцеговини

Тренутна политичка и уставна криза у БиХ засигурно даје основа за промишљања о улози међународних снага у Републици Српској и БиХ.

Према мандату по којем дјелују на нашем простору, међународне снаге немају улогу за мијешање у унутрашња питања у условима политичке кризе. С друге стране, врло је еластично поимање димензије безбједносне кризе и када и који је то ниво стварања потенцијалне безбједносне кризе, а у датом случају би и међународне снаге имале улогу „заштите безбједносног окружења”, посљедично у евентуалним сукобима или заштити сопствених снага.

Исто тако, имамо и историју улоге међународних снага у условима критичних и специфичних догађаја и њихову, у најблажем

смислу, контроверзну улогу или улогу која је била ван њиховог мандата.

ЗАКЉУЧАК

Међународне снаге у БиХ и у Републици Српској имају своју правну утемељеност по основу међународног мировног уговора – Дејтонског мировног споразума.

Република Српска, Федерација БиХ, тадашња РБиХ, као и Р. Хрватска и СР Југославија су Стране-потписнице овог Споразума којим се утврђује међународно војно и безбједносно присуство у БиХ. Контекст међународних снага није само унутрашње питање БиХ. Тада, али и сада, оно представља и регионално и међународно питање. Регионално, са становишта форме и суштине. Самим одредбама Анекса (посебно 1-Б) дефинишу се регионални безбједносни односи, баланси војне моћи и дугорочна безбједност и стабилност. Потписници ових уговора-анекса су и Р. Хрватска и СР Југославија, тако да је ово и формално-правно питање за наведене државе. Међународни контекст је јасан. Имамо директну улогу Савјета безбједност УН, који је својим релевантним резолуцијама потврђивао мандат међународним снагама. Сама структура снага и субјеката који о њима одлучују дају доказ о сложеној међународној димензији у постојању и функционисању међународних мировних снага.

Историја дјеловања међународних мировних, војних и безбједносних снага је, у најмању руку, за ових 30 година контроверзна. Постојале су активности које су излазиле ван мандата које ове снаге имају по Дејтонском мировном споразуму. Њихово дјеловање је имало и више случајева када се интервенција завршавала са трагичним посљедицама по лица у Републици Српској.

Садашња политичка и уставна криза у БиХ је посебно сложена. Улога међународних војних и безбједносних снага у БиХ се повећава у квантитативном и квалитативном смислу. Имајући у виду историју понашања и дјеловања међународних снага у БиХ, мора се констатовати да постоји ризик да могу, у датим условима, излазити ван мандата које имају по Дејтонском мировном споразуму. По истоме, интелектуална заједница мора дјеловати и давати доприносе за квалитетна институционална рјешења у функцији рјешавања политичких питања са сопственим унутрашњим потенцијалом, политичким и институционалним.

ЛИТЕРАТУРА:

1. В. Поповић, В. Лукић, *Документа Дејтон-Париз*, Институт за међународно право и међународну пословну сарадњу, Бањалука, 1997.
2. <https://digitallibrary.un.org/record/229523?v=pdf>
3. <https://digitallibrary.un.org/record/535571/usage?v=pdf>

TRANSITION FROM UNIPOLAR TO MULTIPOLAR WORLD ORDER

Radomir Milašinović

Summary: For science, this is almost an “ideal time” or moment to review what is known so far about the causes, manifestations and partial consequences of the crisis under consideration. The author’s task is to competently penetrate the further development and outcome of one of the most extreme conflicts in the eighty-year period after World War II. The descriptive method can be used only to the extent necessary to reach a synthesis or sublimation of the elements necessary to create a mosaic of the titled issue. A multidisciplinary approach is necessary in order to provide a clear picture of the historical, political, military, economic, geopolitical and geostrategic dimensions of this particular crisis, the implications of which, with a touch of futurism, can be grounded in scientifically consistent work. This does not mean excessive ambition on the part of the author, but rather respect for the work of this conference and its requirements. The paper will emphasize the current empirical and theoretical knowledge in real dimensions, trends in the development and strengthening of the sovereign world at the expense and to the detriment of the globalist world.

Key words: *crisis, conflict, security, globalization, sovereignty, power, values, risks.*

Mitar Kovač

Summary: In the context of processes that are being implemented in the function of changes in international relations and the world order, with the aim of changing the distribution of power of the main actors in international politics, various disintegration and integration processes are developing in the area of Eurasia. These processes have resulted in the creation of several regional organizations with enormous power, which today threatens the position of Europe, and especially the European Union. From a geopolitical perspective, especially with the beginning of the Ukrainian crisis, Europe is increasingly divided. There is a real danger of the so-called new Cold War in Europe, through the withdrawal of the “iron curtain” from the Baltics to the Middle East. Such trends threaten Europe to remain on the margins of the new world order, to disappear as a relevant center of power in international relations. The internal cohesion of European civilization no longer exists, and Europe is becoming an increasingly less attractive place to live and invest. Under the influence of the USA, the EU has become the seat of a globalist ideology that stifles any attempts at sovereignty. Such a purposefully instructed process of globalization has led to many crises in the world, including the Ukrainian crisis. In the contemporary geopolitical architecture of Europe, the Balkans have a very great strategic importance. Throughout history, all empires have strived to completely dominate the Balkans. NATO is doing the same today, trying to suppress Russian and Chinese presence in any sense, starting from politics, economy, energy, finance, security and military cooperation. Under the guise of integration, the EU and NATO prevent the cooperation of the Balkan states with other major countries of the world, primarily with Russia and China. These states are, simply put, captives of the interests of primarily the USA and the leading countries of NATO and the EU. The Balkans have been and remain the focus of NATO's attention. Serbia is of special geostrategic interest to the East and the West, hence the continuous pressure of the West on Serbia through the EU and NATO. In such a turbulent world of geopolitical changes and conflicting interests, Serbia should abandon its strategic commitment to EU membership due to its hostile actions in the secession of Kosovo and Metohija and the creation of a fake NATO state of Kosovo. Serbia has a place in increasing cooperation with the BRICS countries, in order to protect its vital national interests.

Key words: *national security of Serbia, NATO, EU, Russia, BRICS, Balkan.*

BASIC CHARACTERISTICS OF THE UKRAINIAN CONFLICT AS A GEOPOLITICAL CHALLENGE IN EUROPE AND ITS IMPACT ON THE POSITION OF SMALLER STATES

Dragan Petrović

Summary: The paper examines the increasingly rapid geopolitical changes in the world, exacerbated by the Ukrainian crisis. The world order has been in the process of transitioning to a multipolar order for years. It is the Ukrainian crisis that is leading to a clash between Russia, one of the powers that support multipolarism, and Zelensky's Ukraine, which is being helped by NATO countries. Russia is emerging as the winner in this conflict, which is being helped by other leading BRICS powers. On the one hand, this will accelerate the transition of the world order towards multipolarity, and on the other hand, it will affect the geopolitical situation in the Balkans, including the Serbian regions. The crisis of the European Union is evident and multidimensional, and its attractiveness for the Balkan countries is declining.

Key words: *Ukrainian conflict, Russia, European Union, Donald Trump, Balkans.*

NATO'S ROLE IN CREATING GLOBAL AND EUROPEAN SECURITY PROCESSES

Božidar Forca

Summary: The Security is a concept that has long since been expanded from a purely military one to other sectors, such as political, economic, societal and environmental. However, due to the dominant role of the state in international relations, security still remains primarily in the military-political sector, and its key dilemma is defense. The consequences of the two world wars in the 20th century, which began in Europe, prompted states to seek models of global security, recognizable as the League of Nations and the United Nations. Both of these models, in essence, boil down to preventing war, as a form of resolving disputes between states. Thus, security processes in the world and in Europe have mainly come down to finding organizational and functional models of defense. The United Nations, formed after World War II, guarantees the right of states to self-defense in its Charter as its umbrella document. States can exercise this right independently or by joining forces with other states. NATO was formed in 1949 as a defense alliance of two American and 10 European states, in accordance with Article 51 of the UN Charter. Over time, NATO took on a completely different character and transformed from a defense alliance into a security agreement, *de iure* for the needs of the UN, and *de facto* as a lever of power for one world power – the USA. European security processes after World War II are primarily recognizable in the association of European states, which will give rise to the European Union at the end of the Cold War. All attempts by European integration and the formed European Union to establish a common defense have remained unsuccessful, precisely because of NATO's position and its transformation over time. The aim of this paper is to analyse the role of NATO in global and European security processes after World War II. The basic hypothesis underlying the research is: NATO was formed and exists to support US interests, which has had a significant impact on global and European security processes. In order to achieve the goal and confirm the hypothesis, well-known scientific methods were used, primarily comparative, content analysis and case studies.

Key words: *NATO, European Union, security processes, defence.*

INTERNATIONAL POSITIONING OF THE REPUBLIKA SRPSKA IN THE CONDITIONS OF CREATING A MULTIPOLAR WORLD ORDER

Slobodan S. Župljanin

Summary: Since the signing of the Dayton Peace Agreement in 1995, attacks and assaults on the Republika Srpska have not stopped, the ultimate goal of which is the disappearance of the Republika Srpska, and thus the disappearance of the Serbian people from these areas. Over the past thirty years, the competencies of the Republika Srpska established by the Dayton Peace Agreement as an international treaty, the Constitution of Bosnia and Herzegovina and the Constitution of the Republika Srpska have been systematically and systematically taken away, transferred and usurped. This was done through the joint hostile actions of the so-called foreign factor, embodied primarily in the OHR office in Sarajevo, the embassies of numerous Western countries, above all the US embassy headed by former ambassador Michael Murphy, the British embassy and the German embassy. The activities of the so-called foreign factor were carefully and meticulously coordinated with the political representatives of the Bosniak people and, in fact, represent the wishes and demands of what we refer to in public discourse as "political Sarajevo". The third component of the joint hostile action against the Republika Srpska is represented in the part of the political opposition to the current government in the Republika Srpska, whose goal is to enter power at all levels in Bosnia and Herzegovina through foreign interventionism, beyond the only legal and legitimate democratic way - in elections, which are held in Bosnia and Herzegovina every other year at different levels of government. The international community, represented in the aforementioned entities and led by the previous American administration, had a plan to end, as they say, the "Serbian question in the Balkans" before the end of its mandate, which implies the definitive recognition of the so-called Republic of Kosovo and the complete devastation of the Republika Srpska. Thanks to the arrival of the new American administration and the exceptional diplomatic activity of the Republic of Serbia and the Republika Srpska in the conditions of the unstoppable processes of creating a new, multipolar world order, led by the Russian Federation in cooperation with other sovereign BRICS member countries, have thwarted this plan. Its creators and the frenzied European Union are in a determined defense of the old hegemonic and neoliberal ideologies based on neo-Nazism and neo-fascism and have not given up on their plans. On the contrary, they are intensifying their activities to prolong the war in Ukraine and create new war hotbeds, because only under these conditions can they extend their lifespan. The key question is how, in such

conditions, small countries of sovereign determination such as the Republika Srpska can survive and protect their national interests and their people. One of the possible ways is to create an effective strategy of international positioning in the new multipolar the emerging world, and the central issue of such a strategy is to secure support and understanding from the major world powers and other countries in the immediate and distant environment, which are the carriers of the creation of a new world order. The aggressive and proactive diplomatic activities of the Republic of Serbia and the Republika Srpska to date are very encouraging. Creating an effective competitive international position of the Republika Srpska in these conditions is essentially the subject and problem of research of this paper.

Key words: *international positioning, Republika Srpska, multipolar world order.*

BREAKDOWN OF THE GEOPOLITICAL AND IDEOLOGICAL HEGEMONY OF THE WEST AND THE CRISIS IN SERBIA

Srđan Perišić

Summary: Social and political developments in Serbia in the last year indicate that Serbia is in a kind of social crisis, which is manifested at the geostrategic, political, ideological, economic, educational and other levels. The causes of the crisis are the imposition of Western models and development paradigms. Western models, based on liberalism, have been imposed in Serbia for 25 years. They are trying to graft themselves onto the Serbian social and political being like a sapling, and this has been done by all Serbian governments, regardless of whether they were democratic or progressive. In doing so, they did not take into account that Serbia had a different historical development compared to Western countries. Serbia is in the neighborhood of the West, but still, it had a different civilizational development, especially if we take into account that the West was built on the Roman Catholic-Protestant religion, and especially on the “Protestant ethic as the spirit of capitalism”. Globalization, as the practical expansion of Western models of development to the non-Western world, is in decline. This is seen in Russia’s resistance to the liberal West, changes in the international order, the growth of multipolarity, as well as in the fact that the crisis of globalization is spilling over into Serbia.

Key words: *West, Serbia, crisis, geopolitics, liberalism, society, politics.*

MILITARY AMBITIONS OF THE EUROPEAN UNION

Stevica S. Karapandžin

Summary: Following the Trump administration's focus on solving global problems mainly through bilateral relations with the Russian Federation, increasingly loud cries of war are coming from the European Union. In the zone of Special Military Operations, war is fought with weapons and military equipment, while in the global geopolitical war, the main weapons are new values. There are two models of military organization in the world, one of which is characteristic of countries that have proclaimed neutrality, and the other for NATO members. The first is adapted to the total defense of one's own territory, and the second to engagement around the world in multinational operations. The transition from the first to the second model takes place through the process of accepting a wide range of new values, the packages of which also include NATO military standards, so the questions arise: Have the countries that have accepted them improved their military power, or have they regressed? Does the otherwise heterogeneous EU have the military power to wage war against Russia? How instructive can the Ukrainian example be for European warmongering officials? Starting from the position that many questions about European military (in)power are unknown to the lay public, the author has attempted to offer some answers to them in the following text.

Key words: *military power, models, combat morale, reform, reorganization, community, individualism, weakening, Ukraine.*

VATICAN GEOPOLITICAL ATTITUDE TOWARDS SERBS

Braco Kovačević

Summary: The Roman Catholic attitude towards Orthodoxy and Serbs has a long tradition, more than a millennium. In this regard, a special role was played by the year of the Great Schism, 1054, when the Church split into Roman Catholicism and Orthodoxy, West and East, which still continues. Considering the Orthodox as “schismatics” and “heretics”, that is, those who had “alienated” and separated, the Roman Catholic Church tried in various, peaceful and violent ways, to return them to the “faith of the fathers”. Its proselytizing geopolitics met with strong resistance, which led to mutual animosities, antagonisms, conflicts and clashes.

Key words: *Vatican, geopolitics, Orthodoxy, Roman Catholic Church, Serbs.*

INTERNATIONAL FORCES IN THE REPUBLIKA SRPSKA AND BOSNIA AND HERZEGOVINA AS A GUARANTEE OF PEACE OR A FACTOR OF VIOLATING SECURITY

Darko Matijašević

Summary: The presence of international forces in Bosnia and Herzegovina is established by Annex 1A and 1B of the Dayton-Paris Peace Agreement of 1995. The signatories to this international agreement are the Federal Republic of Yugoslavia, the Republic of Croatia, the Republic of Bosnia and Herzegovina, the Federation of Bosnia and Herzegovina and the Republika Srpska. These annexes are integral parts of the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina. This agreement has an international character. During its implementation since 1995, it has undergone numerous changes and deviations. The role of international forces has been significantly modified based on broad and arbitrary (tendential) interpretations and in conditions that have been changeable. They often go beyond the formal and legal framework of this agreement. The effects were negative in all conditions when international forces exceeded their mandate. The consequences often had general negative effects, including repressive interventions, which ended in death. Peacekeeping forces in Bosnia and Herzegovina, with their transformation in the last 30 years, have partially succeeded in their purpose. It remains important to view these modifications and trends from a professional and security perspective in the conditions of changed geopolitical, regional and internal relations in Bosnia and Herzegovina.

Key words: *Dayton Agreement, international forces, NATO, IFOR, SFOR, EUFOR, security, international law.*

ПЕРЕХОД ОТ УНИПОЛЯРНОГО К МНОГОПОЛЯРНОМУ МИРОВОМУ ПОРЯДКУ

Радомир Милашинович

Резюме: Для науки это почти «идеальное время» для анализа причин, проявлений и последствий кризиса. Задача автора — компетентно оценить дальнейшее развитие одного из самых экстремальных конфликтов за последние 80 лет. Дескриптивный метод используется лишь настолько, чтобы прийти к синтезу и представлению мозаики рассматриваемой проблематики. Многодисциплинарный подход необходим для анализа исторических, политических, военных, экономических и геополитических измерений кризиса. В работе будут выделены существующие эмпирические и теоретические знания, тенденции развития и укрепления суверенистского мира за счёт глобалистского.

Ключевые слова: *кризис, конфликт, безопасность, глобализация, суверенитет, сила, ценности, риски.*

НАЦИОНАЛЬНАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ СЕРБИИ МЕЖДУ ВОСТОКОМ И ЗАПАДОМ

Митар Ковач

Резюме: На пространстве Евразии развиваются интеграционные и дезинтеграционные процессы, влияющие на изменение мирового порядка. Европа становится всё более разделённой, особенно после украинского кризиса. Существует реальная опасность нового «холодного» раздела. Европа теряет привлекательность и внутреннюю кохезию. Под влиянием США ЕС стал центром глобалистской идеологии, препятствующей суверенизму, что привело к множеству кризисов. Балкан имеет стратегическое значение, а НАТО стремится вытеснить российское и китайское влияние. В таких условиях Сербия должна пересмотреть курс на вступление в ЕС и усилить сотрудничество с БРИКС.

Ключевые слова: *национальная безопасность, НАТО, ЕС, Россия, БРИКС, Балкан.*

ОСНОВНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ УКРАИНСКОГО КОНФЛИКТА КАК ГЕОПОЛИТИЧЕСКОГО ВЫЗОВА В ЕВРОПЕ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА ПОЛОЖЕНИЕ МАЛЫХ ГОСУДАРСТВ

Драган Петрович

Резюме: В работе рассматриваются всё более ускоряющиеся геополитические изменения в мире, обострённые украинским кризисом. Мировой порядок уже многие годы находится в процессе перехода к многополярному устройству. Именно украинский кризис приводит к столкновению России, одной из держав — носителей многополярности, в прокси-конфликте с Украиной Зеленского, которой помогают страны НАТО. Из этого конфликта вырисовывается Россия как победитель, которой оказывают поддержку другие ведущие страны БРИКС. Это, с одной стороны, ускорит переход мирового порядка к многополярности, а с другой — отразится на геополитической ситуации на Балканах, включая и сербские земли. Кризис Европейского союза очевиден и многомерен, а его привлекательность для стран Балкан снижается.

Ключевые слова: *украинский конфликт, Россия, Европейский союз, Дональд Трамп, Балкан.*

РОЛЬ НАТО В ФОРМИРОВАНИИ ГЛОБАЛЬНЫХ И ЕВРОПЕЙСКИХ БЕЗОПАСНОСТНЫХ ПРОЦЕССОВ

Божидар Форца

Резюме: Безопасность — понятие, давно расширенное из чисто военной сферы в политическую, экономическую, социальную и экологическую. Однако из-за доминирующей роли государства в международных отношениях безопасность остаётся прежде всего военно-политической, а её ключевая дилемма — оборона. После двух мировых войн государства искали модели глобальной безопасности — Лигу Наций и Организацию Объединённых Наций. Оба эти механизма направлены на предотвращение войны как формы разрешения споров. Так, безопасность в мире и Европе в основном сводилась к поиску организационных и функциональных моделей обороны. ООН гарантирует право государств на самооборону, индивидуальную или коллективную. НАТО был образован в 1949 году как оборонительный союз США и ряда европейских государств. Со временем НАТО изменил характер и трансформировался в инструмент, действующий *de jure* для нужд ООН, а *de facto* как рычаг влияния США. Европейские процессы безопасности после Второй мировой войны проявлялись прежде всего в интеграции европейских стран, что в итоге создало ЕС. Все попытки ЕС создать общую оборону были безуспешными именно из-за позиции НАТО. Цель работы — проанализировать влияние НАТО на глобальные и европейские процессы безопасности после Второй мировой войны.

Ключевые слова: *НАТО, Европейский союз, процессы безопасности, оборона.*

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПОЗИЦИОНИРОВАНИЕ РЕСПУБЛИКИ СЕРБСКОЙ В УСЛОВИЯХ ФОРМИРОВАНИЯ МНОГОПОЛЯРНОГО МИРОВОГО ПОРЯДКА

Слободан С. Жуплянин

Резюме: С момента подписания Дейтонского мирного соглашения 1995 года не прекращаются нападки на Республику Сербскую, конечной целью которых является её ликвидация и исчезновение сербского народа с этих территорий. На протяжении тридцати лет систематически отнимались и переносились полномочия Республики Сербской, определённые Дейтонским соглашением, Конституцией БиГ и Конституцией РС. Это происходило через действия «иностранного фактора», прежде всего ОНР, посольств США, Великобритании, Германии, согласованных с политическими представителями бошняков. Третью компоненту давления составляет часть оппозиции в РС, стремящаяся прийти к власти не через выборы, а с помощью иностранного вмешательства. Предыдущая администрация США планировала «закрыть сербский вопрос на Балкане», что включало признание «Республики Косово» и размывание РС. Благодаря смене американской администрации и активной дипломатии Сербии и РС в условиях формирования нового многополярного мира, этого не произошло. Однако западные силы продолжают давление. Ключевой вопрос — как малые суверенитетские государства могут защитить свои интересы. Один из путей — создание эффективной стратегии международного позиционирования в новом мире, опираясь на поддержку мировых держав.

Ключевые слова: *международное позиционирование, Республика Сербская, многополярный мир.*

КРАХ ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЙ И ИДЕОЛОГИЧЕСКОЙ ГЕГЕМОНИИ ЗАПАДА И КРИЗИС В СЕРБИИ

Срджан Перишич

Резюме: Социальные и политические события в Сербии за последний год указывают на то, что страна находится в своеобразном общественном кризисе, проявляющемся на геостратегическом, политическом, идеологическом, экономическом, образовательном и других уровнях. Причины кризиса — навязывание западных моделей и парадигм развития. Западные модели, основанные на либерализме, внедряются в Сербии уже 25 лет. Пытаются «привить» их сербскому обществу и политическому бытию, и это делали все правительства Сербии вне зависимости от того, были ли они демократическими или прогрессивными. При этом они не учитывали, что Сербия имела иной исторический путь развития по сравнению с западными странами. Сербия находится рядом с Западом, но имела иной цивилизационный путь, особенно если учесть, что Запад основан на римско-католической и протестантской религии, а особенно на «протестантской этике как духе капитализма». Глобализация, как практическое распространение западных моделей развития на незападный мир, идёт на спад. Это видно в сопротивлении России либеральному Западу, изменениях международного порядка, росте многополярности, а также в том, что кризис глобализации затрагивает и Сербию.

Ключевые слова: *Запад, Сербия, кризис, геополитика, либерализм, общество, политика.*

ВОЕННЫЕ АМБИЦИИ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

Стевица С. Карапанджин

Резюме: После фокусирования администрации Трампа на решении глобальных проблем через сотрудничество с Россией из ЕС всё громче звучат военные призывы. В зоне СВО идёт война современным вооружением, тогда как в глобальном конфликте основным оружием становятся новые ценности. Существуют два типа военной организации — нейтральных государств и членов НАТО. Первый ориентирован на тотальную оборону, второй — на участие в зарубежных операциях. Переход между ними связан с принятием широкого спектра новых ценностей и стандартов НАТО. Возникают вопросы: усилили ли страны свою военную мощь, обладает ли ЕС потенциалом для войны с Россией, и насколько поучителен украинский пример. Автор пытается дать ответы на эти вопросы.

Ключевые слова: *военная мощь, модели, боевой мораль, реформа, организация, сообщество, индивидуализм, ослабление, Украина.*

ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЕ ОТНОШЕНИЕ ВАТИКАНА К СЕРБАМ

Брацо Ковачевич

Резюме: Отношение Римско-католической церкви к православию и сербам имеет тысячелетнюю традицию. Особую роль сыграл 1054 год — Великий раскол, разделивший Церковь на католическую и православную. Считая православных «схизматиками» и «еретиками», Католическая церковь стремилась вернуть их «к вере отцов» мирными и насильственными способами. Такая прозелитская политика вызвала сопротивление, конфликты и антагонизмы.

Ключевые слова: *Ватикан, геополитика, православие, Католическая церковь, сербы.*

МЕЖДУНАРОДНЫЕ СИЛЫ В РЕСПУБЛИКЕ СЕРБСКОЙ И БОСНИИ И ГЕРЦЕГОВИНЕ: ГАРАНТ МИРА ИЛИ ФАКТОР НАРУШЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ

Дарко Матияшевич

Резюме: Присутствие международных сил в Боснии и Герцеговине определено Аннексами 1А и 1В Дейтонско-Парижского мирного соглашения 1995 года. Сторонами-подписантами являются Союзная Республика Югославия, Республика Хорватия, Республика Босния и Герцеговина, Федерация БиГ и Республика Сербская. Эти аннексы являются составной частью Общего рамочного соглашения о мире в БиГ. Это соглашение имеет международный характер. В ходе его реализации с 1995 года произошли многочисленные изменения и отклонения. Роль международных сил, на основании широких и произвольных толкований и изменяющихся условий, значительно модифицируется. Часто они выходят за формально-правовые рамки соглашения. Последствия были негативными всякий раз, когда международные силы выходили за пределы своего мандата. Последствия нередко были общими и негативными, включая репрессивные интервенции, заканчивавшиеся смертельным исходом. Миротворческие силы в БиГ со своей трансформацией за последние 30 лет частично достигли своей цели. Важно профессионально и с точки зрения безопасности оценить эти модификации и тенденции в условиях изменённых геополитических, региональных и внутренних отношений в БиГ.

Ключевые слова: *Дейтонское соглашение, международные силы, НАТО, ИФОР, СФОР, ЕУФОР, безопасность, международное право.*

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

327.56

БЕЗБЕДНОСНИ ФОРУМ : научно-теоријски часопис / главни и одговорни уредник Митар Ковач. - Год. 10, бр. 2 (2025).- Београд : Евроазијски безбедносни форум, 2025- (Београд : Dis Public). - 25 cm

Полугодишње.

ISSN 2466-4448 = Безбедносни форум

COBISS.SR-ID 223673868

